

VITAE
ITALORUM

DOCTRINA EXCELLENTIUM

QUI SAECULIS XVII. ET XVIII. FLORUERUNT.

VOLUMEN VII.

AUCTORE

ANGELO FABRONIO

ACADEMIAE PISANAE CURATORE

PISIS MDCCLXXXI.

EXCUDEBAT JACOBUS GRATIOLIUS

SUPERIORIBUS ANNUENTIBUS.

FRANCISCO

ARCHIDUCI AUSTRIAE MAGNO
ETRURIAE PRINCIPI
ETC. ETC. ETC.

ANGELUS FABRONIUS.

SI fuit unquam tempus ullum, quod mutum esse debuerit a litteris, istud profecto est, CELSISSIME PRINCEPS REGIE, quo Aviam tuam

morte extinctam dolemus, cujus patrocinio ac numine illae non solum vigere, sed pene animari ac sustentari videbantur. Eheu eheu crudelis mors, quae nos tanto in squalore versari voluisti! Et cum omnium voces ad miserabilem sonum sint inflexae, omnibusque in hac calamitate tabescendum esse videatur, a nobis quoque omni de re silebitur, praeter quam de maximis hujus Heroinae factis, ex quibus fomenta atque solatia acerbissimae plagae haurire tantummodo possumus. Sed omnes solidam & expressam effigiem virtutum illius jam tenent, ut vel iis, qui cum eloquentia polleant, vitam ipsius totam explicare, atque eam non modo in animis hominum, sed etiam in oculis conspectuque omnium exponere sibi proposuerunt,

desperandum sit posse se aliquid novi incognitique in medium proferre. Audivimus quae solitudo fuerit vel in frequentissimis urbibus, cum nuntium allatum est de illius morte, quae vastitas in agris, quae lamentationes universorum ordinum, perinde ac si spes omnis resque publica universa unius feminae fato perculsa cecidisset. Cum delatum sibi multarum gentium imperium non in beneficii loco, sed in laboris ac muneris arbitraretur, omnes reipublicae partes diligentia omnino singulari circumspiciebat, pari providentia cunctis consulebat, & in hac custodia regni videbat etiam atque etiam, ut non se unam, sed omnes ministros imperii subditis sibi populis praestare posset. Coacta vero arma sumere, non quo pericu-

lum aliis faceret, sed ut sua ab injuriis tuta forent, tremebat animo, cum audiebat rapi virgines, pueros, divelli liberos a parentum complexu, matres familiarum pati, quae hostibus collibuissent, fana atque domos expoliari, caedem, incendia fieri, postremo armis, cadaveribus, cruore atque luctu omnia compleri, ceteraque hujusmodi quae bellum comitari solent, indeque primum tot malorum miseratio, deinde indignitas & dolor Principum fortunae, postremo desiderium tot calamitates avertendi, firmumque propositum, quam minime posset, irascendi, cum quae apud alios iracundia dicitur, ea in imperio plerumque superbia atque crudelitas appelletur. Quam saepe Deo gratias agebat quod sibi datum esset diu frui

ſumma pace tranquillitateque, ita tamen ut ea dormientem gubernatorem nec obruere, vigilantem etiam delectare poſſet; & quae geſſit aut in confirmandis ſibi ſociis, noviſque parandis, aut in avertenda inopia ſtipendii reique frumentariae, aut in augendis copiis omnibuſque iis rebus, unde cuſtodia regni atque ſecuritas publica, ſapientiam omnino ſingularem declarant. Non extimeſco ne nimis multa Mariae Theresiae laudibus concedere videar, cum quilibet per ſe facile comparare poſſit florentiſſimam, quam reliquit, regni totiuſque familiae fortunam, cum afflicta ac prorſus luctuoſa, qua pene opprimi videbatur, quando ipſa ad imperii gubernaculum acceſſit. Quae tum fuerunt conſilia & facta ad recuperandam

pristinam dignitatem, ad excitandos omnes ad suorum regnorum defensionem, quae adhibita diligentia, quae institutiones ac disciplina invecta, ut animo aequiore gentes belli incommoda ferrent, & fortissimis hostibus nimium alieni appetentibus resisterent, & quidquid ab iis aut pecuniae, aut copiarum decernebatur, non Reginae potius, quam universo hominum generi ac Deo immortali datum arbitrabantur! Quod si tantam feminam fors immanibus ac barbaris nationibus praefecisset, pro suis singularibus meritis, & pro suis maximis beneficiis, non minus facile arcteque eas sibi obstrinxisset, ut nullam aliam potestatem fuissent desideraturae. Videmus nunc etiam sacra illorum magnorum Ducum vestigia oscu-

lantes, qui pro incolumitate Austriaci imperii praeclara facinora ediderunt, additumque non parum eorum gloriae arbitramur, quod sub signis Mariae Theresiae militarunt. At sicuti maris caelique temperiem procellae ac turbines commendant, ita ad augenda pacis bona, corroborandamque animi magnitudinem ac fortitudinem in Regina, formidolosissimi temporis tempestatem oblatam illi fuisse crediderim. Quid tam porro regium, tam munificum quam opem ferre indigentibus, excitare afflictos, dare salutem, liberare periculis, quibus in rebus tanta esse solebat occupatio beneficentissimae feminae, ut tanquam Deam aliquam e caelo delapsam omnes intuerentur? Facile autem est conjicere quantis ipsa compleretur gaudiis, cum se

univerſorum matrem appellari audiret, & tum fortaſſe minime eamdem pigebat ſe ad principatum vocatam fuiſſe, quod multis benefacere poſſet. Tam velox erat potentia illius, tamque in omnia pariter intenta bonitas, ut triſtius aliquid paſſis ad remedium ſalutemque ſufficeret ut ipſa ſciret; & cum in adverſis caſibus tam amplam materiem campumque inveniret ſuarum virtutum ſuarumque laudum, efficiebat ne omnes ſui modo parentumque, ſed ne poſterorum quidem poeniteret. Acuebatur inde virtus in militibus; induſtria, fides, integritas & juſtitiae amor in civilibus magiſtratibus, quibus erat perſuaſum ſe ſibi ſuiſque conſulere, ſi culpa vacarent, quae una poterat divinae feminae beneficia remorari.

Sic aeque ſummis ac infimis cara, ſi quando gravius aegrotavit, unius ſalutem ſpectare omnium vota videbantur, cum quiſque ſibi ſe ac liberis ſuis intelligeret precari quae pro illa precabatur. Non poterat, quamvis modeſtiſſima, ignorare ejus virtutes quodammodo conſecratas, & in Deorum numero collocatas fuiſſe: quocirca in omnibus rebus quas ſtatuebat, quas decernebat, quas agebat, quid tantis hominum opinionibus, tantis de ſe judiciis, tantae caritati deberet, cogitabat. Id autem erat hujuſmodi, ut ſubjectos ſibi populos eſſe quam beatiſſimos vellet, quare hi leges a ſapientiſſima femina, quae ſalutem felicitatemque publicam bonorum conſiliorum adjutricem habebat, non modo libenter accipiebant, ſed

etiam efflagitabant. Quid memorem multas ab illa urbes magno & gravi aere alieno liberatas, complures dirutas ac pene desertas per illam fuisse recreatas, nullas extitisse in provinciis seditiones, nullas discordias, sublata latrocinia, caedes repressas, auctum commercium, remotam a fama, a fortunis calumniam atque injustitiam, provisum ut civitates eorum consiliis, quorum fides & prudentia cognita esset, administrarentur, effectumque demum ut omnibus & ad periculum & ad salutem praesto esse posset? Porro si liceret hominem Deo aliqua in re comparare, dixerim Theresiam hujus imaginem quamdam fuisse, cum omnia sentiret ac videret, nihil non meminisset, cunctis provideret, & omnia sapien-

tissime regeret atque moderaretur. Quid illa quae ad doctrinarum, liberaliumque artium incrementum femina vel a pueritia interioribus quibusdam reconditisque litteris imbuta praestitit? Quot per eam viguerunt gymnasia, quot aut institutae, aut instauratae, ac pene renovatae Academiae, quantis praemiis homines doctrina clari ad eas invitati, quot instrumenta litterarum regio omnino sumptu comparata, quot praescripta utilissime ad studiorum & vitae rectam institutionem, quot doctorum hominum excitata industria ad praeclara ingenii monumenta edenda! Mirabantur omnes, qui noverant quantis oneribus premeretur susceptarum rerum & jam institutarum, nova in dies magis ipsam meditari, ut nunquam

conquiefceret a continuis in litteras & in litteratos homines beneficiis. Nullum profecto eft magno Principe immortalitatemque merituro impendii genus dignius, quam quod erogatur in pofteros, quodque pertinet ad ingeniorum cultum, optimarumque artium celebritatem. Nam cum duae fint artes potiffimum, in quarum ftudium Reges incumbere, quas perdifcere, in quibus verfari vel foleant vel debeant, una militaris & bellica, per quam hoftilis & externa injuria propulfetur, altera civilis & urbana & quodammodo togata, per quam civitates optimis legibus inftitutifque temperatae, concordia, opibus, virtute floreant, dubitari non debet, quin ea per quam populis vita beata quaeritur, & cujus cauffa prior

eſt illa comparata, longe illi ſit anteponenda. Neque tanta femina fuit minus domi admiranda, quam foris clara, neque rebus externis magis, quam inſtitutis domeſticis laudanda. Quid enim ejus ſedes & cubicula viderunt niſi pudicum, quid niſi ex optimo more & ſanctiſſima diſciplina? Nemo vero ignorat quam optime mereantur de republica caſti & religioſi Principes, quod non ſolum Chriſtianas virtutes concipiant ipſi, ſed eas infundant in civitatem, neque ſolum ad tempus maximam utilitatem afferant, ſed etiam poſteris aeterna exempla proponant ad imitandum. Ut ad templum accedere omnes videbantur ad Reginam, cumque facillimi eſſent ad ipſam aditus, paterentque aures illius querelis omnium, nulliuſque

inopia ac solitudo non modo illo regio solio, sed ne interiori quidem cubiculo esset exclusa, & omnia plena essent clementiae, mansuetudinis, humanitatis, cuncti libenter fatebantur nihil unquam contigisse humano generi gloriosius, nihil saeculo dignius. Neminem supercilio ac rugis terrebat, neminemque imperiosa majestate elinguem reddebat, sic ut suus cuique pudor atque reverentia finem sermoni faceret. Vel umbram superbiae, quamvis potentissima, aversabatur, perinde quasi nihil illi fortuna tribuisset. Eminebat, excellebat ut honor, ut potestas, quae super homines quidem, hominum sunt tamen; & cum ante illam Principes aut fastidio nostri, aut quodam aequalitatis metu plura exigerent, quibus verendos excolit

pietas Superos, a se, a liberis suis, a domo sua periculosas hujusmodi consuetudines multas avertit, easque invexit, quibus de Principum superbia omnino triumphasse videtur. Sic cum propius & confidentius privati ad Principes ipsos accederent, hi quidem intellexerunt se quoque ad societatem communitatemque generis humani natos esse; & quae thronum obsedisse videbatur adulatio, qua certe nulla est capitalior pestis, plurimum de vi sua se amisisse doluit. Amabat libertatem dicendi, rectosque ac vividos animos, non, ut alii, contundebat ac deprimebat, sed fovebat attollebatque. Non ei mos erat flexiloqua & obscura oracula fundere; & quocumque se verteret, illam veritatis amor persequebatur; cum-

que nihil in ea fallax, nihil non flexibile ad bonitatem appareret, inficiebat ac torquebat animos accedentium ad se, ut vellet, sic ut Suada in ejus labris sissitare diceretur. Omnes stupefacti dicentem intuebantur, & multi qui superiores se ab ea discessuros, aut saltem assensus suos firme se cohibituros speraverant, flexanimae victricis Reginae orationi cedere sunt coacti. Infinitum esset singula commemorare. Quis demum ignorat tantarum virtutum comitatum minime proximae mortis adspectu elanguisse, quin immo vividiorem extitisse; ipsamque tanta animi tranquillitate, quam una recte factorum conscientia parere potest, Reginae, Matris, Christianae feminae officia persolvisse, non secus ac si de domo in domum esset mi-

gratura? Scio me in rebus celebratiſſimis omnium ſermone verſari; ſed debet in tanta copia virtutum excitare animos non cognitio ſolum, ſed etiam recordatio. Quoniam vero, Celsissime Princeps Regie, mente tota omnique animi impetu in id incumbis, ut in te exprimas atque effingas tantae Heroinae imaginem, te ipſum laudare exiſtimavi, cum ipſam laudaſſem; praeterquamquod viſa eſt mihi hoc tempore omnis oratio aut inopportuna aut injucunda praeter illam, quae facta praeclara atque divina exponit ad imitandum. Det tibi Deus aetatem quam mereris, ſervetque animum quem dedit, quo voto ſane multarum gentium felicitas continetur. Minime vero arrogantiae tribues, quod ad Te cum votis & cum

munuſculo acceſſerim, cum compertum habeamus non aliter veneratam fuiſſe Antiquitatem magnos illos Heroas Diis proximos, quorum nomina immortalitati conſecravit.

ANGELUS FABRONIUS

JOSEPHO BALTHASSARIO

S. P. D.

Nulla profecto non laude celebrandi sunt ii magistri, qui exemplum secuti summi illius eloquentiae doctoris Alabandensis Apollonii (1) *adolescentes sic instituunt, ut quid efficere possint, & quo eos ferat deducatque natura attente perspiciant. Et si quidem viderint eos in aliqua arte ingenua posse ad summos pervenire, non solum hortabuntur, ut elaborent, sed etiam obsecrabunt; si videbuntur non multum illi profecturi, permittent ipsis quid velint; sin vero plane abhorrebunt, ut se contineant, aut ad aliud studium, ad quod magis fuerint apti, ut se transferant admonebunt. Nam neque is, ut praecipit Cicero de iis, qui eloquentiae dant operam, deferendus ullo modo est a cohortatione nostra, qui optime potest, neque is, qui aliquid potest, deterrendus, quod alterum divinitatis cujusdam sit, alterum vel non facere quod non optime possis,*

(1) Vid. Cic. de Orat. lib. I, c. 28.

vel facere quod non pessime facias, humanitatis tertium ponit clamare contra quam deceat, quod hominis esse ait stultitiae suae quampluri-mos testes praeconio suo colligentis. Qui igitur alicui arti se dedere, & in ea excellere cupit, primum vigilet necesse est in deligendo, seque ipsum pertentando, deinde quam probavit, & ad quam se idoneum fore intelligit, sic amplectatur, tanquam in illa una quasi tabernaculum vitae suae sit collocaturus. Usus annorum jam ferme duodecim, quibus singulari Leopoldi Magni Ducis beneficio in hac Pisana Academia Curatoris munere fungor, me edocuit nihil tam obstare atque officere reipublicae & litterarum commodis quam adolescentes illos, qui temere & nullo consilio multa non eodem tempore modo, sed & eadem, ut ita dicam, opera consectantur. Hi enim per logica, per physica, per mathematica, per metaphysica, per omnia divina & humana jura, per caelestia, per terrestria omnia vagantur, quod non modo incaute, sed etiam stulte vel ab ingeniosissimis fieri judico, cum nemini unquam datum fuerit omnia scire, vel in multis facultatibus excellere. Atque utinam aetatis hoc vitium esset, non naturae ac temporum. Nam ubi semel de-

ferbuisset juvenilis ardor, tum vero moderatioribus iisdem ac sanioribus uteremur, & viderent prudentes in vita, quod histriones vident in scena, qui non omnes neque optimas, sed sibi accommodatissimas fabulas eligere solent. Sed adulta jam aetate intemperantiae audacia accedente, omnis vis ingenii intenditur ad noscendas omnium fere librorum inscriptiones, ad quaerendum quid in controversiam ac disceptationem vocetur, ad leviter intelligendas plurium populorum linguas, quasi in aliqua surdum esse dedeceat philosophum, ad comparandos inter se veterum & recentiorum labores, inventa ac scripta, atque judicium de omnibus pronuntiandum non delectu & sapientia, sed impetu atque temeritate omnino singulari. Praeclara quidem res esset atque magnifica posse nos doctrinarum omnium cursum conficere, & idem vere gloriari, quod falso Eleus Hippias, nihil esse ulla in arte rerum omnium, quod ipse nesciret, nec solum has artes, quibus liberales doctrinae atque ingenuae continerentur, sed annulum quem haberet, pallium quo amictus, soccos quibus indutus esset, se sua manu confecisse. Sed non est imbecillitatis ingenii nostri, non exigui hujus spatii, quod est homini ad vivendum

latum, non denique ipsius naturae rerum, quae in infinita cum varietate tum difficultate versantur, omnia assequi, omnia tenere, omnia meminisse. Itaque qui excellere sapientiae gloria, & immortalitati nomen commendari suum exoptant, non plus suscipient quam se assequi posse sperabunt, & aliam alii sibi facultatem in tanto tamque immenso doctrinarum campo, in qua dies noctesque elaborent, seponentes, hanc tanquam spartam sibi vel sorte oblatam, vel consilio delectam pro virili parte exornabunt. Bene ac sapienter majores nostros fecisse arbitror, qui praestantiores disciplinas quasdam plures in partes, quasi in membra, idcirco discerptas esse voluerunt, ut quilibet e multis eligeret quam praecipue coleret, cum omnes comprehendere desperandum esset. Sic una philosophia, quae antea exiguis quidem finibus continebatur, cum in tres tantummodo partes distributa fuisset, in naturae obscuritatem, in differendi subtilitatem, in vitam atque mores, augeri & amplificari plurimum potuit multarum facultatum distributione separationeque, in quibus illud admirandum est, quod quamvis omnes unius matris imperio sint subjectae, omnesque arctissimis inter se vinculis astrin-

gantur, separatim tamen se cognosci atque excoli minime recusent: Ita fit, ut qui tardo plane non sit ingenio [non enim omnes idem acumen requirunt] possit in aliqua consistere, & praeclare secum actum putare si omne id assecutus sit, quod tradi solet vel a metaphysicae, vel ab ethices, vel a physicae, sive chemiae, sive optices; sive hydrostaticae; sive mechanicae, aut naturalis historiae, aut denique astronomiae magistris. Quis vero se immortali memoria dignum non putabit, si unam alteramve harum disciplinarum tractans aliquid de suo aliorum inventis addere potuit? Haud paucos ego novi, quorum memoria canescet, *ut ille ait Poeta*; saeclis innumerabilibus, *quod in unius corporis natura proprietatibusque investigandis atque contemplandis plures annos, quin immo totam vitam fuerint versati, cum dubitari non possit reticentia posterorum sepultam fore inexhaustam multorum aviditatem omnia noscendi & in cujusque facultatis fines penetrandi: Equidem minime reprehendere audeam naturam, quod parca fuerit in suis largiendis donis; quin potius ipsam laudaverim, quod in infinita hominum multitudine visa sit unicuique suum assignasse munus, & in hac prope aequalitate fraterna voluisse omnium*

esse consensum quemdam conspirationemque mutuo se se adjuvantium. Porro adeo verum est nolle illam pluribus in rebus eumdem excellere (si perpaucos demas, quos ipsa ad vim suam quodammodo declarandam perraro edit) ut id usuvenire etiam soleat vel in una eademque arte, quam Latinis & Etruscis litteris celebrandam atque exornandam suscipimus. Quod ut Francisci Petrarchae confirmemus exemplo (innumerabilia enim afferre possem) quid non modo fieri, sed vel cogitari splendidius, uberius, mollius, elegantius ejus Etruscis carminibus potest? Equidem satiari nequeo in iis legendis; sed cum ejusdem Latina, sive epica sive bucolica in manus sumo; vix adducor ut credam illa ab eodem condita fuisse poeta; & miror majorum nostrorum vel inscitiam, vel nimiam indulgentiam, quod amplissimum illud coronae laureae praemium iis deberi unice existimaverint. Quis tam poetae finitimus est quam orator? Nihilo tamen minus perpaucos, & prope neminem invenies, qui utraque in arte excelluerit, quamvis infiniti extiterint, qui ad hanc laudem aspiraverint. Sed ut ad illa magnarum rerum studia redeat oratio, quae fere reconditis atque abditis e fontibus hauriuntur, non

negabo ea interdum indigere alterius artis subsidio, ut, hac incognita, nemo in iis ipsis satis callide versari & perite possit; & tum quidem, me ipso auctore, studiosi adolescentes tantum sibi ex illa assument, quantum necesse erit ad id, quod volunt, obtinendum. Neque repugnabo si rerum cognitioni tractationem orationis adjungere volent: nam quamvis verum sit, quod Socrates dicere solebat, omnes in eo, quod scirent, satis esse eloquentes, *nihilo tamen minus, qui gnarus erit faciendae & poliendae orationis, multo uberius de sua arte suisque inventis loquetur, & in universorum animos facilius influet. Ego vero quantum auguror conjectura, quantamque sapientiam esse video in rerum publicarum moderatoribus, non despero fore aliquando, ut singulis disciplinis sui reddantur tutores, qui minime in plura ac dissimilia studia distracti unum, quod susceperunt, quodque est cujusque suum maxime, urgeant opus. Tum quidem superiorum temporum stultitiam damnabunt atque devovebunt, quando caeco quodam impetu concitata juventus multa profiteri, non item multa praestare, nihil non conari, vix quidquam posse perficere, & plus coloris quam succi ac sanguinis sibi comparare*

studebat. Quod malum si ad nos, ut reor, a Gallis maxime pervenit, qui artem se tradere gloriantur, multa atque infinita propemodum parvo labore noscendi, fatebimur profecto nullam ab iis potuisse litteris securim infligi graviorem. Haec commemoranda mihi esse putavi scripturo de vita Antonii Vallisnerii, qui quamvis ad multas philosophiae partes illustrandas idoneus esse videretur, in una tamen historia naturali voluit consistere, neque in hac universa, sed in ea tantummodo parte, quae ad insecta ceteraque minora animalia maxime pertinet. Per hanc plurimum & nominis celebritati & reipublicae commodis consulere potuit; & quod infinitis pene erroribus ipsam liberaverit, nonnulli vere de eo praedicasse illud Ciceronianum videntur, suis manibus in rerum natura quasi alteram naturam efficere ipsum conatum fuisse. *Sed jam vitam ipsam explicare aggredior, quam ad te mitto, ut ad hominem, qui longe multumque praestat omnibus in hujusmodi rerum cognitione & scientia. Vale.*

Pisis IV. Non. Mai. MDCCLXXX.

ANTONIUS VALLISNERIUS.

VAllisireria familia non tam antiquitate quam viris fortissimis illustris nomen a Valle Nigra habuit, quod est oppidum Mutinensis ditionis, quodque ipsam ut suum cum aliis oppidulis diu possedisse traditum est. Ab stirpe hujus familiae plurimi, sicuti palmae, rami diffusi sunt, quorum varia sors fuit atque fortuna. Antonius, de quo scribendum suscepimus, natus est v. Non. Maii MDCLXI. in arce Tresilici non ignobilis Carferonianae oppidi, quod ibi illius pater Laurentius munus de jure respondendi Mutinae Ducis nomine sustinebat. Mater eidem fuit Lucretia Dacinia prudentissima & diligentissima femina. Adolescens quod disci poterat de philosophia Regii Lepidi didicit apud Jesuitas. Horum unus Blasius vir doctus e disciplina Peripateticorum quod explere non poterat discipulum, qui uno haud erat contentus Aristotele, & majus semper aliquid desiderabat, eo utebatur solatio, quod diceret ab illo tanquam a parente ceteros, qui maxi-

me celebrabantur, manasse philosophos. Sed respondebat Antonius: omnium magnarum artium sicuti arborum altitudinem se delectare; radices stirpesque non item, quamvis illae sine his esse non possent. Itaque rogavit patrem, ut se Bononiam mittere vellet, quam urbem doctorum nobilitate florere audierat. Illud profecto rarum est genus hominum, qui aut excellente ingenii magnitudine, aut praeclara eruditione atque doctrina, aut utraque re ornati spatium deliberandi habuerunt, quem potissimum vitae cursum sequi vellent. In qua deliberatione ad alterius, & praesertim parentum, magis voluntatem, quam ad suam cujusque naturam saepe consilium omne revocatur. Sed datum est Vallisnerio, ut quam vellet studiorum viam ingrederetur, favitque ei fortuna, quod cum medicinam, anatomen, ac praesertim naturalem historiam excolendas suscepisset, praeceptorem nancisceretur Marcellum Malpighium, qui longe omnium in iis facultatibus princeps esse, & qui postremam non illustrasse modo, sed etiam pene genuisse judicabatur. Hic autem neminem qui Vallisnerio prae-

ftaret ingenio, neque ftudio, neque induftria majore fe cognoviffe affirmabat; & cum nullum tempus illi unquam vacaret ab anatomicis exercitationibus, gravem & periculofum nactus eft morbum. Id adeo commovit ejus parentes & Malpighium ipfum, ut illius impetum atque ardorem reftinguendum putaverint. Tum ad remiffionem animi, tum ad obfequium in Principem, qui fuis licentiam libertatemque praeciderat infignia doctrinae ab externis Academiis accipiendi, anno MDCLXXXIV. Regium Lepidum venit, ibique laurea decoratus eft a Cafalecchio, cujus magnum erat in medicis nomen, & quem *de morborum tranfmutationibus* omnium primum fcripfiffe alibi narravimus (1). Bononiam cum rediiffet Antonius, fummis viris auctoribus, priftinas exercitationes renovavit; & quo inftructior ad medicinam accederet, praeter ceteros doctores maxime audivit Laelium Triumphettum virum in multis difciplinis, fed praefertim in re herbaria praeftantem, & inftituendi docendique prudentiffimum,

(1) In vita Baglivii Tom. IV. p. 93.

Vigere tum videbatur philoſophia doctiſſimorum contentionibus diſſenſionibuſque, & cum acriter inter ſe dimicarent Sbaralea & Malpighius; hujus belli participes quoque erant illorum diſcipuli ſive ſtudio in praeceptores, ſive ſpe quadam gloriae commoti. At Valliſnerius, qui otium & tranquillitatem ſemper amavit, ita ſe geſſit cum iis, inter quos maxima laudis erat aemulatio; ut intelligi non poſſet; uter eorum plus ipſum diligeret; & id quod erat difficillimum obtinebat, ut ad utriuſque ſcholas tuto accedere poſſet. Qua in re non ſolum tranquillitati ſerviebat; ſed etiam dignitati. Sic poſtquam complures annos ſtudio ductus rerum ad phyſicam pertinentium Bononiae habitaſset, haud paucas Italicas urbes peragravit; ac praeſertim Venetiis conſtitit; effecitque ut hujus peregrinationis, cum multos doctos medicos, & eos, qui in chirurgia & chemia excellere putabantur, audiviſset; ſibi fructus extaret. Habebat ille profecto comprehenſam animo quamdam formam perfectae medicinae, & multa & in ſe & in aliis deſiderans, & omnia ſe conſequi poſse deſperans, unum prae-

fertim ſpectandum putavit, ad quod rectiſſimis ſtudiis ac continuis laboribus contenderet. *Naturae contemplatio* (praeclara hac Celſi ſententia reſpondere ſolitus erat reprehenſoribus ſuis) *quamvis non faciat medicum, aptiorem tamen medicum reddit atque perfectum, verique ſimile eſt & Hippocratem & Eraſiſtratum (& quicumque alii non contenti febres & ulcera agitare, verum quoque naturam ex aliqua parte ſcrutati ſunt) non ideo quidem medicos fuiſſe, verum ideo quoque majores medicos extitiſſe*. Quaerebat igitur ex ſe ipſo, idque jam ſaepius, quodnam phyſicae genus ſequeretur maxime, & cum experiri tandem deliberaſſet quid efficere, aut quo progredi poſset in hiſtoria naturali, minime deterritus eſt praeclaris Malpighii & Redii operibus, quod prima ſequenti honeſtum & glorioſum eſse diceret in ſecundis tertiiſque conſiſtere, quemadmodum in poetis, ut eſt Ciceronis ſententia, non Homero ſoli locus fuit, aut Archiloco, aut Sophocli, aut Pindaro, ſed horum vel ſecundis, vel etiam infra ſecundos; nec Ariſtotelem in philoſophia deterruit a ſcribendo amplitudo Platonis; nec ipſe Ari-

ſtoteles admirabili quadam ſcientia & copia ceterorum ſtudia reſtinxit. Antequam Vallisnerius ad inventoris gloriam aſpiraret, aliorum inventa examinare voluit, & ſemel iterumque renovavit omnia experimenta, quae Malpighius ad bombycis naturam, & Redius ad inſectorum ortum noſcendum inſtituerant. Quoniam vero experiendo didicit non omnia vidiſse Redium, & in quibuſdam etiam ipſum peccaſse, non dubitavit eamdem pertractare materiam, quo convinceret eos, quorum ſermo imperitus increbuerat, fruſtra ſuſceptum a Redio laborem fuiſse ad evertendas Peripateticorum ſententias, qui plura animalia ex putri ortum habere gignique docebant. Nec tam perſuadere, quam delectare voluit lectores ſuos Vallisnerius, cum illud diſputandi genus, quod dialogus vocatur, omnibus praetuliſset, dans ſermonem iis, qui principes in hiſtoria naturali tum apud veteres tum apud recentiores fuiſse putabantur, Plinio & Malpighio. Itaque a re ſaepe diſcedit, intexit narrationes, ſententias cum ſententiis comparat, eaſque ſic diſponit, ut pictores varietatem colorum; & cum ele-

gantiam non solum Etruscae locutionis; sed & flores persequatur, hac quoque in re aemulari gloriam voluisse videtur Francisci Redii, cujus, non secus ac Xenophontis, voce musas quasi locutas fuisse a nonnullis dictitabatur. Mollis est oratio Redii in philosophicis scriptionibus, nec sententiis, nec verbis instructa popularibus, neque exquisitis nimium. Naturali quadam pulchritudine commendatur, & delectat hoc ipso, quod inter se omnes partes cum quodam lepore, urbanitateque consentiant, quod vereor ne pronuntiari aeque possit de Vallisnerio, quamvis non tam docendo, quam dicendo delectationem haud mediocrem aucupetur. Hic quod animo sentiebat, & oculis conspexerat, libere in medium profert; haud reverens imperitorum reprehensiones ac maledicta; & homo navus & industrius, experientissimus ac diligentissimus observandi arte, & observatarum rerum copia ipsum superasse Redium videtur. Sed hujus fuit laus propria, quod Italorum primus physica constantique ratione innumera pene superstitiose atque aniliter dicta everterit, & dormientium & vinolento-

rum, & furiosorum visa ab naturali historia propulsaverit. Ego autem mirifice capior horum scriptorum lectione; & cum videam prudentissimos homines id elaborasse, non tam ut rebus probarent, quam ut vocibus delectarent, doleo ea effluxisse tempora, quibus nullum jus erat brachatis & transalpinis nationibus aliquid peregrinitatis in nostram linguam infundere, in qua potuisses imaginem antiquae & vernaculae festivitatis ac leporis agnoscere. Quoniam propositum erat Vallisnerio aliquid exquisitius moliri quam ceteri praestiterant, postquam confirmasset Redii sententiam, qui Plinio negaverat ex equorum carnibus vespas oriri, quid huic errori caussam dederit exponit, & oculis subjicit formam partesque cujusdam muscae, quae cum vespa quamdam habet similitudinem, & quam prodire putat ab iis verminibus, qui in equorum & pullorum intestinis saepe reperiuntur. Quomodo vero fieri possit, ut insectorum ova a pastu in intestina equorum delata (1) caussa & origo sint vermium,

(1) Hanc sententiam postea correxit cum de lue equorum ageret. Vid. Tom. II. ejus operum p. 2.

mium, neque hos modo, ſed etiam muſcas ex iis genitas videre liceat exiſtere *vivas ſtercore de tetro*, pluribus explicare nititur Valliſnerius, quod non tam propriae defenſor eſſet ſententiae, quam oppugnator alienae. Contrarie enim hac de re ſcriptum a Redio fuerat. Obſervaverat hic gigni vermes in naribus vervecum, quod non magnae artis ac laboris fuit. Sed quonam modo id fieret, id erat longe maximum videre. Satis hac in re ſtudioſorum deſiderio Valliſnerius fecit, & adverſus ipſam Redii ſententiam probavit hujuſmodi vermes in muſcas proprii cujuſdam generis converti; has ova deponere in naribus eorumdem animalium, & novos inde oriri vermes. Neque horum modo, ſed & aliorum multorum, qui inter cutem taurorum, vaccarum, bovium, & ſimilium brutorum exiſtunt, figuram, & quidquid ad eorum mutationem in chryſalides & muſcas pertinet, ob oculos ponit. Res erat obſcura & difficillimos explicatus habere putabatur, quî fiat ut ex uno ovorum genere ſpecie diſparia naſcantur inſecta. Nonnulli, & quod mireris, Redius ipſe, exiſtimave-

rant hoc opus esse ipsorum insectorum animae; alii certissimum inde elici argumentum contendebant [1] cur quaedam, si non omnia, ex putri ortum habere insecta credere debeamus. In horum sententiis explodendis palam fecit Vallisnerius idcirco ex ovis noctivagi papilionis prodiisse minimas muscas, quod harum proprii vermes in eadem antea penetraverant, idque ex binis foraminibus apparebat, & multis similibus confirmabatur exemplis. Erant qui crederent cicadas ex cuculorum sputo nasci, & magnus ille e Verulamio Baconus monuerat philosophos, ut hujusce sputi caussam inquirerent, quia *in arcanis naturae erat*. Ne id amplius lateret, factum est Vallisnerii industria atque diligentia. Is enim comperit, sputum illud opus esse quorumdam insectorum, quo involvuntur, donec formam adepta non plane dissimilem canorae cicadae ex eo tandem evadant. Accurate explicat omnia, quae ad hanc mutationem pertinent, invenitque contra id quod putabat Baconus, non calidas modo

(1) Vid. memoires de Trevoux an. 1701. art. X. c. 48

herbas, ſed & frigidas & temperatas iſthac ſpumea veſtiri materia. Haec & quae de verme *formicoſo* (ſic enim appellat, quem nos Itali dicimus *cevettone*, quod is formicis veſcatur) in altero dialogo ſcripſit, ventoſiſſimus Gallorum Poupartius paucos poſt annos tanquam ſua Academicis Pariſienſibus venditavit (1), quam impudentiam Valliſnerius inultam eſse ſivit, non quia negligeret quid de ſe quiſque ſentiret, quod arrogantis ac omnino diſsoluti eſset, ſed quia probaturum ſe omnibus confidebat, nunquam indiguiſse alienis ornamentis, cum propriis abundaret. Adde quod iis temporibus plurimi erant teſtes audaciae Gallorum in arrogandis ſibi Italorum inventis, ut noſtri ob culpae frequentiam deſierint iracundius aut vehementius conqueri. Non minus ex ſententia cetera proceſserunt Valliſnerio inquirenti quomodo naſcantur, vivant, & in muſcas abeant xylophthori [nos hoc inſectorum genus in ligniperdam terreſtrem & aquaticam diſtinguimus] veſpae quaedam icneumones ab Ari-

(1) Vid. vol. Actor. Acad. Pariſ. an. MDCCV. p. 164.

notele appellatae, quae phalangia perimunt; & nidos in parietinis luto construunt, tarmites ligna corrodentes, & cetera hujusmodi insecta, & illa praesertim, quae rosis & salicibus gaudent, in iisque nascuntur. Sic dum occulta multa & quasi involuta aperit Vallisnerius, magis magisque confirmavit Redii sententiam, nihil ex putri nasci, & omnia insecta suos procreatores, suaque ova habere, eodem prorsus modo, quo in seminibus caussa est & origo omnium arborum, stirpium atque plantarum. Ad convincendos vero pertinaces & litigiosos quosdam Peripateticos exquisitius & copiosius de alga marina & palustri disserit, docens quomodo ex minutissimò semine illa quoque procreetur, augescat, & habeat quamdam maturitatem suam. Quidquid hoc loco de segetum rubigine (neque hanc aliud esse putavit nisi minutissimorum vermium acervum) & de musco non tam ejus diligentiam indicant, quam inscitiam Alberghetti coarguunt, qui haec confundere videbatur. Harum omnium rerum explicationem tribuit Vallisnerius Malpighio, tum ad dialogorum ornamentum (ge-

nus enim hoc sermonum positum in illustrium hominum auctoritate plus nescio quo pacto videtur habere dignitatis) tum ad gratum animum suum in praeceptorem declarandum, de quo multa etiam memoriter & jucunde narrare solebat, nec dubitare illum in omni sermone appellare sapientissimum, & quasi philosophorum Deum. Cum videret Vallisnerius hanc primam ingressionem suam plurimum probari ab iis, qui de hujusmodi rebus judicare poterant, incendebatur quotidie magis desiderio universam naturalem historiam illustrandi: magnum opus omnino & arduum, sed nihil difficile amanti putabat. Horum studiorum caussa agros & montes lustrabat, & tanquam venaticus canis erat incredibili sagacitate ad omnia curiosa indaganda atque noscenda. Referta jam domus ejus erat plantis, lapidibus, bestiolis, ut miraretur veteres harum rerum contemplandarum voluptate non satis fuisse commotos. Etenim animorum naturale quoddam pabulum esse arbitrabatur considerationem & contemplationem naturae, neque in ea ullam esse partem uberiorem, neque ad

prodendam divini Auctoris sapientiam magis idoneam, quam quae ad insecta pertinet. At quoniam non tam ingenio ac famae, quam fortunis erat inserviendum, facile passus est ab hujusmodi occupationibus se divelli, ut munus susciperet docendae medicinae in Patavina Academia. Assignatum est ei stipendium CCCL. florenorum, quod semel iterum ac saepius auctum fuit ad centum usque supra millenos. Dolebat Vallisnerius in celeberrimo Italicorum Gymnasio adeo dominari veterem philosophiam, ut recentiorum inventis omnis pene aditus interclusus esse videretur. Itaque verens reprehensiones & maledicta eorum, qui habebant auctoritatem & nomen, adhibendam sibi esse putavit quamdam moderationem, atque prudentiam, cum de genere studiorum suorum, & de universa ratione docendi esset dicturus. *Quae est ista*, ajebat, *insolens nonnullorum ostentatio, qui prae se irrident atque contemnunt omnes veteres scriptores, haud intelligentes se pervetera saepe dicere, sed inaudita plerisque, cum nova sibi dicere videntur? Et fateor me medicum, si modo sim, aut etiam quicumque sim, non ex*

neotericorum officinis, sed ex divini senis Hippocratis schola extitisse; ac video antiquam medicinam, etsi reprehensionis aliquid, admirationis etiam plurimum habere. Omnia igitur expendat & seligat oportet medicus, percurrat omnes scholas, utatur alienis observationibus; discat ex quo quidlibet emanat, & in omni re judicium adhibeat. Ut vero apertum omnibus faceret se in veterum libris plurimum consumpsisse laboris & temporis, exposuit quae in his indicia ac vestigia apparerent celebriorum inventorum; quibus recentiores maxime gloriantur, & hujusmodi sunt sanguinis circuitus, halitus ex innumeris humani corporis meatibus erumpens, cordis, renum, hepatis, aliorumque viscerum ac membrorum structura. Haec quidem ad benevolos sibi faciendos collegas suos plurimum valere judicabat, quo liberius eosdem monere posset, ut furere desinerent, neque omnia recentiorum inventa, quod ingratum ac superbum erat, exagitarent: pecudis enim non hominis se semper existimasse, cum tantas res philosophi recentiores invenissent, non admovere aures, & si palam audire eos non auderent,

subauscultando saltem voces eorum non excipere, & procul quid narrarent attendere. Jam vero interpretaturus more institutoque majorum Avicennam de febribus, palam agere coepit, aperteque dicere eliminanda e medicina, quae de innato calore, de flamma vitali, de radicali humido, de humorum putri, de occultis qualitatibus ac facultatibus, aliisque hujusmodi ineptiis veteres somniaverant medici, & experientiam, & quaedam mechanica principia ad naturae vires melius noscendas consuli tantummodo debere. Quod haec minime consentire videbantur cum iis, quae attulerat in oratione, cujus supra mentionem fecimus, de veterum medicorum laudibus, aliud obscure moliri, aliud specie simulationis ostentare Vallisnerium seniores clamitabant. Eorum querelae tandem in apertum bellum erupere, ex quo fortasse minime victor discessisset, nisi quosdam obsequio & patientia mitigasset, omnibusque opposuisset auctoritatem Friderici Marcelli S. Marci, ut appellant, Procuratoris, itemque IIIviri Academiae Patavinae regendae, a quo invitabatur ad minime deferendam phi-

losophiae caussam. Fecit itaque ut scripta eorum, qui inventores, & quasi architecti existimantur veritatis in omni praesertim re anatomica & physica, non solum noscerentur, sed diurna nocturnaque manu pervolutarentur a discipulis suis, de quorum utilitate & commodis sic laborabat, ut pro iis a ceteris oblectationibus ac voluptatibus deseri omnino videretur. Praestò iis erat non modo in schola, sed etiam domi & in publicis nosocomiis, & si quem invenisset sententiae suae oppugnatorem patienter audiebat, nec quemquam offendebat oratio illius, dum caussam ageret optimorum studiorum, nisi quis se ita offerebat, ut in eum non invasisse, sed incurrisse videretur. In his occupationibus, quae tamen ad ornandam magis, quam ad faciendam medicinam pertinebant, studia naturalis historiae nunquam intermissa animo saepe renovabat. Istam enim doctrinam tanquam filiolam osculabatur suam, quod non tam consilio delegisse, quam a natura illam sibi commendatam esse putabat. Ipsam vero cum intra unius gymnasii claustra contineri minime posse intelligeret, cum vacabat a

publico munere campos, littora & montes vel asperrimos peragrabat, omnes, ut ita dicam, naturae latebras, inquirens, multa colligens, majora etiam in ephemeride describens, per quae rebus obscurissimis lucem aliquando se allaturum confidebat. Non ignorabant quanto haec in pretio essent habenda qui confectores erant operis, quod inscribitur, *la Galleria di Minerva*: quare ii saepius rogabant Vallisnerium, ut de suis copiis aliquid sibi suppeditaret, quo illud ipsum opus exornarent. Quae in hoc sparsa erant simul collecta fuere, editaque Venetiis ann. MDCCX. ab Hieronymo Albrizio. Quale sit lenticulae palustris semen [multi enim, & in his Aristoteles, illud esse negabant) & qui flos esset pluribus Vallisnerius exponit. Cum vero ei contigisset omnes minimas partes, aetates mutationesque hujusce plantae contemplari, multorum potuit de ea errores corrigere. Neque defuerant, qui crederent eamdem in alterius generis plantam sisimbrii similem converti, quod nunquam fieri probat. Atque hoc loco paulumper a proposito digrediens levitatem confutat opinionis eorum,

qui hujusmodi mutationibus interdum gaudere naturam putabant. Sane huic nihil tam est contrarium, quam inconstantia atque mutabilitas; nec dubitabat Vallisnerius, quin pingui, ut ajunt, Minerva tum egerit praeceptor suus, quando scripsit, humido & pluvio caelo, racemos uvae in capreolos mutari. Dum inquirit quid hisce erroribus caussam dederit, sagacissime odoratur quem tenet cursum ipsa natura, & cum de una lenticula palustri, seu monophyllo adeo multa antea a physicis ignorata in lucem protulit, probavit omnibus exemplo suo sine minuta quadam diligentia & patientia prope incredibili vix quidquam certi hisce de rebus sciri posse. Post haec illa sequuntur, quae de rosarum muscis observavit. Quae cum in eo sunt ut pariant, adunco aculeo, qui ex infimo ventre prodit, sulcos imprimunt in rosarum ramis ad continenda ova pertenui discrimine inter se separata aptissimos. Cum ovis liquorem quemdam fundunt, per quem efficitur, ne sulcus nova cortice obducatur, neque concrescat plantae humor, qui ad mollienda ipsa ova, nutriendumque vermem in iis con-

tentum est necessarius. Editus in lucem vermis plantae foliis pascitur quoad maturescat. Tum folliculum sub terra ad plantae ipsius truncum contexit, ex quo musca exit non binis, sed quatuor plerumque praedita alis, & delicatae ac mundae adeo naturae, ut non liguriat, sicuti ceterae muscae, sed hortos silvasque peragrans api similis purpureis nutriatur floribus. His aliisque rebus de natura & moribus hujusce muscae, aliorumque insectorum diligenter expositis, considerat quaedam monstra & prodigia, & quamvis ut physicus acutus & sapiens saepe rationem reddat, cur quodlibet factum sit, quoties tamen periculum est ne aut falsum, aut incognitum assentiatur, ac praecipitet, si temere processerit, cohibet omnem assensionem suam. Neque in aliis modo, sed in se quoque spectator fuit rerum mirabilium. Nam anno MDCCVI. facta solis defectione, ipse aliique, qui ex morbo minime convaluerant, tremores & languores corporis passi sunt insolitos. Cujus rei ex historiae monumentis alia profert exempla; neque ignorasse videtur Baconum quoque a Verulamio quoties

sol deficiebat, viribus & animo defecisse. Illa potiora putantur, quae ad anguillarum ova & ortum spectant. Quaesierat ex eo Bernardus Trevisanius num ne putaret post illos veteres, tot seculis, tot ingeniis, tantisque studiis quaerentibus, inveniri hac de re verum aliquando posse. Minime se mirari ait Vallisnerius per tot saecula historiam naturalem vix aliquantulum processisse ad veritatis aditum, quod superiorum auctoritas ita excaecaverat consequentes philosophos, & orbaverat sensibus, quasi nulla vis esset in iis ad ea, quae oculis subjecta sunt, judicanda. Itaque quasi iratus increpat arrogantiam & stultitiam eorum, qui se scire aliquid putant, quod noverint sententias quorumdam auctorum, quos probant, & tanquam Deos venerantur, quanquam, tantis offusis tenebris, ne scintillam quidem ullam ad aspiciendum reliquerunt. Et merito & jure commovebatur, cum de procreatione anguillarum, de quibus scribendum susceperat, nec veras, nec verisimiles res vel sapientissimi homines protulissent. Horum omnium opiniones ille narrat, & in quibusdam con-

futandis leporem magis & jocos, quam acumen adhibere debuit. Non defuere enim qui ex Jove genitas easdem fuisse affirmarent: adeo verum est nihil tam absurdum excogitari posse, quod non dicatur ab aliquo philosophorum. Diu quaesivit Vallisnerius quonam procrearentur modo anguillae, ac tandem invenit easdem ova parere in salsis aquis, neque ad earum genus pertinere, quanquam nonnullam cum ipsis habeant similitudinem, vermes, qui in earumdem ventriculis & intestinis interdum reperiuntur; quod Redius quoque & Levenoechius antea animadverterunt. Fors tulit ut in manus ejus perveniret anguilla ovis gravida, quod cum frustra Redius aliique quaesiissent, gloriari potuit explorate a se perceptum & cognitum primo fuisse, eas in ovipararum bestiarum numero reponendas. Minime in veritate crimen arrogantiae extimescebat Vallisnerius, cum affirmaret sibi permulta suppetere aut ad augenda, aut ad emendanda, aut ad confirmanda scripta Redii, quod nemo unquam tam lynceus fuerit, ut in his studiis omnia viderit, quodque saepissime

accidit, ut cum omnia feceris, diligentissimeque circumspexeris, exilıat aliquid, quod & verisimile videatur, & absit longissime a vero. Suum tamen gradum & honorem homini sapientissimo reddebat, cum prudentia & lingua principem, & veluti medicinae parentem praedicaret. Suspicabatur, vel potius intelligebat ille scorpiones foramina in aculeo habere, per quae foras venenum emittant; sed cum hujusce rei rationem non satis explicatam attulisset, de ea adhuc ambigi videbatur vel inter peritissimos. Id ut esset apertum atque perspicuum Vallisnerii tandem diligentia obtinuit, quanquam in eo errasse putatur, quod tria iis foramina tribuerit, cum duo tantummodo ad latera posita eosdem habere constet (1). Elaboravit etiam ut insignem faceret naturam illorum vermium, qui navibus adhaerent (*brumas* nos Itali dicimus) & de quibus nonnulla leviter tetigerat Redius. In minimis

(1) Vid. Fontanam *Ricerche fisiche sul veleno della vipera* p. 92. Quae protulerit Bernardus Antonius Ghedinius ad confirmandam Vallisnerii sententiam legi possunt in I. vol. commentariorum Bononiensis Academ. Instituti p. 488.

ipsorum partibus animadvertendis diligentissimus fuit, rationemque docuit, qua naucleri cavere ab iis facile possent. Post haec de variis locustis, & praesertim de *araneo-locusta* (sic enim nominat ipsam, quod ei sit cum araneis quaedam similitudo) pluribus disseruit. Hanc Turcae consecrasse videntur, quod adeuntibus ad Meccam anterioribus cruribus viam commonstrare putent, cujus erroris originem facile Vallisnerius invenire potuit. Exposuit etiam quodnam esset locustarum genus, quibus ad cibum usus fuisse dicitur Joannes Baptista eo tempore, quo deserta incoluit, quod quidem consentaneum erat cum iis litteris, quas ab Hyacinto Cestonio accepit, & in vulgus emisit ad confutandam sententiam eorum, qui locustarum nomine genus herbae quoddam designari arbitrabantur. Docere quoque nos voluit, quomodo nonnulla insecta se se in dura corpora insinuent, iisque implicentur; & mirabatur illa egregie imposuisse homini acutissimo Redio, qui in anima plantarum eadem generandi vim inesse arbitrabatur. Ad haec novis experimentis comprobare voluit veri-

tatem

tatem dogmatis Belliniani de ingressu aeris in ova; & quamvis perpauca definiret ad commune judicium, popularemque intelligentiam accommodata, cavebat tamen ne cui obtrectatorum videretur nimium pertinaciter Aristoteli infensus, quo molliores ad capienda praecepta animos legentium efficeret. Et quoniam hoc scientiae genus latissime patere, & quamplurimis prodesse intelligebat, nullum recusabat laborem ad illud provehendum; & agros & montes peragrans, modo se in silvas abstrudebat densas atque asperas, modo semicapro similis praecelsas attingebat rupes, modo terrae ingrediebatur cavernas rariora invisendi & colligendi caussa. Descriptio, quam fecit, itinerum, quae per Cisalpinam Galliam & Etruriam habuit, rerumque a se observatarum, satis quidem declarat fuisse illum speculatorem venatoremque insignem naturae. Neque est dubium quin eae res, quas persequimur, non modo ingenio & ratione, sed etiam viribus plurimum valeant ad delectationem, & magnam vim habeant ad gloriam. Saepe quidem accidit ut in his suis itineribus magus; & quae-

ſitor theſauri eſſe putaretur; ſed cum naturalis hiſtoriae ſtudioſis commonſtraret quod a ſe fuerat multifariam defoſſum, ſe aurum, & ſigna & notas locorum oſtendere dicebat, quibus cognitis, quilibet ſibi ipſe foderet, & id quod vellet haud magno labore ac nullo errore inveniret. Erat autem artis exquiſitae recte de omnibus judicare, neque ſpecie rerum decipi. Ob hanc cauſſam redarguere potuit hominem Gallum Verneyum, qui admiratione ſtupefactus rem omnium rariſſimam philoſophis ad contemplandam ſe proponere gloriabatur, cum de bovis cerebro in lapidem converſo ſcribendum ſuſcepiſſet. Plurimis argumentis oſtendit Valliſnerius in calvaria bovum, ceterorumque animalium, quae cornibus ſunt armata, poſſe fieri oſſeas concretiones, quae quidem habeant quamdam cerebri ſimilitudinem, cum tamen natura omnino ab eo ſint diverſae, neque id raro adeo evenire, ut portenti & prodigii ſimile numerari debeat. Jam illud erat certiſſimum Valliſnerio, oſſa, dentes, cornua, ligna poſſe veros in lapides verti, viſcera, inteſtina, cerebra, carnes, ſangui-

nem, ceteraque hujusmodi fluida corpora non item, quamvis haec interdum in lapide, qui scissilis dicitur, inclusa, & inter coagmenta terrei succi exarefacta inveniuntur. Sed in hujusmodi concretionibus nonnunquam est quaedam difficilis ad distinguendum similitudo, quam saepe errorem creare compertum omnibus est. Jam videbatur sibi navasse operam, quod Verneyum confutasset. Sed cum eruditissima illa Gallorum natio hoc cumulata sit vitio, ut suos scriptores tanquam Deos veneretur, ceteros vero inopes doctrinae atque elegantiae, aut *unius cujusdam operis*, ut ait Cecilius apud Ciceronem, *remiges aliquos, aut bajulos ducat*, huic arrogantiae obnitendum, & tuendam Italiae dignitatem esse putavit Vallisnerius. Itaque de vermibus humani corporis librum conscripsit, ut alteri, quem hac ipsa de re vulgaverat Andrejus, opponeret, quemque Parisini Academici summum ac perfectissimum esse judicaverant. Nil apparet in Vallisneriano opere nisi ingenuum, nihil nisi moderatum, pudicum & sapiens; neque dubitabis ex eo concludere adversus Andreii, aliorumque recentiorum sententiam,

illorum vermium ova minime ab iis rebus, quibus alimur & vivimus, ſuppeditari, ſed ingenerata fuiſſe hominibus a prima eorum origine; vermes in ipſis naſci & enutriri; & adeo proprios eorumdem eſſe, ut nihil commune habeant cum aliorum corporum vermibus, ne lumbricis quidem terreſtribus exceptis. Adverſari naturae legibus extraneos & alterius generis foetus probat, unde occaſionem ſumpſit irridendi fabellas hujuſmodi multas, quibus fidem adjungere indignum prorſus eſſe ait philoſophi ſapientia. Quaerit omnia diligentiſſime, quae ad naturam & formam pertinent eorum vermium, qui *lati*, *teniae*, *ſolii*, *&* *cucurbitini* vocitantur, non judicio ſolum & diſceptatione, ſed ipſa experientia multa ab Andrejo prolata evertens, in quo non ſolum naturalis hiſtoriae, ſed etiam medicinae ſtudioſis plurimum conſuluit. Videas jam apud Vallisnerium ex variis cucurbitinorum colligationibus, quae ita perpetuae & arctae ſunt, ut alterum ab altero vix diſtinguas, varias eorum formas magnitudineſque oriri, & ſi quem antea addubitare cogebat de lati verminis natura do-

ctiſſimorum hominum diſsenſio, poſt Valliſnerii obſervationes facile fatebitur ipſum componi ex admirabili illa continuatione ſerieque cucurbitinorum. Valliſnerii liber, qui Andreii gratiam conciliare debebat, vehementiſſime exulceravit, mirabanturque omnes ingratiſſimi hominis injuriam ſic exultare non modo in Valliſnerium ipſum, ſed in illius etiam laudatores, ut nihil illo arrogantius ac petulantius, nihil ineptius eſſe videretur. Hunc inultum non ſivit eſſe Valliſnerius, & ſi quid perſecutus eſt acrius in ea, quam pro ſui defenſione ſcripſit ad Danielem Clericum, epiſtola, invitus & coactus feciſſe videri voluit. Verens vero ne ſi diutius in hac diſputatione perſeveraret, ab animi ſui lenitate deduceretur, adoptavit ſibi defenſorem Joannem Thomam Brinium cariſſimum diſcipulum ſuum; neque ſane difficile fuit ſcripta multis vitiis & infinitis pene erroribus depravata confutare. Iſtam ipſam demonſtrationem errorum Gallici ſcriptoris doctrinam eſſe non mediocrem exiſtimabis. Fuit vero renovatio quaedam & confirmatio ſententiae Valliſnerii liber, cui titulus: *nuova ſcoperta dell'*

ovaja e dell' uova de' vermi tondi degli uomini e de' vitelli, quem ad Jo. Mariam Lancisium instituit. Enitendum illi fuit, ut ostenderet magnam esse inter vermes tum vitulorum, tum hominum similitudinem, quorum in partibus, & iis praesertim, quae ad generationem pertinent, describendis minutam diligentiam adhibuit, glorians se primum omnium vidisse ova, & ovariam (si hoc verbo licet uti) eorumdem vermium, novamque lucem attulisse ad noscendam naturam eorum, quos hermaphroditos vocamus. Si haec gloriosa fuerunt Italis nostris, non igitur illi audiendi erant, qui ab hujusmodi occupationibus avocare Vallisnerium studebant, illud saepe inculcantes nihil altum, nihil magnificum ac divinum suspicere illum posse, qui suas omnes cogitationes abjecisset in res tam humiles tamque contemptas. Ad hos irridendos se cum Musis commercium habere velle ostendit; itaque ingressus est scribere de illo furore, sine quo Democritus quemquam poetam magnum esse posse negabat. Sed ipsa sermonis lenitas indicavit se aliud spectare, & ab illa inflammatione animi, & quasi fu-

foris afflatu plurimum abesse. Descendit itaque ad describendam naturam, formam, mutationesque omnes oestri, quod animalis genus (huic nomen asilo Latinum est) ad boves magis, quos ad furorem vere adigit, quam ad poetas pertinere dixeris. Hic plerumque montes, eorumque vicinias incolit, mediis fervoribus instat acrior, aculeo, quem in extremo corpore sub podice habet, pungit acerrime bovem, ut ovum in ejus pellem inducat. Natus ex eo vermis alitur materia, quae ex inflicto vulnere prodit, & quod sanari vetat sparsum ab aculeo venenum; crescit ad nonum aut decimum usque mensem, & qui torpere antea videbatur, maturus factus agilitate magna mutat sedem, sub terra vel sub lapidibus chrysallis factus quieturus, donec in volatile abeat. Quanta sit admirabilitas naturae in hujusmodi metamorphosi perficienda Vallisnerius, solitus minima quaeque explorare, non tam accurate quam eleganter narrat, redarguitque illorum errorem, qui Aristotelem & Plinium secuti, asilum & tabanum, duo animalium genera diversissima, minime distinxerunt. Hoc

ſcriptum, quaſi feſtivum acroama, ne ſine corollario ad Alpheſibeum Carium Arcadiae Cuſtodem mitteretur, laudes illorum paſtorum celebravit, qui non tam aures multitudinis carminum dulcedine quaſi titillare, quam naturae ſcientiam non alienarum opinionum, ſed rerum ſapientiſſimi inquiſitores illuſtrare ſtuduerunt. Inter hos quidem locum ſibi dari vehementer optabat Valliſnerius; & quamvis intelligeret ſatis jam ſibi gloriae quaeſitum, & potuiſſe ſe deſinere, animus tamen inquies paſcebatur opere, in quo non tam liberam quamdam animi oblectationem, quam utilitatem neceſſariam quaerebat. Infinitus eſſem ſi ſingula ab eo obſervata referre vellem, & ea ipſa, quae hactenus retuli, ſentio fuiſſe longiora, nulloque ordine expoſita. Sed nihil difficilius quam in hujuſmodi rebus ordinem ſervare, quamvis Valliſnerius in ea erat ſententia, ut crederet, eam hiſtoriae naturalis partem, quae ad inſecta pertinet, poſſe ordinate explicari. Quatuor in claſſes illa diſtribuit, quarum priorem aſſignat inſectis, quae plantas incolunt, hiſque nutriuntur: alteram a-

quarum habitatoribus; ponit in tertia illa omnia, quae sub terra atque arena, in luto, in lapidibus, in conchis terrestribus, seu a mare relictis, & in mortuorum corporum ossibus vitam degunt; in quarta demum illa continentur, quae aliis animalibus adhaerent, aut sunt intus in ipsorum corporibus. Praecipue hae classes rursus in alias minores dividuntur, & ea, quam primo loco posuimus, quadraginta & unam minores continet, quarum singulae suas quoque in partes, seu articulos, ut ipse vocat, distribui possunt. Atque in his omnibus quid difficulter fieri, & quid facile posset consideravit ipse Vallisnerius. In hortis enim, in apertis agris, in plantis muscae, exempli caussa, reperiuntur, quae in aqua commoratae sunt usque eo dum in volatilia fuerint conversae: atque has quanam in classe adnumerabimus? Eadem pene dicito de iis insectis, quae sub terra vivunt, dum chrysallides fiant, plantarum & arborum folia postea corrosura. Sed quaecumque sit ratio ordinis & disponendarum rerum, plurimum semper intererit notam habere naturam, proprietatesque multorum insectorum;

iisque sciat optime se operam collocare, qui Vallisnerium imitatus in ea cogitatione curaque versatur, ut omnia per se; quam sagacissime possit, odoretur; minime aliorum; quamvis sapientissimorum hominum dictis; sed ipsis suis unice fidem oculis praestiturus. Ceterum ii, qui novari aliquid volunt, conficiant tabulas, (neque ab hac ratione dissentit Vallisnerius) in quibus adnotata sint insecta quarumdam plantarum propria; & quamvis una quercus quamplurima, quae alit, suppeditare possit insecta, ut infinitum pene opus videatur, haud tamen desperandum erit, quin aliquando diligentissimorum hominum conjunctis laboribus, perfectas hujusmodi tabulas habeamus. Ipsas divisiones, quas in rem herbariam induxit Tournefortius, posse utiliter ad insecta transferri existimabat Vallisnerius; & quia immensum erat & infinitum, quod nosci debebat, invitabat omnes ad multam operam, multumque studium in res prorsus miras conferendum, illa Plinii usurpans (1): *Elephantorum miramur humeros*,

(1) Hist. Nat. lib. II. c. 2.

taurorumque colla & truces in sublime jactus; tigrium rapinas, leonum jubas, cum rerum natura nusquam magis quam in minimis sit. Atque hic callidus rerum aestimator, ut exemplo suo magis magisque probaret, nihil in medium proferendum, quod non experientia & veritas ipsa convincat, an. MDCCXV. vulgavit historiam chamaeleontis Africani, quam tanquam illustre exemplar proponere ausim omnibus iis, qui hujusmodi res tractandas suscipiunt: nihil enim illa diligentius, accuratius atque elegantius excogitari potest. Exorditur ab explicatione colorum, quibus istud animal ornatur, & in ejusdem cutis fabrica, quae innumeris pene sulcis & plicis distinguitur, & in aeris circuitu, qui intra cutem ipsam per canaliculos a pulmonibus huc & illuc transfertur, rationem invenit, cur tanta & tam subita existat colorum varietas atque mutatio. Cum crispatur aut dilatatur cutis, aer aut excipitur aut foras expellitur, & hinc major aut minor excitatur motus in humoribus, quibus ipsa irroratur. Nemo vero ignorat propter hanc motus fluidorum varietatem varie vel ipsos

homines colorari. Sunt aliae hac de re philosophorum sententiae, quas apud Bomarium legas. Verum si noscere cupis interiorem admirabilemque fabricam membrorum, & praesertim linguae & oculorum, quae adeo propria est hujus animalis, ut cum ceteris nihil aut parum commune habere videatur; neque hunc, neque Parisienses Academicos (1), sed Vallisnerium unice consules, qui minima quaeque descripsit, & singulorum usum adnotavit. Palpebra una cum oculo non sursum & deorsum movetur. Alter oculorum ad animalis arbitrium movetur, altero immoto; unus sursum fertur, alter deorsum; unus antrorsum, cum alter retrorsum contrario motu inflectitur. Motiones hae incredibili velocitate peraguntur; atque idem dicito de lingua, in cujus extremo musculus visitur cylindri formam referens, & fibris in spirae modum superpositis constans, quem musculum hujus admirabilis velocitatis caussam esse praecipuam putat. Cohortante Bel-

(1) Apud Hamelium de Historia Regiae Scientiarum Academiae lib. I. c. 11.

linio, qui mirabiliter de Vallisnerio & loquebatur & sentiebat, linguam ipsam in omnes suas minimas partes divisit, & de his, de capite universo, ne auribus quidem exceptis (quanquam his carere Academici Parisienses chamaeleontem affirmabant) quas in palato invenit, de cauda, de cruribus, de ovis, de ratione, qua illud animal sustentatur, incedit, ac procreationi dat operam, deque omnibus visceribus multa sane ceteris incognita protulit. Mirum vero quot mendacia scriptorum coarguat; & nullum fortasse animal reperies, ex quo tot sumptae fuerint similitudines, & quod tot erroribus caussam dederit, quia omni tempore homines speciem magis quam rem, opinionem magis & commenta quam experientiam, veritatemque fuerint consectati. Quia ipsum cum lacertis aliquam habere videtur similitudinem, idcirco Vallisnerius plura a se se de his quoque observata, ut & de salamandris, bufonibus, & ranis persequi in eo libro sibi proposuit. Quae ad ranas pertinent non solum naturalem historiam, sed etiam medicinam plurimum illustrant, & merito Au-

ctor irridet eos, qui illud bufonis Americani genus, quod *Pipal* nominatur, e dorso foetus fundere putarunt, ex eo decepti, quod femina ova pariat super masculi dorsum, cui firmiter adhaerent, dum ex iis animal excludatur. Persuasissimum erat Vallisnerio illam, quam dicimus comparatam anatomen, magno usui esse posse vel ipsius hominis cognoscendae fabricae; & a provida solertique natura sic conformata fuisse omnia corpora, ut esset quaedam colligatio caussarum; quare illum de philosophia universa optime mereri, qui vel minimam illius partem illustrasset. Itaque diligentiam praecipue sibi colendam esse putavit cum zoologiam tractaret, cujus utilitas in scriptis Vallisnerii, ut in herbis non fallacibus fructus, mirabiliter apparet. Dici non potest quantopere ille sit gavisus, cum commodum ipsi fuerit struthionis fabricam contemplari. Rem dignam putavit, de qua libellum conscriberet tum ad observationes suas prodendas, tum ad aliorum errores confutandos. Dissentit interdum ab Academicis Parisiensibus, qui ei in hac anatomica inquisitione prae-

cucurrerant (1). Nefcias an inter beftias volucres, an terreftres ipfum adnumeres. Alas quidem habet, fed ad volandum minime idoneas: pluma, pennis & quibufdam etiam fpinis veftitur; cruribus fimilis eft camelo, fupercilia, ut in homine, oculos ornant, & ut in plerifque brutorum vidimus, ad binas externas pupillas tertia interior additur, cujus ufum ignoramus. Quanta in eo fit vis ad duriora concoquenda corpora pluribus perfequitur Vallifuerius, volens convincere Gallos, qui ex vero, ut ego quidem judico, affirmaverant atteri quidem atque attenuari poffe ferrum ceteraque metalla a mufculofo ftruthionis ventriculo (2) atque ftomachi calore, minime vero confumi & in chylum converti. Neque folum defcribit externas par-

(1) V. Reg. Scient. Acad. hift, lib. I. cap. V.

(2) Vid. Morgagnium Adv. Anat. III. animadv. XVIII. Tantam vim effe in lacertofis adeo ftruthionis mufculis, ut aliquibus in locis tres circiter uncias craffitudine fua aequent, mirum videri minime debet confideranti communium avium ventriculos mufculis adeo firmis inftructos fuiffe, ut eofdem in gallo Indico Borellius non dubitaverit cum potentia librarum 1350. comparare.

tes, sed etiam omnia quae intus inclusa sunt; quam admirabiliter fabricata, ut nihil eorum supervacaneum sit, nihil ad vitam retinendam non necessarium: quam mirae libidines & in mare & in femina commiscendorum corporum, & quam aptissimae horum partes ad concipiendum & procreandum, in quibus quadrupedem potius quam avem agnoveris. Respirationis organa multo accuratius sunt observata quam in aliis avibus, quod in struthione vesicae sint firmae & densae, fere ut suillae; in plerisque autem avibus adeo sunt tenues, ut difficillimum sit eas inter dissecandum non perforare. Qui sint tot vesicarum usus quaesitum, & avium respiratio cum terrestrium animantium respiratione comparata. Multa ejusmodi proferre possem, sed genus diligentiae a Vallisnerio adhibitae vides, ut semper & novitate ipsa delectet & copia. Neque vero plurimum non laudandus is in eo est, quod nihil posset de natura cogitare & scribere, quin mentem revocaret ad illam summam rerum omnium consentientem, conspirantem, continuatamque cognationem, quam aptissimam esse putabat

ad

ad prodendam miram Dei ſapientiam: undique enim omni ratione concluditur mente conſilioque divino omnia in hoc mundo ad ſalutem omnium, conſervationemque admirabiliter adminiſtrari. Atque hac de re cum ei in animo eſſet uberius & fuſius diſputare, quaedam breviter & anguſte concluſit in ea, quam ad Academicos *Mutos* (ſic enim appellabantur) collegas & cives ſuos miſit diſſertatione *de admirabili continuatione ſerieque rerum*. Orditur ab iis corporibus, quae gignuntur e terra, quibuſque natura nullum ſenſum, nullumque ſemen tribuit, mediaſque inter haec & terreſtres plantas eſſe putat lapideas maris plantas, quas opus inſectorum eſſe minime ſuſpicabatur. A plantis, ceteriſque rebus, quae vim ſeminis habent in ſe, ut ex uno plura generentur, ad zoophita tum marina tum terreſtria procedit, reprehendens Academicos Pariſinos, qui eadem vix nata, dum moventur, invicem ſibi foecunditatem tribuere exiſtimaverant. Poſt haec contemplatur animalia utriuſque ſexus, ut ſenſim & quaſi per gradus accedat ad inſecta. Horum quanta varietas & copia, quanta ad

tam rem vis, ut in suo quaeque genere permaneant! Dabat quidem & libenter de hac historiae naturalis parte optime meritos fuisse Redium, Malpighium, Lewenoechium, Swammerdamium, Bidloum, sed ea magis illi laus erat jucunda, quam a propriorum inventorum commemoratione derivabat. Neque erat inscius esse utilitatem maximam in his rebus, quod insecta aliquid commune cum omnium generum animalibus habere, & omnium ferme elementorum dominatum occupare videantur. Alia enim coriis tecta sunt, alia villis vestita, alia spinis hirsuta; pluma alia, alia squamma videmus obducta, alia esse cornibus armata, alia habere effugia pennarum, alia gradiendo, alia serpendo ad pastum accedere, alia volando, alia nando. Atque etiam multorum ea est natura, ut quamvis in terra partum edant, simul tamen ac niti possunt, aquam persequantur, alia vero quamvis gignantur in aqua, vix tamen nata terram quasi naturalem domum petant: tantam ingenuit animantibus conservandi sui natura custodiam. Quanta similitudo sit inter pisces & terrestria animalia, & per quos

gradus a piscibus ad aves, ab his ad quadrupedes sensim natura transeat, docte animadvertit Vallisnerius, ut tandem perveniat ad illud animal, quo nihil est melius, quia ratione utitur, cujusque caussa factum esse mundum, quaeque in hoc mundo sunt omnia creditur. Non hoc fuit propositum Vallisnerio totam hominis fabricationem, omnisque humanae naturae figuram atque perfectionem inquirere, quod alii multi praestiterant; sed ipse voluit occultiora, & quae ab oculis removerat natura, scrutari, ipsam videlicet hominis procreationem. Librum itaque anno MDCCXXI. in lucem emisit, quem inscripsit: *Istoria della generazione dell' uomo e degli animali se sia da vermicelli spermatici o sia dalle uova*, idque nobilissimum Vallisnerii operum praedicare non dubitabis. Is pollicetur magnae sibi curae fore, ut omnia ad experientiam revocentur; & lucem diligentissimi auctoris certe multa desiderabant, in quo omnium judicio ille princeps existimatur. Minime a me expectari puto, ut singula, vel praecipua enumerem eo in libro contenta, quae multi stomachantes veluti indecora re-

ſpuerent. Sed profecto mirificam ſe in latebram conjecit Valliſnerius, qui opus naturae in procreatione hominis ſe noſcere poſſe putavit. Erant permulti, qui totum hoc Lewenoechianis vermibus tribuebant, quorum argumenta confutat, quamvis eos vermes eſſe minime dubitaret, & ſe vidiſſe teſtaretur. Diſcutit ea, quae obſcurare videbantur ortum viviparorum ab ovis, quod ſyſtema a Graafio, vel ſi mavis a Stenone excogitatum, a Malpighio confirmatum, nova per ſe luce illuſtratum iri ſperabat. (1). Nihil qui-

(1) *Buffonius* (Hiſt. naturelle des animaux chap. VIII.) *circumſpectis rebus omnibus rationibuſque ſubductis ſummam fecit rerum ab iis doctiſſimis viris obſervatarum, concluſitque hanc ſententiam*. Voyons donc ce qui nous reſte de réel dans les découvertes de ces Obſervateurs. & ſur quoi nous puiſſions compter. Graaf a reconnu le premier qu'il y avoit des altérations aux teſticules des femelles, & il a eu raiſon d'aſſurer que ces teſticules étoient des parties eſſentielles & néceſſaires à la génération. Malpighi a démoutré ce que c'ètoit que ces altérations aux teſticules des femelles, & il a fait voir que c'étoient des corps glanduleux qui croiſſoient juſqu'à une entiere maturité, après quoi ils s'affaiſſoient, s'oblitéroient, & ne laiſſoient qu'une très-légére cicatrice. Valliſhieri a mis cette découverte dans un très-grand jour, il a fait voir que ces corps glanduleux ſe trouvoient ſur les teſticules de

dem accuratius ejus obſervationibus fieri poteſt, ut merito de eo praedicaſſe videatur Buffonius (1) non poſſe quemquam reperiri, qui hanc philoſophiae partem tam bene fundatam nobis reliquerit. Sed abreptus fortaſſe ſyſtematis amore, quamvis ova nunquam reperire potuerit iis in cavis, a quibus contineri in uterum mox deſcenſura ar-

toutes les femelles, qu'ils prenoient un accroiſſement conſidérable dans la ſaiſon de leurs amours, qu'ils s'augmentoient & croiſſoient aux dépens des véſicules lymphatiques du teſticule, & qu'ils contenoient toujours dans le temps de leur maturité une cavité remplie de liqueur. Voilà à quoi ſe réduit au vrai tout ce qu'on a trouvé au ſujet des prétendus ovaires & des œufs des vivipares. Qu'en doit-on conclure? Deux choſes qui me paroiſſent évidentes, l'une qu'il n'exiſte point d'œuf dans les teſticules des femelles, puiſqu'on n'a pu y en trouver; l'autre qu'il exiſte de la liqueur, & dans les véſicules du teſticule, & dans la cavité du corps glanduleux, puiſqu'on y a toujours trouvé, & nous avons démontré par les expériences précédentes, que cette derniere liqueur eſt la vraie ſemence de la femelle, puiſqu'elle contient, comme celle du male, des animaux ſpermatiques, ou plutôt des parties organiques en mouvement.

(1) *Vallisneri eſt de tous les naturaliſtes celui, qui a parlé le plus a fond ſur le ſujet de la génération*. Loc. cit. cap. V. pag. 294.

bitrabatur, nihil tamen non confici ab ovis affirmabat, quorum, ex ejus fententia, magna adeo copia in prioris feminae ovaria condita fuit, ut hominum, qui futuri effent, numerum aequaverint. Hac re pofita, facilis multorum phaenomenorum explicatio videtur; & certe in plurium fyftematum inventione, quamvis Vallifnerianum ceteris verius non aufim affirmare (cauffam enim procreationis fortaffe Deus perpetuo latere voluit obfcuritate involutam naturae) minus tamen illud habere judico vel obfcuritatis vel erroris. Effe figna quaedam putat Vallifnerius, ut praedici poffit quae fterilis futura fit femina, quae foecunda; & poftquam pluribus perfecutus effet fterilitatis cauffas, quae ad has removendas adhiberi remedia poffint, exponit. In aliorum obfervationibus aut corrigendis aut confirmandis miram prudentiam prae fe fert, neque mendacio, neque captiofa probabilitate fallitur, fed quodcumque ejus animum veri fimilitudine, vel oculos veritatis luce percuffit, tantummodo comprobat. Retinet faepe Hippocratis fententias, eafque fic explicat & confirmat, quafi pro-

baturus omnibus nihil non vidiſſe divinum illum virum, ingenio & experientia duce. Quapropter ſolitus erat dicere (quo de argumento etiam orationem ſcripſit) *nunquam futurum, ut ars noſtra in debellandis morbis, qui adhuc remediis non auſcultant, incrementum capiat, niſi Hippocraticum obſervationum & experimentorum ſtudium fere intermiſſum revocetur.* Triginta & amplius annis in hoc perficiendo opere elaboravit, nec quiſquam inventus eſt tam inſigniter impudens, qui, etſi univerſum de ovis ſyſtema abjudicaverit atque ejecerit, quod tamen plerique hodie ſequi videntur; illi non mirificas tribuerit laudes. Ipſe Carolus VI. Caeſar, qui illud ab auctore dono acceperat, poſtquam totum legiſſet, aureo torque cum numiſmate, & honorificentiſſimis litteris remunerandum putavit. Quoad vixit vero Vallisnerius, nunquam phyſicos hortari ceſſavit, ut in conſtantia perſeverarent inquirendi ova in eorum receptaculis; ut ne parvula quidem titubatione ad ſuam cauſſam defendendam impedirentur. Atque hujus argumenti opportunitate uſus, ut & ſaepe alias, cauſſam quaeſivit monſtroſorum quorumdam

foetuum, nec non vitiorum, a quibus non raro humana membra deformantur; & si ea excipias, quae ab imaginoso feminarum morbo effici posse putat, verosimilia mihi videntur, quae rationem reddunt hujusmodi naturae aberrationum, in quibus tamen, plus quam reberis, regulas quasdam ac praescriptiones ipsius naturae esse cognoveris. Inter haec nonnullis in locis, quae sunt in ditione Mantuani Ducatus, & Venetae Reipublicae, misera equi afflictari coeperunt lue, qua de re multi statim exquisierunt Vallisnerii sententiam, quasi hominis, cui nihil occultum esset in historia naturali, quique remedia praesentibus invenire posset malis. Quorumdam vermium originem & progressionem persequitur, a quibus saeviter roduntur interiores equorum membranae, quos quidem licet agnovisse quoque videantur Varro, Columella & Vegetius, e recentioribus Ruinius, Aldrovandus & Gesnerus, horum tamen nullus ortum ipsorum ab ovis, quae muscae in ano relinquunt, naturam, formam, mutationes percalluerat. Neque in his rebus omnibus modo diligenter declarandis satisfecit

Vallisnerius amicorum desiderio, sed etiam adnotavit, quae ad praecavendum horum vermium ortum, atque ad eosdem jam ortos necandos conducere possent. Opus est veterinariae medicinae utilissimum, ut & illud, quo novis argumentis, novisque experimentis confirmavit Caroli Francisci Congrossii sententiam de pestilentiae bubulae caussa. Non hanc modo, sed & ceteros pestiferos morbos, quibus omne fere animalium genus vexatur, a propriis quibusdam vermibus caussam habere existimat, quorum nonnulli liquida, ut loquuntur, alii solida invadunt & turbant. Nequicquam inermi oculo tenuissima animalla cernere conaberis, neque satis miraberis, ut irrequieta turba, qua nihil genuit natura foecundius, omnes pererrat locos, ova seu pestis semen ubique relictura. Hujusmodi infecta pestis caussam esse ex ipsa remediorum natura conjeceris, quae remedia versibus sic expressit Horatius Burgundius in eo, quod ad Vallisnerium ipsum misit, de lue bovina elegantissimo carmine.

Prima medela malo est flammis abolere relicta
Germina serpentis morbi : comburere caras
Agricolae vestes, inopisque senilia tecti
Pignora ne pigeat : tremulae praesepia flammae
Delambant, atque omne domus vitium excoquat
ignis.
Sulphuris ingrato quandoque abigentur odore
Hostes, nitrati lentoque volumine fumi;
Proderit & pingui perfundere corpus amurca;
Vel grave morbosis hydrargyron indere fibris.

Illa cum pertractaret Vallisnerius, quaedam etiam tetigit de phthiriasi & de scabie, horum morborum caussam & remedia (haec anthelmintica, quod ad vermes occidendos sint inventa, a medicis vocari solent) exponens, & in ea omnia, quae a sapientissimis viris his de rebus memoriae sunt prodita, erudite & diligenter inquirens. Dolebat autem quod medici monendi essent & objurgandi, quia cum interdum multis signis natura declarat quid velit ac quaerat, quid desideret, quid respuat, obsurdescerent tamen, nec ea, quae admonerentur, in medicina facienda audirent. Quoniam ad hanc scri-

bendi operam omne ſtudium curamque con-
verterat, & nullum eſſe feraciorem in hiſto-
ria naturali locum, nec uberiorem, quam
de inſectis, magis magiſque intelligebat, ad
idem ſaepe argumentum redibat, idque o-
mnium judicio aſſequebatur, ut princeps phi-
loſophorum, qui haec apud nos tractarunt,
eſſe exiſtimaretur. Homo vero, qui in ma-
xima celebritate, atque in oculis omnium
vivebat, & qui nulli unquam defuit officio,
quod pulcherrima Academiae munera exige-
re videbantur, hoc etiam nomine gloriaba-
tur, quod ea uſurpare poſſet, quae Plinius
quondam Veſpaſiano ſcribebat. *Homines enim
ſumus & occupati officiis, ſucciſiviſque tempori-
bus iſta curantes, ideſt nocturnis, ne quid ve-
ſtris ceſſatum putetis horis. Dies vobis impendi-
mus: cum ſomno valetudinem computamus, vel
hoc ſolo praemio contenti, quod dum iſta, ut ait
M. Varo, muſinamur, pluribus horis vivimus.
Profecto enim vita, vigilia eſt* [1]. Minime
vero aſſentior iis, qui ajunt, Vallisnerium in

(1) Plin. in praefat. hiſtor. Natur. Vid. Valliſnerii
epiſtolas.

plura distractum, minime idoneum fuisse ad medicinam faciendam. Scimus enim hac quoque arte & gratiam & gloriam haud vulgarem illum consecutum fuisse, quanquam non esset ignarus plerumque medicamenta plus obesse quam prodesse aegrotis, hosque cautissime ac simplicissime curandos esse. Neque desunt plura scripta illius, quae ipsam practicam, ut loquuntur, medicinam illustrant, majora quoque editurus, si diutius vixisset. Ex iis illud porro magno tum plausu exceptum fuit, quod de usu & abusu balneorum & potuum calidorum aut frigidorum confecit. Plenum est alienarum & propriarum opinionum atque experimentorum, ex quibus concludi posse videtur verissimam esse illam Celsi sententiam: *ego experimentis quemque in se credere debere existimo calida potius an frigida utatur*. Verum cum frigidam probat Vallisnerius, quae iis temporibus magno coeperat esse in usu, moderator & quasi temperator hujusce consuetudinis esse voluit, verens ne multi novitatis amore inconsiderate abrepti ad necem ducerentur. Indicat igitur quando, & qua ratione cum utilitate

ſpe frigidam adhibere poſſimus. Sic vero ca-
lidam extollit, ut raro aut nunquam ab ea
maleficia timeri, ſaepiſſime vero beneficia
ſperari debeant. Prorſus majorem quidem
rem nullam ſe ſciſcere putavit ad tuendam
valetudinem, quam ut a gelida aqua perpe-
tuo abſtineamus, contra quam ſententiam
multa nunc opponi ſolent, quod ad nimium
laxatas fibras roborandas, perſpirationemque
adjuvandam magnum ſit in gelida praeſidium
inventum. Sibimetipſi etiam in eo placebat
Vallisnerius, quod non tam argumentis, quam
ipſa experientia, in qua tota artis ſuae fi-
duciam poſitam eſſe dicebat, multorum re-
mediorum atque opinionum vanitatem pro-
baſſet, atque Redii veſtigiis inſiſtens cum in
hiſtoria naturali, tum in medicina homines
docuiſſet verum a falſo ſecernere. Neque mi-
nus de medicina ſe optime mereri putabat,
cum omnia adnotaret, quae a ſe animadver-
ſa fuerant in aegrotis curandis, & ex ſuis
aliorumque hujuſmodi obſervationibus illa
ſcripta contexeret, quibus ad inſtituendos
diſcipulos utebatur. Poſſem etiam multis te-
ſtibus planum facere non ignobilem medicum

fuisse Vallisnerium, sed uno Morgagnio contenti erimus. Hic enim cum sermonem mecum haberet de eodem, affirmare non dubitavit viro egregio, sibique multorum consiliorum societate conjunctissimo haud defuisse prudentiam in omni re medica singularem, ut facile Malpighii discipulum & Redii aemulum agnosceres. Itaque hoc nomine a Carolo VI. uti supra commemoravimus, & a Rinaldo Mutinensium Duce honorificentissimis titulis ornatus est, & invitatus etiam a Clemente XI., ut defuncto jam Lancisio, sibi medicus adesset, quod tamen munus aetatem valetudinemque excusans recusavit. Sed ut institutam narrationem ejus operum summatim persequamur (non enim puto a me exigi, ut singula in iis contenta, quod infinitum esset, commemorem) non mediocri in pretio habentur, quae ad Saxoli salsam pertinent. Haud longe ab ea via, qua itur ad montem Zibium, qui est in ditione Mutinensium Ducis, collis exurgit mille circiter passuum ab oppido Saxolo distans, in cujus summo planities se se explicat in latitudinem pedum circiter septuaginta quin-

que late vasta, ut quae herbis omnibus caret, nihilque nisi lapides & coenum aridum colore cinereo ostentat. In hac planitie parvus tumulus erigitur in altitudinem pedum trium, iisdemque lapidibus & luto formatus; isque in medio se se aperit, hiansque craterem efficit, cujus os duos circiter pedes in longitudinem patet. Hic illud proprie continetur, quod physicos allicit, & vel a Plinii temporibus (1) loco famam fecit. Namque craterem hunc usque fere ad os materia replet soluti coeni persimilis, coloris ad nigrum vergentis perpetuo aestuans & murmurans, quaeque inter aestuandum multiplices bullas efficit mox disrumpendas. Interdum vero fervescit validius, sic ut intra crateris hiatum contineri non possit, sed excedens hac illac passim dilabatur. Intus & in illo ipso, quem diximus, cavo, lapides multi, & variis modis commixti simul & confusi volvuntur, in quibus & marchasitae observatae sunt, sicque inter eos lutum cum aqua pervolvitur, tanquam e subterraneo specu foras per interca-

(1) Hist. nat. lib. II. c. 83.

pedines & rimas in lucem & adſpectum exi-
ret. Hos lapides, ſi quando gurges vehe-
mentius exaeſtuat, magna vi atque impetu
eructat, & longe projicit ad multos pedes;
quibus eructationibus plerumque fragor, fu-
mus, & flamma nonnunquam adjunguntur.
Accenſo *petroleo* haec aliaque hujuſmodi tri-
buit Valliſnerius, cujus in aqua clara & lim-
pida innatantis haud mediocrem ibi copiam
collegit. Guſmanus Galeatius vir phyſica do-
ctrina praecellentiſſimus, qui haec ipſa loca
poſtea inviſit, non *petroleum* eſſe judicavit,
ſed bitumen, quod cum aqua admodum tur-
bida atque obſcura, contra ac viderat Val-
liſnerius, hac illac diffluebat (1). Ceterum
Valliſnerius non hunc modo, ſed & alios *pe-
troleí* fontes indicavit, de quibus cum diſſe-
reret, alia multa in iiſdem locis extantia,
quae ceterorum obſervatorum oculos effuge-
rant, expoſuit. Non haec tamen ceteraque,
quae ad diverſarum aquarum naturam exa-
minandam indicandamque & fecit & ſcripſit,
cum

(1) Vid. Comment. Acad. Bonon. vol. I. p. 98.

cum percuriosus peregrinaretur in Patavinis, Mutinensibus, ceterisque vicinis montibus, politius a se fuisse limata affirmat. Res est operosa, & hominis perdiligentis, & in chemia exercitatissimi, quae ad aquarum examen, seu ut vocant, analysim pertinet, quam physicae partem si leviter tetigit Vallisnerius, in eo quidem se maximam percepisse laudem arbitrabatur, quod non unius, sed universorum fontium veram originem rerum naturalium studiosis non indicaverit modo, sed certissimis argumentis probaverit. Vetus opinio erat fontes omnes ex imbribus & solutis nivibus originem ducere, de qua Aristoteles satis multa ad ipsam confutandam exposuit. Visus est eam renovasse Vitruvius, sed illius veritas latuit multis saeculis in occulto, quod unius Aristotelis auctoritas in omni re physica valeret. Ut coepere philosophi servile Aristotelicorum jugum a cervicibus dejicere, sibi utendum esse observationibus & experientia in fontium origine quaerenda putarunt, & Petrus Perreaultius prae ceteris, libro sermone Gallico conscripto, multis rationibus probavit fontes & flumina a pluviis

niveiſque aquis cauſſam habere. Si nihil aliud egiſſet Valliſnerius, niſi ut rem hanc notam faceret Italis ſuis, magnas ei gratias agi par erat; ſed tot argumentis hanc ſententiam confirmavit, tot ſcriptis illuſtravit, tot difficultatibus liberavit, ut cum de phyſica bene mereret, ad inventoris gloriam aſpirare videretur. Platonis, Ariſtotelis, Epicuri, Carteſii, aliorumque jampridem erant exploſae ſententiae; ſed magnum jus diſputandi ii habere videbantur, qui aquam a mari ad fontes deducebant. Siquidem fontes aliqui, aeſtuante mari, effluunt, recedente, decreſcunt, alii, qui prope mare ſunt, ut & putei, magnam vim aquae ſalſae continent, ut alia plurima argumenta, quae ab hujus ſententiae propugnatoribus afferri ſolent, praetermittam. Qui huic adverſantur, ajunt rariſſimos aut nullos eſſe fontes iis in locis, in quibus pluviae raro decidunt, ut in Aegypto interiori, Africa, & Peruviana regione; fluvios omnes plurimum augeri, & late campos omnes inundare, cum imbres ſunt maximi, niveſque ſolis aut ventorum calore ſubito ſolvuntur, contra vero eoſdem

minui & ferme arefcere, quando nullae aut rarae funt pluviae; non poffe aquam ex inferiore terrae loco ad fumma montis cacumina extolli, neque e falfa in dulcem converti, confiderantique montium ftructuram manifeftum fieri ad confervandas, deducendafque pluvias ac niveas aquas eamdem opportunam atque idoneam effe. Ex ipfa quoque organica, ut loquuntur, terrae ftructura, & quadam ferie & colligatione montium probabilis ratio afferri poteft, cur in quibufdam infulis, & vel in iis, ubi neque pluit, neque ulli exterius apparent montes, & vel in ipfo mari aquae dulcis fontes erumpant, ad quod confirmandum argumentum plurimum Vallifnerius facere putat fubterranea flumina, inter quae maxime celebrantur Mutinenfia, quibus cauffam dare vicinos montes, contentafque in iis aquas minime dubitari poffe affirmat. Calculo inito, ftatuit non plus aquae ad mare quotannis redire, quam quod de caelo pluit, quae & alia hujufmodi pluribus perfequitur, quod ei propofitum erat, fua non modo confirmare rationibus & argumentis, fed etiam refutare contraria. Plu-

res haec postea philosophi conquisivere curiosius, nec quidquam ab iis excogitatum fuisse videtur, quod non relatum sit in Lexicon illud Gallicum toto orbe celeberrimum, cui *Encyclopediae* nomen fecerunt. Non defuere Vallisnerii sententiae oppugnatores & defensores acerrimi. Ex iis inter omnes eminuit Nicolaus Gualterius; ex his Gasto Josephus Georgius & Josephus Avanzinius, qui duo ex ipsius Vallisnerii schola prodierant. Sed eminuit etiam magis amplitudo animi Vallisnerii his aliisque adversariis contemnendis; nam maluit dissolutus in tacendo, quam vehemens in respondendo videri. Verum quantum ipse abhorruit a litigiosis disputationibus, tantum amavit pacatas disquisitiones, hominesque, qui quidquid est lucri libenter in commune conferunt. Quapropter inter ipsius Vallisnerii scripta, quae tribus comprehensa sunt voluminibus, plurimas invenies doctorum virorum epistolas & opuscula historiam naturalem mirabiliter illustrantia, ex quibus intelliges homines summos quidquid observassent, alterum cum altero communicare consuevisse. Hoc fecisse veteres illos,

qui endo caelo, ut Cicero in legibus loquitur, *merita locarunt*, Hippocratem Coum, & Democritum Abderitenſem, Platonem Athenienſem, & Tarentinum Architam, Varronem, Plinium, alioſque bene multos ſatis aperte eorum monumenta declarant. Quorum exemplum Vallisnerius renovare cupiens multos ad hanc ſtudiorum ſocietatem vocabat, eaeque leges ac pactiones erant, ut ſi alteri aliqua alterius opinio non probaretur, liberum ei ſolutumque eſſet cauſſas, cur eam non probaret, exponere, iſque, qui reprehendebatur, aut potius admonebatur, non modo non laedi ſe ac violari in eo, verum etiam beneficium ſibi tribui putaret. Haec facientes alter alterius induſtriam acuebant, ingenium excitabant, diſcebant denique viciſſim, & viciſſim docebant. Neque illud mediocri argumento eſt Vallisnerium non tam oblatas arripuiſſe occaſiones, collatis multorum ſtudiis, Rempublicam juvandi, ſed etiam ſtudioſe diligenterque perquiſiviſſe, quod ejus non modo conſilio, ſed etiam opera factum eſt, ut extarent ephemerides Litteratorum Italiae, quae Venetiis vulgari ſunt coeptae

anno decimo supra millesimum & septingentesimum. Plures quidem indicare possem, ut loquuntur, articulos ab illo confectos, in quibus tum physica doctrina, tum Etrusce scribendi elegantia, cui semper studuit & in qua se excellere posse sperabat, minime vulgaris comparent. Symbolarum quoque collator esse voluit, cum Venetiis ederentur libri, qui inscribuntur *la Galleria di Minerva*, & *la Raccolta di Opuscoli scientifici e filosofici*; neque mediocria sunt, quae concessit Naturae Curiosorum Academicis, quibus *Centurias* suas ornarent, quorumque infra catalogum adtexemus. Consulentibus vero sic respondebat, & audiendi studiosos sic docebat, ut nescias, utrum plus in eo laudaveris praestantiam doctrinae, an morum facilitatem. In ipsis suis itineribus, cum nanciscebatur pusillum laxamenti, concinnabat amicis munuscula, & vel ipsae ejus epistolae plenae pulveris & festinationis aliquo in pretio habebantur, quod praeter illam laudem verborum continerent multa a se, aliisque sapientissimis viris descripta, notata atque praecepta. Erant multa inter Marsilium & Vallisnerium com-

munia, neque bonos exitus habuisse illa videntur, quae ad coralliorum & fungorum ortum pertinebant, in quo explicando ii a veritate aberravisse judicantur. Accedente ipsius Marsilii cohortatione, multa de marinis corporibus, quae in montibus reperiuntur, disseruit, & dum accurate exponit varias de iis philosophorum sententias, ejus in judicando dubitatio apparet. Inclinare tamen ad eos videtur, qui putant illa corpora non diluvii reliquias esse, sed maris potius aliquando excelsiora loca occupantis, quae a magnis ad excipiendas aquas, apertis cavernis, reliquisse creditur.

. . . Vidi factas ex aequore terras;
Et procul a pelago conchae jacuere marinae
Et vetus inventa est in montibus anchora summis.(1)

Multa attulit Vallisnerius huic convenientia sententiae, quam Leibnitio quondam se probasse gloriabatur. Ab eo enim saepe, quod ad ejus famam plurimum valere arbitror,

(1) Ovid. metam. Lib. XV. fav. IV.

de rebus naturalibus consulebatur. Sed cum ipse secum diu meditatus esset, quae huic opponerentur opinioni, eam si non veram, probabiliorem certe, ac vero similiorem esse judicavit. Neque illud erat ex ejus sententia mediocre probabilitatis argumentum, quod montes, in quibus illa copia invenitur concharum, ostreorum, cheramidum, aliorumque hujusmodi corporum mare prospectant, neque in magnam extolluntur altitudinem. Quod argumentum cum Marsilii & Galeatii observationes quoque confirmassent, pluribus, qui per montosa loca iter habebant, auctor erat Vallisnerius, ut rem eamdem inquirerent. *Quid enim haec scribentes* (ait ille) *aliud agimus, nisi ut multorum studia commoveamus? Cur autem non illud speramus fore ut dimetientes in quoque monte altitudinem, quatenus marina corpora passim dispersa sunt, inveniant, ea ad idem usque horizontale planum, omnibus in locis adscendere: ultra quod planum, si quae extant culmina, ea marinis corporibus prorsus careant, sic ut quod mihi aliisque paucis philosophis suspicari licuit, liceat aliis in posterum, vel scire vel opinari. Quod qui efficient, efficere au-*

tem nisi metiendo observandoque nemo potest; *nae illi historiam naturalem praeclaro invento locupletaverint*. Dum haec tractaret, non alienum a proposito esse putavit de diluvii quoque effectibus, de annoso aevo hominum, qui ante diluvium vixere, aliisque hujusmodi scitu dignis disserere, quae & laudatores & reprehensores habuere. Ex his unus extitit, qui librum vulgavit (1) ut probaret Vallisnerii dubia quaedam, seu potius argumenta cum sacris litteris minime congruere, & de tota hac re sic disputat, quasi illa, quae affert, convelli ac labefactari non possent; tanta est confidentia, seu potius audacia eorum, qui naturales quaestiones sola sacrorum librorum auctoritate confici posse arbitrantur; quasi vero aequitas, quae in explicando jure civili tantopere laudatur ab interpretatione divini codicis, cujus, Paullo teste, littera occidit, sit excludenda. Sed Vallisnerius non mediocrem fructum ex hoc opere se per-

(1) Huic titulus. *La verità del diluvio universale vindicata dai dubbj, e dimostrata nelle sue testimonianze; esame critico dell' Avvocato Giuseppe Antonio Costantini autore delle lettere critiche, Venezia 1747.*

cepisse existimavit, quod illud perplacuerit Cleliae Borromeae, cui ipsum inscripserat, cuique se omnium officiorum religione obstrictum esse putabat. Suspiciebat feminam humanitate, ingenio ac in litteras amore nulli secundam, singularia ab ipsa acceperat beneficia, & cum Mediolani apud eamdem diversaretur, acri ac vehementi incitatione semper inflammabatur ad aliquid novi in naturali historia inveniendum, atque in lucem hominum promendum. Quantum haec societas sibi profuerit, narravit amico per epistolam, eamque narrationem, cum gravissima atque ornatissima laudatione nobilissimae feminae conjunxit (1) cujus non ultimam laudem esse dicebat, quod sui contemptrix sexus curas & inania vulgi gaudia irrideret. Coram ea quoque disputavit de viperarum veneno, & correctione quadam adhibita, omnem Redii sententiam, quem potissimum sequebatur, accuratissime exposuit. Miror equidem eum putasse remedium huic veneno esse posse illud herbae genus, quod a Bo-

(1) V. Ved. I. p. 355.

tanicis *aster montanus* vel *aster Italorum* appellatur. Haec est gravium hominum atque magnorum consuetudo, ut vel ipsa oblectamenta cum sua, aliorumque utilitate velint esse conjuncta. Eodem tempore & sua sponte, & ipsa sapientissima femina hortante, dabat operam ut lexicon philosophicum esset, in quo de rebus ipsis praesertim ad physicam pertinentibus brevissime disputaretur, & quo Italica lingua efficeretur plenior aliquando. Nec vero arroganter hoc a se dici existimari volebat, quod postquam aetatem consumpsisset in investiganda natura, posset ea quae teneret (quoniam in hoc quoque studio plurimum elaboravit) apte, distinte atque etiam ornate exponere. Ex iis, quae ad nos pervenerunt [opus enim incohatum reliquit] judicari sane potest de ejusdem operis utilitate, & quod inservire potissimum Auctor voluerit iis, qui rerum physicarum non admodum periti essent, satis ostendit aliorum commodum suae semper gloriae ipsum antetulisse. Nec dubium quin magno cuique viro plurimum debeatur, qui in collocanda opera & studio hoc maxime officii esse pu-

tavit, ut quisque maxime opis indigeret, ita ei potissimum opitulari. Cum igitur doctrina Vallisnerii ad omnes pertineret, elucerentque in ejus moribus naturalia principia societatis & conjunctionis humanae ejus amicitia atque consuetudo appetebatur ab omnibus, & delectabat hoc ipso, quia quemadmodum pulchritudo corporis apta compositione membrorum movet & allicit oculos, quod inter se omnes partes cum quodam lepore consentiunt, sic ille movebat approbationem & caritatem eorum, quibuscum vivebat, quod ordinem, constantiam, moderationemque dictorum omnium atque factorum servaret. Nec solum ad quemdam quasi ornatum vitae pertinere arbitrabatur temperate, modeste, graviter, simpliciter, fideliter atque hominibus amice vivere, sed etiam placabilitate atque clementia uti in adversarios, omnemque morositatem inutilem atque odiosam vitare. Mirum vero minime videri debet homini licet moribus facillimis & commodissimis non defuisse adversarios, cum perpetuam sibi propugnationem susceperit pro veritate in naturali historia, idque curave-

rit, ut philoſophi ea, quae plerique tum expetebant, & de quibus inter ſe digladiari ſolebant, veluti inaniſſima prudentiae contemnerent, ac pro nihilo ducerent. *Sed* in cenſorum aut acerbitate aut iniquitate facile ſe conſolabatur, & maxime illo ſolatio, quod ex ſapientiſſimorum hominum praeconiis & nobiliſſimarum Academiarum teſtimoniis (1) accipiebat. Solent nonnulli in explicandis hominum doctorum vitis minuta diligentia hujuſmodi laudationes conquirere atque referre, quem quidem morem neque reprehendere, neque imitari auſim. Et praeconium & grave teſtimonium impertitum clari hominis magnique Valliſnerio a Florentinis fuiſſe arbitror, cum numiſma cudiſſent, quod memoriam poſteris proderet ejus praecipuorum inventorum, earumque rerum, in quibus ipſe viſus eſt ſtudioſius elaboraſſe. Neque exiſtimaveris hominem diſcendi ſtudio impeditum ea deſeruiſſe, quae diligens pater familias

(1) Anno MDCCXXV in Academia Senenſi propugnatae ſunt publice praecipuae concluſiones, quas in omni re phyſica ſtatuerat Valliſnerius Vid. Tom. III. oper. Valliſ. p. 623.

tueri debet. Duxerat jam ab an. MDCXCII. uxorem Lauram Mattacodiam, ex qua duodeviginti liberos suscepit, in quibus educandis tanta cura & diligentia fuit, ut in hoc quoque genere laudis studuerit excellere. Dici vero non potest quanto perfruebatur gaudio, cum videret Antonium, qui e multis masculini generis superfuerat, sic patris persequi vestigia, ut ad eas laudes, quas a majoribus acceperat, additurus esset aliquam suam. Quo vero commoda haberet ingenii & industriae exercendae, museum, bibliothecam, aliaque plura glorioso quaestu parta ei reliquit, jussitque eum sic delectari re sua familiari, ut haec non luxuriae, sed liberalitati ac beneficentiae pateret. Haec praescripta servantem (nam an. MDCCXXXIV. Academiae Patavinae paternum museum (1) omni rerum naturalium copia refertissimum dono dedit) Senatus simplicium, ut vocant, scholae praefecit, novique conditi musei in ipsis Academiae aedibus curam commisit.

(1) Catalogum rerum in hoc museo asservatarum vide apud Facciolatum: *Fasti Gymnasii Patavini* p. 407.

Nihil autem ei erat jucundius, quam ponere sub aspectu studiosiorum quaesita a patre, de his disserere, & pene ipsum devocare ab tumulo ad sua efferenda inventa. Neque hujus sui effusi in patrem studii mediocre indicium dedit, cum praefaretur universis illius operibus, quae in tria volumina distributa cum ejusdem vita anno MDCCXXXIII. in vulgus edidit, ex qua praefatione licet demenda quaedam putaveris, omnia tamen libenter accipies, quod professione pietatis aut laudanda sunt aut excusanda. Quod autem proemii genus maxime conveniret, non est hominis semidocti, qualis profecto ego sum, judicare; quanquam, mea quidem sententia, non gloriose magis a veritate, quam a nescio qua dignitate ille exordiretur, qui miro candore ac diligentia explosas ejectasque a Vallisnerio veterum opiniones, veluti in tabula, repraesentaret iis ex Pindaro usurpatis carminibus (1).

(1) Olymp. in principio.

Vana sed haec memorans vetustas
Impune gentes decipit, & venus
Antiqua Vatum callida musico
Condire sermones lepore,
Dat nebulis aliquando pondus;
Fidemque falsis arrogat: at dies
Seris recludit cuncta nepotibus.

Quamvis homo in studiis philosophiae perpetuo occupatus ita vixerit, ut frustra se natum non existimaverit, discessit tamen ex hac vita, tanquam ex hospitio, non tanquam ex domo, eas spectans sedes, ubi in omni aeternitate se beatum fore sperabat. Sepultus est Patavii apud Eremitas Augustianos cum hac inscriptione.

D. O. M.

ANTONIO VALLISNERIO
ARTIS MEDICAE ASSERTORI EXIMIO
NATURALIS HISTORIAE AC PHIL.
RESTITUTORI CELEBERRIMO
SUMMIS HONORIBUS UNDEQUAQUE AUCTO
ANTONIUS FILIUS MOER. P.
OBIIT XV. KAL. FEB. ANNO SALUT.
MDCCXXX. AET. LXVIII. MENS. VIII.

Quam omnibus esset carus tum maxime cognitum est. Nam quamdiu valetudine implicitus jacuit (jacuit autem ad septem usque dies) qua cura, qua sollicitudine animi, quo timore universa civitas fuit! Ubi vero de ejus morte auditum, omnium ordinum extitit moeror, ut non alienigenam, sed civem omnibus rebus praecellentissimum lugere viderentur. Etenim ita se perpetuo gesserat (quod ad conciliandam benevolentiam plurimum semper valuit) ut neminem laederet, prodesset quamplurimis.

OPERA EDITA.

Haec tribus voluminibus comprehensa sunt, ac typis Venetis edita apud Sebastianum Coletum an. 1673. Extat autem in primo vol.

Dialoghi due con annotazioni della curiosa origine degli sviluppi e de' costumi ammirabili di molti insetti.

Osservazioni intorno i nidi d'alcuni insetti fin ora occulti.

Datteri o dattili come si trovino dentro i marmi e Ballari o Ballani, dentro la creta durissima sotto l'acqua del mare.

Osservazioni intorno a un crine di cavallo dentro un uovo; intorno a' vermi nati dentro un uovo di lodola, e intorno alle cavallette o locuste che mangiava nel deserto S. Giovanni.

Considerazioni ed esperienze intorno al creduto cervello

di bue impietrito vivente ancor l' animale.

Considerazioni ed esperienze intorno alla generazione de' vermi ordinarj nel corpo umano.

Esperienze ed osservazioni intorno all' origine, sviluppi, e costumi di varj insetti con altre spettanti alla naturale e medica storia. *Sub hoc titulo habes*

... Osservazioni intorno alla mosca de' rosai.

.... Riflessioni intorno alla maniera finora creduta del nascer degli insetti.

.... Idea nuova di una division generale degl'insetti

.... Lettera al Sig. Giambatista Andriani, nella quale si dà notizia della nuova scoperta dell' origine delle pulci dell' uovo, e del seme dell' alga marina contro i difensori de' nascimenti spontanei.

.... Descrizion della nascita, vita, mutazioni, costumi, e mosca del verme del naso, o della caverna della fronte delle pecore, de' montoni, de'castrati, delle capre, de' daini, de' cervi o simili.

.... Ragionamento dell' estro de' poeti, e degli armenti.

.... Notomia dello struzzo.

Nuove osservazioni ed esperienze intorno alla storia medica e naturale.

.... Nuova scoperta dell' ovaja e dell' uova de' vermi tondi de' vitelli e degli uomini.

.... Polipo viperiforme.

.... Lettera a Monsig. della Torre sopra il sistema della generazione de' vermi ordinarj del corpo umano.

.... Prove di questo sistema cavate da' Francesi.

.... Lettera al P. D. Antonio Maria Borromeo intorno al detto sistema.

.... Rara istoria d'una fanciulla nata senza cranio e con un pezzo di carne in luogo di cervello.

.... *Epistola ad Jacobum Mangetum.*

Nuova aggiunta di osservazioni ed esperienze intorno all' Istoria medica naturale non solamente del Sig Vallisnieri, ma di altri celebri autori a lui scritte con annotazioni e riflessioni del medesimo.

.... Lettere fisico-mediche intorno all' origine del morbo detto pedicolare e suoi rimedj.

.... Lettera al Sig. Gaston Giuseppe Giorgi intorno varie rarità, osservazioni ed esperienze spettanti all' istoria medica e naturale.

.... Lettera di Vittorio Francesco Stancari con annotazioni del Vallisnieri in cui si parla del seme di Gebel-Indì.

.... Notizia d'alcuni semplici portati dal Sig. Spoleti da Costantinopoli, e come colà si medichino coll' arsenico preparato.

.... *Epistolae Vallisnerii ad componendas diffidia inter Carolum Richam & Bartholomaeum Curtium.*

Istoria del Camaleonte Affricano e di varj animali d'Italia.

.... Riflessioni intorno a' ramarri, le rane, botte, ranocchj, e salamandra.

.... Camaleonte del Messico, o Selembi.

.... Quadrupedo del Messico preso per un coccodrillo.

.... Della remora.

In secundo volumine haec continentur.

Nuove osservazioni intorno alla costituzione verminosa ed

epidemica, feguita nelle cavalle, cavalli e puledri del Mantovano e di questo Serenissimo dominio di Venezia.

— Lettera al Sig. Carlo Francesco Cogrossi, in cui si apportano nuove osservazioni e riflessioni intorno al mal contagioso de' buoi, si cavano nuovi indicanti, e nuovi rimedj si propongono.

— Giunta I. de' vermi pestilenziali de' buoi.

— Giunta II. de' vermi pestilenziali in generale.

— Parto maraviglioso di vescichette, con un' esatta ricerca che cosa potessero essere, accaduto in Scandiano l' anno 1690.

— Osservazioni intorno le brume delle navi.

— Descrizione di un vitello mostruoso.

— Fori scoperti nel pungiglione dello scorpione Affricano.

— Vita e costumi d' una rara locusta.

— Difesa di Livio dalle calunnie del Lancellotti che lo derise, perchè scrisse, che piovessero sassi.

— Nascimento di funghi da una meninge umana.

— Osservazioni intorno al fiore dell' Aloè Americana ed al sugo stillante dal medesimo.

— Relazione di varj mostri con alcune riflessioni.

— *De arcano lenticulae palustris semine ac admiranda vegetatione*.

— De' fiori della lenticula palustre.

— Nuova scoperta dell' uova, ovaja, e nascita delle anguille &c.

— Pietra trovata nella vescica d'un cavallo di figura triangolare ottusa.

— Insetti marini simili alle patelle o cimici degli agrumi.

.... Scarafaggio notturno marino.

Istoria della generazion dell' uomo e degli animali con un trattato della sterilità e suoi rimedj, una lezione Accademica intorno all' ordine della progressione, e della connessione che hanno insieme tutte le cose create, ed alcune lettere, istorie, descrizioni, e figure di varj mostri spettanti al trattato della generazione.

De' corpi marini, che su' monti si trovano, della loro origine e dello stato del mondo avanti il diluvio, nel diluvio e dopo il diluvio, lettere critiche colle annotazioni, alle quali si aggiungono tre altre lettere critiche contro l' opera del Sig. Andry Francese e suoi giornali *Extremo in libro extat* [illegible]

.... Giunta alla Anatomia del Camaleonte Affricano sì intorno alla figura esterna della lingua, come alla sua struttura, e in terzo luogo intorno agl' istrumenti da' quali con tanta velocità viene lanciata.

Raccolta di varie osservazioni spettanti all' istoria medica e naturale scritte agli eruditi.

.... Viaggio per i monti di Modena.

.... Estratto di notizie intorno l' erba Fumana ec. al carbon fossile, ed alcune fontane minerali, di varj legni, e chiocciole impietrite e di altre curiosità naturali.

.... Stato presente della Salsa di Sassuolo, e nuove notizie de' fonti dell' olio di sasso, che scaturiscono al lembo della medesima.

.... Giunta alle osservazioni dell' olio di sasso.

.... Frammento spettante alla mentovata Salsa di Sassuolo, dove si dà notizia d' una nuova salsa di Querzola.

.... Altra nuova salsa di Cassola.

.... Notizie intorno varie acque termali, e in primo luogo delle famose de' colli Euganei.

.... Altre terme descritte.

.... Terme e bagni della Turrita nella Garfaniana.

.... Terme di Quara su' monti di Reggio.

.... Acque termali di Rubiano.

.... Nuove osservazioni intorno l' acque della Pieve di Garfagnana.

.... Fonti limpidi di Vitriola, che tingono in nero.

.... Miracolo falso scoperto del lago di Scafajolo, o Scalfagiolo.

.... Fonti amari, sulfurei, dolci ne' colli vicini a Scandiano.

.... Osservazione dell' acqua di Brandola.

.... Sedimento dell' acqua del Castello di S. Pietro e d' un' altr' acqua d' una terra detta di Scravalle, di cui si servono i contadini per estirpare quel tumore, che nasce nel collo detto volgarmente gozzo.

.... Fonte chiamato pronostico o profetico poco lontano da Modena nella pianura vicina al Panaro.

.... Osservazioni intorno alle scaturiggini dell'acque termali.

Dell' uso e dell' abuso delle bevande e bagnature calde o fredde.

In Vol. III. continentur.

Lezione Accademica intorno l' origine delle fontane colle annotazioni per chiarezza maggiore della medesima, coll' aggiunta di varie lettere differtatorie, un' altra lezione Accademica, osservazioni, ragioni, ed esperienze nuo-

ve dimostranti la verità del proposto sistema colla risposta alle objezioni del Sig. N. N. compilata da Gaston-Giuseppe Giorgi medico e fisico Fiorentino.

Raccolta di varie osservazioni spettanti la storia medica e naturale pubblicate già nella Galleria di Minerva, nell' Efemeridi dell' Accademia Cesàreo Leopoldina, ne' Giornali d' Italia, ed altri libri, ed alcune non più stampate.

.... Lettera dell A. per la nuova scoperta dello zucchero di latte.

.... Relazione concernente allo zucchero di latte.

... Estratto di varie lettere medico-fisiche mandate dall' A. in diversi tempi al Sig. Alessandro Pegolotti.

.... Esperimento felice sopra una sua cagna, cui avea cavata la milza.

.... Notizie sopra la vera patria, ed altre cose spettanti a Monsig. Sebastiano Pighini Cardinale.

.... Estratto d' osservazioni medico-fisiche.

.... Altro estratto di medico-fisiche osservazioni.

.... Estratto di lettera dell' A. al Sig. Bernardino Zendrini.

.... Discorso Accademico, nel quale si cerca, se la digestione dello stomaco si faccia dall' acido.

.... *De chinae chinae in febribus utilitate.*

.... *Rectae rationi non repugnare, quod spiritus vini in febribus usurpetur, & verum ipsarum remedium constituatur.*

.... Due lettere scritte al P. D. Mauro Vallisneri.

.... Discorso accademico sopra il medico problema se si debba, o non si debba cavar sangue nella doglia di costa.

.... *Quod sanguis debeat extrahi in febribus tertianis*.

.... Lettera nella quale si fa vedere stare nascosto l'acido dentro la bile.

.... Novità letterarie medico-fisiche.

.... *Varia phaenomena medica*.

.... *Febrium idea ex Hippocrate*.

.... Abbagliamenti medicinali sopra gli effetti della china china, e d'altri febbrifugi.

.... Data la circolazione del sangue, se si debbano ammettere i defensivi.

.... Lettera sopra il particolare de' defensivi.

.... Osservazioni fatte nel prescrivere varj rimedj.

.... Lettera al Sig. Gio. Batista Davini.

.... Risposta ad un avversario sopra i difensivi.

.... Lettera ai Sig. Giuseppe Lanzoni.

... Incertezza d'alcune ragioni intorno all'aria di Venezia.

.... Istoria del cadavere aperto del Sig. NN.

... Ragione contra i vescicanti.

.... Se il vino debba concedersi ai febbricitanti ne' nostri paesi.

.... *An vapores, an materia aliqua causet epilepsiam*.

... Vie dell'aria nella seconda corteccia dell'uova.

.... Sputo in una pleuritide verminoso.

...., Botte piccole acquajuole notate nelle acque stagnanti.

.... Aggiunta all'osservazioni delle vie dell'aria nell'uova.

...., Caso raro d'uno, che non poteva più inghiottire cosa alcuna per l'esofago.

.... Estratto d'Osservazioni medico-fisiche.

.... Lettera al Sig. Gio. Giacomo Mangeti.

.... Lettera a S. E. D. Carlo Filiberto d' Este.

.... Lettera in cui si discopre la rara ed astuta maniera di fabbricare un microscopio ingannatore.

.... Elogio della Sig. Contessa Beatrice Papafava Cittadella.

.... Esperienze intorno la virtù della terra bianca di Malta ec.

.... Fonte d' acqua salata supposto nella cima del monte Sciale.

.... Memorie ed inscrizioni sepolcrali del Conte Matteo Maria Bojardi ec.

... Lettera intorno al Planisferologio inventato dal Sig. Facini.

.... Catalogo d' alcune rarità del museo del Sig. Ab. Co. Gio. Antonio Baldini.

.... Catalogo de' Re del Mogol, i ritratti de' quali serbansi nel museo suddetto.

.... Che ogni Italiano debba scrivere in lingua purgata Italiana o Toscana.

.... *De vomitu mulieris 95. annorum meracae bilis & viscosissimae pituitae, non eodem tempore, sed eadem die.*

.... *Hydrops ascites ec.*

.... *De abscessu in capite, ac inde morte.*

.... *De urina potus diversa ab urina sanguinis.*

.... *Alvo styptica, urinae quantitas diminuta, obediente copiosa.*

.... *De vi diuretica decocti Sassaphras in desperata hydrope.*

.... *De chinae chinae vi mira in febre tertiana mali moris.*

.... *Examen experimenti Louveriani.*

.... *An ablata plethora per duas v. g. venae sectiones,*

possit in eadem febri tertio, vel quarto sanguis educi.

.... *De loco Galeni 10. M. M. cap. 10. ec.*

.... *De aqua calida, fomentorum calidorum probatissima.*

... *De loco Galeni de Vict. ratione in morbis acutis lib. II. cap. 16.*

.... *Hippocrates curans virum in Aeniadis copiosi sanguinis emissione praebuit se medicum Empyricum, non philosophum.*

.... *Acidus succus sero sanguinis commixtus concretionem ejus impedit.*

.... *Singularis diarrheae cura.*

.... *Alphysia diuturna.*

.... *Venae sectionis usus in mensium defectu.*

.... *Venae sectio frequens innoxie instituta.*

.... *Venae sectio utilitas in puerpera instituta.*

.... *Menstrua a venae sectione maturius erumpentia.*

.... *De venae sectione in lienosa.*

.... *De venae sectione in Erypelate.*

.... *Dolor capitis sanguinis emissione curatus.*

.... *Diuturnarum febrium cura.*

.... Indice delle piante che sono attorno Livorno.

.... Relazione d' una vipera, che ha partorito i viperini per bocca, e risposta dell' Autore.

Estratti varj d'osservazioni del nostro Autore con annotazioni sue o di altri a lui mandate.

Saggio d' istoria medica e naturale colla spiegazione de' nomi alla medesima spettanti posti per alfabeto.

Consulti medici.

Raccolta d' alcune lettere scientifiche scritte a' suoi amici, e d' altre miscellanee.

Miglioramenti e correzioni d' alcune esperienze ed osservazioni del Sig. Redi fatte dal Sig. Antonio Vallisneri, e registrate da Girolamo Gaspari Veronese.

ANGELUS FABRONIUS

NATALI SALICETO

PII VI. PONT. MAX. ARCHIATRO

S. P. D.

Cupio equidem, & jampridem cupio retexere quae antea vulgaveram, & sic eruditorum desiderio in explicandis clarorum hominum vitis satisfacere, ut intelligant quae laus unicuique debeatur, quidque a singulis gestum ad scientiarum incrementum, & ad errantes homines deducendos in viam. Profecto nihil tam difficile, nihilque tam longum quam veritatem in omni re, praesertim physica, assequi, & quamvis nullo non tempore homines excoluerint artes, in quibus non jam animi libera quaedam oblectatio, sed utilitas quaeritur necessaria, quod iis generis humani salus proposita sit, mirari tamen subit mediocrem ad veritatem factam esse progressionem, cujus rei non alienum a proposito esse videtur hoc loco, quo de Lancisio medico sane nobilissimo scribendum suscepimus, caussam inqui-

vere. Latet natura obscuris involuta tenebris; neque sine infinita diligentia atque industria quispiam ad ejus latebras accedere potest, magistra atque duce observatione atque experientia. Harum alterius ope qualitates corporum, quae sub sensum aliquem cadunt, morborum cursum, eorum phaenomena, & remediorum effectus novimus, per alteram intelligimus quae sit structura & vis partium, quae compositio, ut vocant, mixtorum, quae sint proprietates corporum, quae in vasis fluunt. Atque haec duo minime sejungi possunt, separatimque excoli, cum conjurent amice, & altera alterius omnino poscat opem atque auxilium. Enim vero quis dubitabit observationem saepe erroris caussam esse, cum videat vel eos ipsos, qui mire inter se diffident, magnam observationum copiam in medium afferre ad contrarias opiniones comprobandas? Ex hoc quidem fonte infiniti in medicinam dimanarunt errores, quorum adeo altae fuerunt radices, ut nisi summo labore ex hominum animis evelli potuerint. Verum ego hanc vim intelligo esse in observationibus, ut eas qui adhibuerint, non medicorum laudem sint consecuturi, nisi physicorum experimentorum auctoritate & testimonio easdem con-

firmaverint, cum harum duarum rerum tantummodo, non hominum, quamvis medicinae faciendae scientissimorum, consensum vocem esse naturae existimare debeamus. At non minus physica experimenta observationum subsidio indigent, quod ut exemplo apertum faciamus, postquam Harveus medicis probavit vitalem vitam a sanguinis circuitu pendere, ii inde inferri posse putarunt, frustra remedia ad quasdam corporis partes apponi, cum ad omnes facile per circumfluentem sanguinem traducantur, quod a veritate alienum esse ex multis sapientum hominum observationibus cognovimus. Neque his modo physica experimenta confirmamus, sed etiam ad nova tentanda impellimur, & manu veluti ducimur. Noverant chirurgi ligamentis cohiberi sanguinem, illaque laxanda quoties ex secta vena sanguis esset emittendus. Latuit diu hujus phaenomeni caussa. Homines in illa quaerenda toti occupati invenerunt tandem circumeuntis sanguinis motui ipsam tribuendam, neque hoc, neque alia hujusmodi multa potuisse unquam aperiri sine observandi & experiendi artibus, quas artes utpote inter se dignitate pares, & ejusdem socias facultatis nunquam non exercendas ab rerum naturalium studio-

sis tum maxime docuerunt. Id quidem minime difficile esset, si aliud ageretur nihil nisi ut quaedam observationes atque experimenta ratione quadam componerentur. Sed longum iter ingredientibus undique se se difficultates offerunt, neque cuiquam licet vel extremis, ut dicitur, digitis veritatem attingere, nisi ad summam prudentiam magnus usus accedat, quibus maximo labore a se collecta disponat, conferat, atque perpendat, cohibeatque a rebus incertis assensionem, & ab omni lapsu temeritatem. Neque magnopere nostris laboribus nos confidere oportet, cum ex consensu & conspiratione multarum observationum, atque experimentorum, quae per plura saecula habita sunt, existat medicina. Quapropter execrabimur illorum impudentiam, qui cum perpauca per se teneant, magna profitentur, & ea, quae maxima sunt in arte salutari, sine multorum subsidio & diuturni temporis usu consequi se posse confidunt. Is erit perfectus medicus, qui prudentissimorum scientiam, ut ita dicam, sibi assumpserit, noveritque hominem cum homine, tempus cum tempore, rem cum re comparare, & dum facta, & de iis doctiorum opiniones sagaciter investigat, convertat animum saepe ad observatio-

nes atque experimenta, ut lumen reddat iis, a quibus se accepisse gloriatur. Qui secus fecerit sciens insanire, & insignia facultatis ad ludibrium impudentiae usurpare videtur. Magnus ille Boerrhaavius, quo neminem in medicina doctiorem nostram tulisse aetatem vere videor posse contendere, hanc sibi proposuerat exercitationem, ut quae a se observata essent in usu & tractatione quotidiana medicinae ad studia doctrinae referret, & non raro a se ipso sciscitaretur non quot aegrotos vidisset curaveritque, sed quot progressus effecisset in morborum cognitione, cujus sane exemplum dignissimum judico, quod omnes medicinae studiosi sibi ad imitandum proponant. Addebat immortalis ille vir, cum caussam ageret medicinae, homine acuto sibi opus esse, & natura usuque callido, & in physica praesertim exercitato, qui principia & caussas rerum inquirat in remediorum natura, in morborum signis & origine, & in oeconomiae, ut loquuntur, animalis legibus, semperque meminerit quantis erroribus praejudicatae opiniones, auctoritas sine ratione, credulitas, facilitas fabricandi systemata, dogmata pronuntiandi, omnesque umbras non jam veritatis, sed probabilitatis & verisimilitudinis consectandi me-

dicinam inquinaverint. Magno sane in pretio habenda sunt artis praecepta quae ipsa rerum natura lente & patienter interrogata, minime vero hominum ingenia sibi unice fidentia pepererunt; & si nimium pauca nobis scire videbimur, licebit interdum uti conjectura atque analogia, quae ad dilatandos eorumdem praeceptorum angustos limites plurimum conducere possunt. Sed ratio hoc postulat, ut caute his ducibus utamur, quamvis per eas ad magnarum rerum inventa homines abundanti doctrina pervenerint. Verum si mediocria ingenia, neque multis exculta disciplinis, iis se tradent, & quae ex veri similitudine, & similium rerum comparatione inferre se posse credunt ad artis usum statim transferent, multis se homicidiis contaminabunt, & ut Plinii verbis utar, animas aegrotorum negotiari videbuntur. Facile in errorem labimur, neque sine summa difficultate ab eo deduci possumus, ac saepe evenit ut observationes, quae ipsum extorquere, aut saltem infirmare debuissent, mirifice corroborent. Ingenia obtundi nolo, quasi iis vetitum sit rerum caussas inquirere & noscere, & in inveniendis theoriis elaborare. Sed antiquorum exempla in hujusmodi inquisitionibus (quis enim ignorat quantum ipsi

tribue-

tribuerint acido, alkali, fermentationi sanguinis; ac lymphae densitati in omnium pene morborum caussis explicandis?) nos cautos, & pene timidos reddere debent, nisi sapientum irrisione illudi velimus. Neque veteres modo, sed & recentiores multa fallacibus judiciis conjecerunt, & Augiae stabulum repurgandum susciperet, qui temerarias & periculosas conjecturas ex eorum libris expungere vellet. Postquam mira vis hydrargyri cognita est in omnibus venereis, & quibusdam aliis morbis, praeclarum ac tutum inventum esse remedium plerique existimarunt ad ulcera, ad scorbutum, ad chronicos, atque ad omnes pene sanandos morbos, quo quantum allatum sit detrimenti, malo in aliorum judiciis relinquere, quam in oratione mea ponere. Non contemnamus ea, quae homines prudentes diuturno usu quasi divinarunt, sed redeamus semper ad illud, unde divertimus, ad observationem scilicet atque experientiam, per quas unice in omnium fallacissima arte fidem, auctoritatem & firmamentum nostris effatis adjungere debemus. Vereeundius haec tecum loquor, quod indigna esse putem ista singulari sapientia tua, ac tuis auribus; sed fortasse non inutile erit adolescentibus ista legere, quod studia nihil prosunt

perveniendi aliquo; nisi illud, quod eo, quo intendas, ferat deducatque cognoris. Praeterquamquod castiganda est segnities atque inertia quorumdam medicorum, qui quamvis haec ignorent aut contemnant, erecti & celsi, alacri & prompto ore ac vultu huc atque illuc intuentes vagantur cum magna caterva discipulorum praesidium aegrotis, & prope cunctis hominibus lucem ingenii & consilii sui porrigentes. Et istam copulationem plurium artium magnam & difficilem esse oportet, quoniam Lancisius, qui certe usum, & scientiam, & studium singulare ad medicinam attulit, non una in re lapsus est; & certe quae de cordis structura & motu attulit talia sunt, ut interdum ea, quae magis animum ejus, quam sensus pepulerunt, probasse videatur. Vale.

Pisis Id. Quint. MDCCLXXX.

JOANNES MARIA LANCISIUS.

JOannes Maria Lancisius natus est Romae VII. Kal. Novemb. an. MDCLIV. parentibus Bartholomaeo Lancisio Biturgiensi & Anna Maria Borgiania Romana. Haec jam e vivis excesserat, cum ductus est ad Urbem Veterem, ut ibi aleretur ab amita integerrima & optima femina, quae, virum cum amisisset, ibidem sedem fixerat suam. Mansit eo loco Joannes ad duodecimum usque aetatis annum, quo, amita jam fato functa, eum pater Romam perduxit. In Urbe nondum egressus e pueritia ab hominibus Societatis Jesu imbutus est politiorum litterarum ac philosophiae Peripateticae studiis, in quibus tantos progressus fecit, ut non excurrere, sed evolare videretur. Ad divinarum quoque rerum scientiam, iisdem ducibus, ingressus est, sed ea vix dum a limine salutata, eo se contulit, quo suum illum deducebat ingenium. Itaque medicinae operam navare instituit, audivitque Hyacintum Alto-

marium Archigymnasii Romani Lectorem, ut ajunt, primarium; ac duodevicesimo aetatis anno post. Kal. Septembris illa doctrinae insignia consecutus est. Hoc tempore coepit ille dies ac noctes in mathematicarum facultatum meditatione versari. Nam acutissimus adolescens vidit medicam artem sine physicarum rerum scientia aut nullam esse, aut in summis tenebris erroris atque inscitiae necessario vagari; nec ad naturae penetralia aditum patere posse nisi iis, qui sint mathematicis rebus (1) ac praesertim geometria instructi. Itaque postquam primos Clavii libros, nemine praeeunte, cognovit, totum se dedit Vitali Jordanio, qui tum unus maxime excellere in iis doctrinis Romae putabatur. Sic veluti quadam accensa face, potuit facile, quo tendebat, pervenire; exercuitque se praesertim in anatome, chemia, re herbaria atque naturali historia. Quo factum est, ut omnes, quae tunc temporis Romae celebrabantur, nobiliores Academias sive medicinae, sive anatomes, ceterarumque naturalium scientiarum frequentare coeperit; in quibus cum strenue ac laboriose in-

genium exerceret, palam omnibus fecit ingenita quadam cupiditate efferri se ad gloriam. Ad quam ut incenderetur quotidie magis, Sapientiae imaginem in tabula vivis expressam coloribus sibi comparavit. Sedebat haec magnifico in templo, quod positum erat, ut Ascraeus ille cecinit poeta, in vertice montis: strenuos autem corona donabat, eos omnino despiciens, quos aut labor medio in cursu, aut voluptas, aut otii desiderium procul averterat. Cum in cognitione rerum medicarum haec praeclara fundamenta jecisset, nervos omnes contendit, ut Romae in publicis nosocomiis eo in studio quotidie exerceret se diligenter. Neque vero, quoties obtulerat se occasio, privatim id agere intermittebat, eos invisens assidue, qui Joannis Tiracordae diligentiae, quem sibi ducem elegerat, & a cujus latere nunquam discedebat, valetudinem suam commendaverant. Qua quidem in re tantum adhibuit industriae, ut cum omnia prudenter animadverteret, omnium etiam morborum historias in ephemerides diligenter referret. His ille rebus cum ad hominum famam pervenisset,

accidit ut ſeligendus eſſet, qui medici, ut vocant, adſiſtentis munus gerit in S. Spiritus noſocomio. Quamvis plures eſſent competitores, qui Lanciſio aetate plurimum antecedebant, illud tamen munus facile obtinuit, non alia re commendatus niſi ipſa ſua virtute atque opinione doctrinae. Nihilo tamen minus ille in noſocomiis, quae Romae plurima ſunt, ſaepe aderat; & quod caput eſt, dum is aegrotos inviſeret, etſi detentos variis morborum generibus, ubique idem erat Lanciſius, ubique induſtria ſua utebatur, illud aſſidue contendens, ut quem ſibi propoſuerat finem, citius omnino aſſequeretur. Veruntamen cum ſatis videret quam lato in campo, nulliſque limitibus definito verſaretur, ut ſibi ſuiſque ſtudiis diligentius caveret, alumni locum Piceno in collegio obtinuit: quinquennium vero ipſum, quod eo in loco conſumpſit, adeo navavit ſedulam operam medicis ſtudiis, ut potuerit viginti duo magna volumina conficere indicum earum rerum, quae ad cognitionem, uſumque ſpectarent. Haec inter anatomes ſtudium, quod ei curae maxime erat, eum quotidie

districtum habebat, quo prope fuit, ut in corporis cujusdam sectione infectus gravissimo morbo vitam finierit. Sed integrae redditus valetudini, cum cooptatus fuisset in eum doctorum hominum coetum, qui *Congressus medicus* appellabatur, quique habebatur apud Hieronymum Brasavolum, illius Antonii Musae nepotem, qui summa cum laude saeculo XVI. publice medicam facultatem fuerat Ferrariae professus, sibi in illo cum scriptis aliis, tum ea praesertim lucubratione, quae est *de Virgine quadam Calliensi mirabili vexata symptomate*, plurimum nominis comparavit. Qua re factum est, ut cum dissecandi magister in Archigymnasio Romano munus dimisisset, quanquam non ita pauci, iique instructi interioribus litteris provinciam hujusmodi spectarent, Joannem Mariam Lancisium, qui ei succederet, omnibus suffragiis elegerint Moderatores. Quo quidem in munere ita se gessit, ut non modo opinionem vicerit, quae de doctrina ejus erat, sed etiam, si perpaucos exceperis, gloriam superiorum. Adjunxerat ille perfectae rerum anatomicarum scientiae laudem illam, ut satis

polite Latine loqueretur, excellenterque pronuntiaret; quocirca quoties dicturus erat, magnus ad eum fiebat concursus non modo discere cupientium, sed etiam virorum doctrina insignium, quorum in numero saepe fuerunt (qui quantique viri!) Marcellus Malpighius, & Lucas Tozzius. Neque illud est praetereundum, quod si forte eveniret (evenit autem saepissime) ut inter dicendum aliquis dignitate illustris homo ad eum audiendum accederet, interrupta oratione, eatenus dicta in aptam epitomen varie contrahebat (1) quod quidem nullo negotio praestabat, cum haberet divinam quamdam memoriam rerum & verborum. Hoc tempore persuasit Archigymnasii Rectori, ut elegantius instauraretur Theatrum Anatomicum, quo facto, idem in ingressu apposuit duo illa hemistichia: LACEROS JUVAT IRE PER ARTUS: NEC TE QUAESIVERIS EXTRA: quorum alterum ex Claudiano, alterum e Persio desumpsit. Mansit ille in hoc munere duodecim annorum spatio. Nam anno MDCXCVI. suffectus est Jacobo Sinibaldo, qui theoreticam medicinam eodem in Lyceo tradebat; ex quo

demum loco venit quinquennio ferme post ad medicinam practicam docendam. Sed illud in primis gloriosum fuit Lancisio, quod mortuo Francisco Santuccio, qui Innocentii XI. valetudini curandae operam dabat, ei successit, cum nondum quatuor & triginta complesset annos, quod nescio an ulli contigerit. Cui provinciae sane gravissimae ille non modo cumulate satisfecit, sed cum arcana multa ei communia essent cum Pontifice, qui plurimum ejus studiis, ingenio, fidei, ac prudentiae tribuebat, quotiescumque vellet, ad virum illum sanctissimum patebat aditus. A quo auctus etiam dignitate (nam in collegium canonicorum SS. Laurentii & Damasi cooptatus fuit) ei omnia obsequii & benevolentiae officia praestabat. At non ita multo post cum Innocentius ad Superos evolasset, quippe qui facultatem, quam in deliciis habebat, Reipublicae bono exercere cupiebat, sacrum illud munus dimisit. Fuerat is jam ab anno MDCLXXXIX. singulari voluntate Moderatorum adlectus in collegium Archiatrorum Romanorum, quo quidem honore ita usus est, ut non modo ornamento,

sed magno etiam adjumento eidem Collegio fuerit. Nam praeterquamquod praestitit se acerrimum propugnatorem ejusdem jurium, non destitit, quibuscumque rebus posset, collegas juvare, ut is omnium parens videretur. Cum quotidie magis cresceret Lancisius laude doctrinae, huic non solum bis demandatum est munus *Protomedici* Romanae Urbis, totiusque Pontificiae ditionis, sed illum quoque esse voluit Cardinalis Palutius S. R. E. ut vocant, Camerarius, qui in laureis medicis tribuendis vices gereret suas in Archigymnasio Romano, quod munus, Palutio vita defuncto, ejus successor Joannes Baptista Spinula in Lancisio firmavit; ac tandem Clemens XI. sentiens eumdem potius tribuere provinciae suae splendorem, quam ab ea accipere, ne loco amplius moveri posset, edixit. Interim nobiliores, quae Romae extant, ita sibi familias conciliaverat, ut iisdem assidue operam navans, Caesaris etiam Legatos effecerit suos. Cumque nihil praetermitteret eorum, quae ad exercendum ingenium conferre posse viderentur, cooptatus in Arcadum coetum, quem viri interioribus lit-

teris praediti, & poeticis studiis quam qui maxime addicti instituerant, Ersilii Macariani nomine est appellatus. Neque Romanis solum, sed etiam absentibus erat notus (3). Satis enim multa scripserat, quae dimanaverant ad existimationem hominum. Ex his quaedam typis impressa sunt, quae maxime cum sibi, tum studiosorum anatomiae rationibus conducere putavit. Inscribuntur autem: *Humani corporis Anatomica synopsis = Anatomia per uso e intelligenza del disegno, ricercata non solo sugli ossi e muscoli del corpo umano, ma dimostrata ancora sulle statue antiche più insigni di Roma*. Illa etiam notiora atque illustriora fuerunt quae ad Raymundum Vieussenium scripsit, ut probaret sal marinum latenter in sanguine contineri, & extrahi posse; haud posse tamen (haec enim duo ille quaesierat) veris certisque argumentis statui quam proportionem habeant inter se omnes sanguinis partes. His adde *Epistolas duas ad Felicem Adamum Mulebancherium de monstrosis quibusdam foetibus, deque seminis vermiculis*, in quibus speciem & formam humani corporis adumbratam esse suspicabatur (4). Haec aliaque

hujusmodi dum litteris mandaret, curabat ut de suis studiis & exercitationibus certior fieret ingeniorum fautor mirificus Innocentius XII. qua re factum, ut cum gravissimo morbo is implicitus fuisset, ultro Lancisium ad se se accersiverit. Eodem mortuo, quod non mediocriter valuit ad illius famam augendam, conclavia ingressus est, operam suam medicam Cardinalibus, qui illuc creandi Pontificis caussa convenerant, praestiturus. Nactus ibi otii plurimum in eo languere noluit; quocirca a primis diebus coepit cogitare, quo posset genere litterarum Reipublicae prodesse. Inter multa, quae ei occurrerunt, argumenta, illud de aneurysmatibus plane dignum existimavit, in quo studium suum poneret. Nam videbat utilissimum hunc scientiae medicae locum multis obstructum esse difficultatibus, & a nemine, nisi leviter admodum, ad eam diem fuisse tractatum. Cum opus in manus sumpsisset, & multa adumbrasset unius mensis spatio, ecce ad summum dignitatis fastigium evehitur Cardinalis Albanius, is qui Clementis XI. nomine appellari voluit, qui cum esset intelligens ingeniorum

existimator, eisque semper debitos habuisset honores, statim Lancisium elegit, cui valetudinis suae curam committeret. Hoc munere auctus ille fore sibi otium existimavit ad ea, quae inchoaverat, brevi perficienda. Sed falso. Nam qui locus quietis & tranquillitatis fore plenus videbatur, in eo maximae moles molestiarum extiterunt. Coepit enim summus Pontifex variis affligi morbis, quem ut medicina reduceret ad salutem, incredibile est quantum diligentiae ac studii adhibuerit Lancisius. Eo accesserunt alii aliis temporibus graves publici casus, qui ut Pontificis animum maxime perculerunt, sic Lancisium occupatum impeditumque tenuerunt. Fuerunt hi magna Romae in primis frequentia repentinarum mortium, contagiones malorum, quae a palustribus aquis profectae nonnullis praesertim Romani agri oppidis solitudinem fere intulerunt; ac demum bovilla pestis, quae tota Pontificia ditione foede vagata est. Hinc Lancisius jussu Pontificis, qui nihil reliqui faciebat, quod ad prospiciendum Reipublicae saluti pertineret, argumentum sumpsit trium operum, quae singula

breviter, instituti nostri tenendi caussa, referemus. Inscripsit primum *De subitaneis mortibus*, idque in duos libros divisit. Horum in altero de genere universo agit repentinarum mortium, qui locus a recentioribus desertus lucem docti alicujus scriptoris post detectum praesertim sanguinis circuitum desiderare videbatur; in altero perpendit caussas & principia, unde his temporibus tot homines hujusmodi mortium fata peremerunt. Profecto his libris nihil potest esse utilius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiae rerum medicarum. Nam solerter adeo, docte, exquisiteque enucleat vitae ac mortis caussas, omnia ex mechanica solidorum structura, fluidorumque temperatione, alternisque motibus deducens, omniaque accuratissimarum dissectionum experimentis comprobans, ut in illis universam propemodum medicinam contractam esse haud immerito possis dicere. Quam vero ii accepti fuerint, hoc erit indicio, quod statim a summis viris maxima facta est Lancisio gratulatio, e quibus nominasse sufficiat Lucam Tozzium, Dominicum Gulielminium, & Bernardinum Ramazzinium (5).

quibus cum fuisset probatus, non poterat vereri, ne non ab omnibus probaretur. Eo accessit quod brevi duorum annorum spatio quater typis impressi, nec ita multo post in Gallicum sermonem conversi fuerunt. Nec minus homines, qui poterant judicare (6), expletum omnibus suis partibus praedicarunt opus *de Noxiis paludum effluviis*, quod in duos libros pariter tribuit. Demonstrat in primo caelum propter vapores stagnantium aquarum grave ac pestilens fieri; caussas quaerit quare hae stagnantes aquae maxime aestivo tempore corrumpantur; diligentissime in naturam inquirens horum ipsorum vaporum duo genera esse statuit, alterum animatum formatumque in figuram animantium, inanimatum alterum, eaque figura carens; simul & ostendit quomodo in humanum corpus perveniant, eique noceant; deinde gradum facit ad remedia, quibus iidem palustres vapores vel omnino tolli, vel saltem temperari, minui, aut quo minus noceant, intercipi possint. In secundo vero libro historiam persequitur contagionum, quae Romam, Herbanum, seu ut alii malunt, Urbem Veterem,

Balneoregium, Pisaurum, & Ferentinum afflixerant, quaeque maxime memorabiles fuerunt, in eaque multa etiam admiscet ex intima medicina. Est locus in primo libro, qui pertinet ad ortum insectorum, ibique Lancisius non dubitanter affirmat ranas & bufones ova in tellure deponere, eaque arida in pulvere sepulta, si sint aestivis pluviis madefacta, improviso foetus fundere. Sed cum ille postea animadvertisset minime id consentire cum iis, quae diligentissimi naturae investigatores Franciscus Redius, & Antonius Vallisnerius observaverant, ex quibus compertum habemus ea animalia ova in aqua deponere, scripta epistola ad eumdem Antonium Vallisnerium, quam inseri curavit in XXIX. volumine Ephemeridum Italorum Litteratorum, voluit omnibus patefacere erratum suum. Noverat enim, & saepe in ore habebat praeclaram illam Celsi sententiam, qui laudans Hippocratem, quod ingenue fateri non dubitaverit deceptum se a cranii suturis fuisse, dixit id fecisse: *more magnorum virorum, & fiduciam magnarum rerum habentium: nam levia ingenia, quia nihil habent, nihil*

nihil sibi detrahunt. Magno ingenio, multaque nihilominus habituro, convenit etiam simplex veri erroris confessio, praecipueque in eo ministerio, quod utilitatis caussa posteris traditur, ne qui decipiantur eadem ratione, qua quis ante deceptus est. Scripsit *de bovilla peste* (7) quam plenissime scribi res illa potuit. Sic enim omnia de origine & progressu hujus morbi, de illatis detrimentis, de consiliis magistratuum, de adhibitis remediis, de naturalibus caussis & effectibus in hoc libro notata sunt, ut nihil in eo non appareat, & facile existimari possit quam esset Lancisius veterinariae quoque medicinae peritus. Antea quaedam hac ipsa de re tetigerat, litteris datis ad Antonium Borromeum, quas litteras, cum Latinas Auctor ipse fecisset, dignas judicavit, quae memorato libro de bovilla peste adjungerentur. In illum quoque intulit opusculum de epidemia equorum, quae Romae fuit an. MDCCXII. quod sua interesse putaverit & quid sentiret ostendere, & quod consilii dederat defendere. Scripto jam opere de noxiis paludum effluviis, in quo perquam breviter perstrinxerat atque attigerat nonnulla

de caelo Romano, vidit quanta cum utilitate istud argumentum dilatari posset. Itaque, ceteris omnibus sepositis, in conficiendo libro de *Nativis deque adventitiis Romani caeli qualitatibus* multum elaboravit, in quo omnia quaecumque vel lectione librorum, vel scientiae pervestigatione, diuturnoque usu consequi potuit, complexus est. Volens itaque ostendere caelum Romanum naturaliter salubre esse, rem comprobat ab Urbis situ, a ventis, qui in ea dominantur, ab aquis, quibus ipsa Urbs utitur, a telluris fertilitate, ab habitu, & colore diuturnaque vita incolarum. Fieri tamen posse docet, ut propter vehementes septentriones ventos, & interdum etiam australes, ac praesertim propter vapores stagnantium aquarum hanc suam naturalem salubritatem amittat. Quae quidem vir praeclara eruditione & doctrina sic prosequitur, ut ab ultima origine Urbis ad postrema usque tempora historiam, ut ita dicam, contexat vicissitudinum, quas habuit caelum (8) Romanum. Huc quoque intulit historiam epidemiae rheumaticae, quae per hiemem anni MDCCIX. vagata est, quod a re proposita

haud alienum esse duxit. Sane hujus libri confectio perjucunda Lancisio fuit consideranti magnae illum fore utilitati Urbanis praesertim medicis. Scite enim Hippocrates, *necesse eos in tenebris versari, qui probe non noscunt situm, ventos, aquas, cibos, aliaque multa tum naturalia, tum fortuita locorum, in quibus medicinam faciunt*. His de rebus profecto quidquam ad ea usque tempora diligentius & doctius factum minime fuisse existimabatur. Sed non est celandum quaedam in physica peccasse Lancisium, qui si reviviſceret, cognitaque praesertim haberet, quae de aeris natura ac miris proprietatibus, varietatibusque per summos philosophos Britannos recenter inventa sunt, libenti animo fateretur quaedam delenda e suis libris, quaedam corrigenda, quamvis ii mirifice homines concitaverint ad studium cognoscendae veritatis. Inter haec Lancisius alia quoque ingenii monumenta litteris mandavit. Scripsit dissertationes quasdam *de lumbrico lato*, quas misit ad medicos praestantissimos Antonium Pacchionium, & Joannem Dominicum Bianciardium. Vetus erat opinio jam usque ab

Hippocrate ducta, eaque medicorum ferme omnium confirmata consensu, corpora illa, quae nunc fasciae instar depressa, nunc cylindri forma figurata intestinis adhaerent, eorumque longitudinem plerumque aequant, inter insecta annumeranda esse. Sed in utramque partem multa differebantur, & ii ipsi, qui sapientiorum judicio stare videbantur, solebant hac de caussa inter se dissentire, quod alii unum esse vermem, aliis plures esse putarent mire inter se colligatos atque implicitos. Quod id insolenter & raro eveniat non audebat Lancisius quidquam pro certo affirmare; demum rem diu & multum sibi inquirenti liquere dixit tum experimentis, tum rationum pondere nil aliud esse hujusmodi corpora nisi polypos quosdam ex succo concretos. Quapropter quemadmodum medicina plurimum debere putatur Malpighio aliisque solertibus viris, qui de cordis polypo scripserunt, hominesque docuerunt, ne a falsis vasorum sanguinis vermibus fallantur, sic de nobilissima facultate non minus se meritum arbitrabatur, quod hisce dissertationibus effecerit, ne amplius medici a vermis

similimis intestinorum polypis decipiantur. Verum si ei gloriosum fuit illos convincere erroris, qui lumbricum latum unicum esse vermem credebant, ipse quidem, ex multorum sententia, in eo errasse putatur, quod non agnoverit illum vermium cucurbitorum acervum, de quo post Vallisnerii & Cocchii observationes amplius dubitari non posse arbitror. Post illa Lancisius scripsit epistolam *de humorum secretionibus, ac praecipue de bilis in hepate separatione* ad Joannem Baptistam Blancum hepaticae historiae auctorem, de qua quale judicium fieri debeat, juvat viri summi Morgagnii verbis referre. *Ex hac epistola*, inquit ille in Adv. Anat. III. animad. XXIX. *quamvis incredibili humanitate scripta, Lectores tamen attenti facile intelligent virum gravissimum, Historia Hepatica perlecta, nihilominus diserte ea ipsa affirmare, quae in illa negantur. Non enim credit nihil in hepate Malpighium nisi nomen glandulae innovasse, sed veras glandulas, veros glandularum folliculos adhuc agnoscit. Non credit lymphatica vascula in extima solum superficie capsulae subsistere, sed censet lympham, quae antea bilis particulis inter-*

mixta erat, absorbere. Non credit in primis, id quod in historia maxime inculcatur, ea ratione bilem secerni, quam Auctor proposuerat, sed ipsius diligentiam non obscure desiderat, imo apertissime duo illa, in quibus totam explicandae rei rationem posuit, sibi nullo pacto probari posse dicit, ac minime decere diligentem solertemque anatomicum in rebus haerere hujusmodi. Quid multa? Hominem cogit non modo... ut quae demonstrata esse jactaverat, vix pusilla conjecturae face evadere agnoscat, sed ut postquam significavit velle se invios quatere ulterius recessus, incipiat ab iis ipsis, quae incassum scripserat in historia iterandis. Quibus & talibus rebus exquisitis, hoc vel maxime effecit, ut non amplius dubitaretur quibus ex caussis bilis secretio penderet, neque illam sanguine crassiorem esse, quae duo ad medicinam faciendam haud mediocris esse momenti existimavit. Post haec placuit Lancisio abstrusiora quoque inquirere binis editis dissertationibus *de physiognomia & de sede cogitantis animae*, quas ad Joannem Fantonium virum doctrinis physicis praestantem & secum vetustate amicitiae conjunctissimum misit. (9) Harum in prima, refu-

tata vanitate levitateque eorum, qui futura se praedicere profitentur a manuum & frontis lineis, ex his tamen corporis constitutionem, caussasque naturales, & antecedentes nostrarum voluntatum, & appetitionum nosci posse physicis argumentis & rationibus comprobare nititur. Ex qua impressa notione illud nos utilitatis capere debere ait, ut accommodata disciplina atque doctrina ad uniuscujusque naturam, facilius bonam confirmemus, vitiosam corrigamus. Quamvis enim extirpari & funditus tolli nequeant naturales illae caussae, ob quas alii in alia propensiores sunt, sic tamen comprimi & edomari studio & diligentia possunt, ut nullum pravitatis vestigium appareat: quare utitur opportune exemplo Socratis, in quem cum multa in conventu, ut narrat Cicero, vitia collegisset Zopyrus physiognomon, derisus est a ceteris, qui illa in Socrate vitia non agnoscerent, ab ipso autem Socrate sublevatus est, cum illa sibi signa inesse, sed ratione a se dejecta diceret. Expositurus in secunda Dissertatione quae idem, duce anatome, de sede & loco cogitantis animae ex

abditis naturae recessibus deprompserat, ait versari se in re difficili, ac multum & saepe quaesita, profertque dictum Platonis, qui in Alcibiade *oculus*, inquit, *se ipsum si videre vult*, *in oculum intueri debet*, *proinde etiam anima*, *si se ipsam noscere vult*, *ut animam intueatur oportet*: deinceps transit ad examen sententiae Cartesii, qui animam in glandula pineali locavit, aitque praestantissimum hunc philosophum ex vero intellexisse domicilium perceptionum cogitationumque in ea cerebri parte constituendum esse, quae unica sit, & in quam gemina externorum sensuum organa concurrant; non vidisse tamen, ut pote observationibus anatomicis destitutum, alium in cerebro locum, in quem illa magis conveniant, huncque esse corpus callosum. Quid sit porro hujusmodi corpus callosum, ejusque partes & formam diligentissime describit. Haud pauca etiam explanat ad glandulam pinealem spectantia, partesque quae circum eam sunt, haecque non de medio sumpta, sed diuturna observatione a se quaesita; omninoque scripto hoc Lancisium plurimum luminis attulisse judicatum est cerebri assequendae na-

turae, qui locus in anatomica ſcientia difficillimus exiſtimatur. Ceterum quod ad ſedem animae attinet, latet haec craſſis occultata & circumfuſa tenebris, ut nulla acies humani ingenii tanta ſit, quae penetrare ad ipſam poſſit. Corpora noſtra non novimus, qui ſint ſitus omnium partium, quam vim quaeque pars habeat ignoramus, & notiora nobis eſſe putabimus, quae ad animam quomodocumque pertinent? Profecto neque ille, qui dixit habitare ipſam calloſo in corpore; juraſſet ita ſe rem habere, neque nos item. Interim Ludovicus Ferdinandus Marſilius, vir non minus doctrina, quam bellica virtute inſignis, Diſſertationem *de generatione fungorum* ſub ipſis pellibus a ſe confectam ad Lanciſium miſit. Huic pergratum fuit munus; utque paria paribus reſponderet, eidem longiſſimam epiſtolam ſcripſit, in qua poſtquam illum ſummis laudibus extulit, oſtenditque naturae ſtudium ampliſſimo quoque viro dignum habitum ſemper fuiſse, ſuſcipit tractandam hanc eamdem materiem procreationis fungorum. Pluribus comprobare nititur fungos proprium ſemen non habere; arboreos ex

ſucco, quo ipſae arbores aluntur, manare; pratenſes, ceteroſque ex corio, fruticibus, foliis, fruſtis libri, aut corticis, ligni, radicum: quae omnia, quamvis corpora mortua dicantur, habent tamen ex illius ſententia in ſe compreſſum ſuccum, qui cum nactus ſit materiam, qua ſolvi, & ali poſſit, ita efficiat morboſas haſce plantas. Sic enim auctor fungos appellat, eo quod nunquam non a plantarum morbis principium eos ducere arbitretur. Quo vero modo gignantur, unde illorum conformatio & textura, varia multiplexque natura, eleganter explicat. Quaedam etiam attingit de lapide illo, quem nos dicimus *pietra fungaja*, ut oſtenderet haud eſſe verum lapidem, ſed concretionem quamdam radicum, lapillorum, ſuccorum, ſeminum, terrae, ſimiliumque rerum. Optime porro meritos ſe fuiſse de naturali hiſtoria Marſilius & Lanciſius iis editis ſcriptis (10) arbitrabantur, reputantes tanta in obſcuritate involutam eſse fungorum procreationem, ut Malpighius de illa quaerenti Marſilio reſpondere minime dubitaverit: *ſe diu multumque in ea inquiſitione elaboraſſe, ſed modicam ſubeſſe*

spem deprehendendi hanc naturae methodum. Eodem ferme tempore, quo haec vulgata sunt, edidit Lancisius opus, quod inscribitur: *Animadversiones in Plinianam villam nuper in Laurentino detectam*; illud quidem elegans variumque, in quo & antiquitatis se litterate peritum ostendit, multaque retulit ad reconditiorem physicam, & ad naturalium rerum historiam pertinentia. Huc illa spectant quae de multiplici aggestione, ac de crebris arenarum tumulis, qui passim in Tyberis ripis visuntur, deque stirpium herbarumque in iis ortu disseruit. Haec enim non leve disputandi argumentum praebebant. Elucubravit Lancisius libellum hunc, cum feriatis diebus ruri esset in eodem Laurentino. Homo enim industrius non minus otii quam negotii rationem extare volebat. Inscripsit vero Marcello Sacchetto Ordinis Hierosolymitani apud Pontificem M. Oratori, eo quod ipse rudera hujus celeberrimae Plinianae villae septa undique & vestita terra, vepribus & dumetis primus omnium detexit. Agri Romani adspectus impellebat Lancisium, ut plura hujusmodi quaereret, & ipsa illustrium Roma-

norum facta non mediocria invitamenta erant ad convolandum ex Urbe in apertos agros. Quo vero gaudio affici necesse erat philosophum indagantem initia & tanquam semina, unde esent omnia orta, generata, concreta; quae cujusque generis vel inanimi vel animantis, vel muti, vel loquentis origo, quae vita, qui interitus, quaeque ex alio in aliud vicissitudo atque mutatio. Sed haec otii, quo cum minime abundaret Lancisius, multorum studium concitabat ad earumdem rerum cognitionem, explicationemque naturae, omnibus affirmans haec non solum pulchra, honesta, praeclara esse; sed etiam plena gaudiorum. Sed non verbis solum attingebat ea, quae volebat ostendere. Proponenda quaedam quasi moventia erant, quae adolescentes magis ad cognitionem intelligentiamque converterent. Itaque bono publico dedicavit bibliothecam suam multorum sane nummorum, quam extare voluit apud nosocomium S. Spiritus, ut juventus, quae eo in loco medicinae dat operam, & in librorum optimorum copia, & in muneribus quibusdam industriae subsidia, atque instrumenta virtutis haberet.

Id evenit an. MDCCXIV. XII. Kal. Junias quo die narrabat Lancisius cunctis laetatum se fuisse laetitiis. Huc enim spectarunt ingentes curae, quas posuit viginti fere annorum spatio in exquisitissimis comparandis libris, ac diligentia (malevoli, qui tanto viro deesse non poterant, avaritiam appellabant) quam adhibuit, ut esset unde suppeditarentur eidem bibliothecae sumptus necessarii sive ad emendos libros, sive ad stipendia Praefecto, ceterisque ministris solvenda. Huic dedicationi magnum decus accessit praesentia Clementis XI. quem comitabantur viginti Cardinales, ac magnus Praesulum numerus. Praesentis numinis voces, & dona quaedam miros Sapientiae amores accederunt in studiosis juvenibus; nec solum gaudebat Lancisius, sed triumphabat tot beneficientiae argumentis factum suum a tanto Pontifice comprobari. Itaque & ad declarandum gratum animum suum & ad solemnia dedicationis augenda eidem vulgatos eo ipso die commentarios suos ad tabulas anatomicas Bartholomaei Eustachii lubens meritoque consecravit. Latuerant hae tabulae diuturna in obscuritate; & quamvis

in iis perquirendis Malpighius, aliique docti homines multum diligentiae posuissent, inveniri tamen nunquam potuerant. Lancisius etiam superioribus annis & Romae & Septempedae, quarum urbium haec patria, illa quasi theatrum fuit ingenii Eustachii, studiose illas investigaverat tum sua sponte, tum exhortatione praesertim incitatus amicissimi sui Dominici Gulielminii. Sed frustra. Demum cum incidisset in epistolam quamdam Matthaei Pinii Urbinatis discipuli ejusdem Eustachii, qua declarabat vocatum ipsum fuisse in societatem hujus gloriosi laboris, haec illi suspicionem movit, eas tabulas Urbini latere apud haeredes Pinii. Qua de re cum sermonem habuisset cum Summo Pontifice, ultro hic in se recepit, fore sibi curae, ut perquirerentur. Sic res habuit optatum exitum; inventasque tabulas cum accepisset Clemens, illas bibliothecae Lancisii donavit. Quo gratissimo munere hic provocatus, alacrior factus est ad easdem explicandas. Sed cum propter multas, quibus destinabatur, occupationes, videret hoc onus haud posse se solum sustinere, adjunxit sibi socios Antonium

Pacchionum, & Franciſcum Soldatum viros in rebus anatomicis apprime verſatos. Saepe etiam in conſilium adhibuit Ioannem Fantonium, & Joannem Baptiſtam Morgagnium, cujus quoque Latinam epiſtolam operi praepoſuit, in qua pluribus diſſeritur, quam bene meritus de anatome ſit Euſtachius, quaeque propria & peculiaria dicere debeamus ejus inventa, licet ab aliis poſt illum prodita fuerint (11). Et ſane nemo ad hanc rem magis idoneus erat Morgagnio, qui in eo, quod pertinet ad hiſtoriam anatomiae, princeps ab omnibus merito judicatur. Poſtquam res a Lanciſio geſtas fama divulgavit, agitabatur magis magiſque in dies animus propriae gloriae & publicae utilitatis cupidiſſimus ad majora aggredienda; cum is demum ei vivere & frui anima videretur, qui aliquo negotio intentus, praeclari facinoris aut artis bonae famam quaerit. Ac ſibi quidem multa agitanti res utiliſſima viſa eſt, ſi Academiam inſtitueret, cui unice propoſitum eſſet medicinae, chirurgiae, & anatomes ſtudia provehere, eamque apud bibliothecam ſuam convocaret. Incredibile autem dictu eſt

quam facile multi juvenes ingenio clari coaluerint, quibus cum suppeditaret Lancisius commoda & instrumenta ad eas ipsas artes excolendas, efficiebat ut inter illos maximum esset gloriae certamen. Quo primum tempore coetus Academicorum est convocatus (id autem accidit VII. Kal. Majas an. MDCCXV.) ipse orationem dixit *de recta medicorum studiorum ratione*, in qua perfecti medici speciem & formam adumbravit (12). Et primo quidem differit de artibus, quibus instructus debet esse medicus, deinde persequitur quae in his artibus cavenda ac circumspicienda sint, ut facilius ac securius, quo tendit, pervenire possit. Hoc eodem tempore ille multum operae ponebat in Metallotheca Michaelis Mercati, quae cum centum viginti annis in tenebris jacuisset, tandem Florentiae reperta, a Clemente XI. comparata, a Lancisio ejusdem Pontificis jussu notis illustrata an. MDCCXVIII. lucem aspexit. Sunt quidem in his notis plurima cognitione dignissima, eaque commemorare necesse erat, propterea quod Mercatus, vir ceteroquin doctissimus, in ea incidit tempora, quibus historia natu-

talis infinita obsita erat errorum multitudine; Quos ita notavit Lancisius, ut facile intelligi possit, quam multum esset in hac facultate versatus (15). Vocavit vero in societatem hujus laboris Petrum Assaltum, doctum virum & multarum linguarum peritum, quocum vivebat conjunctissime. Nam ad maximas ejus occupationes accessit, quod his temporibus non optima valetudine uteretur, quodque Urbinum anno MDCCXVII. comitatus fuerit Alexandrum Albanium ad lauream in utroque jure accipiendam. Fecerat idem quatuordecim annos ante cum illius fratre Annibale, quod nemini libentius suorum curam concrederet Clemens. Illo priori itinere cum Bononiam usque pervenisset, pro eo quod ejus nomen magna erat apud omnes gloria, invitatus fuit a litteratis viris Bononiensibus, ut de aliqua re, quae ad physicam pertineret, verba faceret. Cumque se non nolle homo moribus facillimis respondisset, dicitur ea copia orationis, ubertateque doctrinae locutus fuisse, ut omnes ad magnam admirationem traduxerit. Vocem quoque illius eruditam audire voluerunt Urbina-

tes, quare duabus recitatis Italicis orationibus in Academia, cui nomen *degli Affordiii*, harum altera probavit, *gloriosius ac utilius esse vivere quam mori pro patria*, altera, *vere beatam esse illam civitatem, ad quam amplificandam ornandamque omnes cives conspirent*. Has inter tot occupationes Lancisius nunquam cogitationem studiumque dimisit ad umbilicum perducendi opus *de motu cordis & aneurysmatibus*, quod, ut supra demonstratum est, ab an. MDCC. instituerat, quodque avidissime expectabatur. At postquam multum sudoris ac laboris in eo consumpsit, doluit vitam sibi prius eripi, quam illud edolare atque in vulgus edere potuerit. Neque id tamen luce caruit. Nam commendatum Assalto Romae an. MDCCXXIV. impressum est, deinde Neapoli, Venetiis, Lugduni Batavorum, iterumque Romae an. MDCCXLV. apud Palearinios Fratres recusum. Tanta ac tam praeclara judicia a doctis viris facta sunt de hoc opere, quo maxime anatomia & clinica illustratur, ut ad has laudes quid addi possit non videam. Laudavit & Morgagnius, qui mihi unus instar est omnium, pluribus in

locis ſcriptorum ſuorum, hancque attulit cauſſam (*) quare illud ipſum cum multis praeclaris pauca quaedam haud omnino probanda contineat, quod ſcilicet extrema manus ei minime acceſſerit. Porro, vel ipſo Hallerio judice, optime meritus eſt Lanciſius de univerſa cordis hiſtoria, & quae protulit ad fibrarum ordines, valvulam Euſtachii (14) ſinus venoſos, valvularum ſitum, morbos & nervos cordis, vaginas vaſorum pulmonalium deſcribendas nulla non laude celebrandas eſſe pronuntiat. Quanquam non eſt celandum ex his quaedam eſſe, quae vindicaſſe ſibi videtur Petriolius (**), & illa praeſertim, quae ad valvularum ſitum in vividioribus animalibus pertinent, ut venas tangant. Sed hic a multis reprehenſus eſt, quod de ſe minus vera praedicans militem glorioſum ſaepe imitari ſoleret; quare ſine certiſſimis argumentis aliquid affirmanti vix fidem habendam eſſe cenſeo. Laudi quoque datum eſt Lanciſio, quod noverit pericardium in o-

(*) *Epiſt. XVIII. par. V. de ſed. & cauſ. morborum &c.*

(**) In ſuis Euſtachianis Tabulis p. 91.

mnibus animalibus reperiri (15) quanquam perpaucorum afsenfu affirmaverit illud ipfum fibris carneis praeditum effe, & aliquo agitari motu, & pro neceffitate naturae tendi atque coftringi. Glandulofam quoque tunicam eidem tribuit, ac demum membranaceam, qua exterius illud contegi, quamque communem habere putat cum vafibus fanguineis & aereis. Sunt quaedam alia hujufmodi, quae minus probare videntur recentiores anatomici (16) qui fuis porro reprehenfionibus effecerunt, ut majori in pretio haberi debeat fecunda pars operis, quam Auctor aneuryfmatibus tribuit. Inter eas, quas recenfuimus, hujufce operis editiones, multum praeftat omnibus Paleariniana, quam curavit magni nominis medicus Antonius Leprottus; exornavitque inter cetera duabus differtatiobus Lancifii, quarum una eft de *vena fine pari*, altera *de gangliis nervorum*. In priori poftquam ftatum, ftructuram ufumque illius venae expofuit, quatuor quaeftiones folvit, quas fibi Morgagnius propofuerat, quid fcilicet cauffae fit, cur quidquid fanguinis ex arteria magna per intercoftales plerafque ef-

fluit, id omne non per totidem venulas, quae in cavam pari ordine desinant, in hanc refluat? cur non in cavae inferiorem truncum redeat, sed in superiorem? cur istuc non per duas venas, singulas videlicet more institutoque naturae ab singulis lateribus positas, sed per venam sine pari inferatur? cur demum hujus ipsius venae truncus non a sinistris, sed a dextris prorepat. Quae sic praestitit Lancisius, ut non modo obscura praeclare illustraverit, sed etiam tum vetera quaedam ingeniose restituerit, tum nova plura observationibus constantibus & diligentissimis subnixa in medium attulerit. In posteriori vero dissertatione explicatis iis, quae generatim pertinent ad situm, numerum & figuram gangliorum, eorumdem structuram, vim, usum, & morbosas affectiones accurate investigat aperitque (17). Omnium profecto primus Lancisius ad harum rerum investigationem acumen & diligentiam, qualem physicum decet, attulit, idque fecit cohortante Morgagnio, cum quo quamdam studiorum societatem inivisse videbatur. Neque silentio praetereunda sunt, quae inter se h;

ſummi viri amice, erudite, eleganterque diſputarunt de morte Cleopatrae. Cauſſa diſputandi haec fuit. Forte animadvertit Morgagnius ad morientis Cleopatrae ſimulacrum, quod Metallothecam Mercati ornabat, haec adnotaſſe Lanciſium: *in brachio aſpis ſpectatur, cujus morſu Cleopatram occubuiſſe vulgaris fert opinio; quamvis alii, epoto veneno, mortem ſibi conſciviſſe contendant*. Suſpicatus Morgagnius extare fortaſſe aliquem ignotum ſibi ſcriptoris locum, qui hoc tradidiſſet; voluit illum ex Lanciſio elicere. Itaque, ſcriptis ad eum duabus epiſtolis, multa protulit quae vulgarem & communem ſententiam confirmare videbantur. Habuit quae huic ſententiae totidem litteris opponeret Lanciſius, nihilque profecto omiſit, quod probare poſſet Cleopatram veneno fuiſſe conſumptam. Sicque cum omnia paria ſibi cum Morgagnio eſſe viderentur, ab eo poſtulavit, ne de hujuſmodi re amplius inter ſe contenderent. Quod & fecerunt. Placuit vero P. M. Clementi XI., ut quae ab iis diſputata fuerant, in appendicem ad Metallothecam referrentur. Illud quoque honorificentiſſimum Lanciſio fuit,

quod Heisterus arbitrum illum statuerit acerrimae sane controversiae ortae inter se, Andrejum, & Volusium de origine cataractae. Antiquissima erat opinio oriri cataractam a membrana in humore aqueo concreta. Ab hac primi desciverunt Brissaeus, & Antonius Metrajanus, viris equisque contendentes, unam esse caussam efficientem cataractae humorem crystallinum opacum. Placuit vero Heistero medium quiddam tenere, docuitque, humorem crystallinum esse quidem caussam naturalem hujus ocularis morbi, sed non unicam. Fieri enim posse ajebat, ut etiam a pellicula gigneretur, sed id raro evenire, neque evenisse putandum, nisi per experimenta probaretur inesse oculo tales membranas. Sic novam gloriatus est de cataracta in medium attulisse sententiam. Huic bellum indixere Andrejus & Volusius, neque contenti rationibus dimicare, injurii quoque & contumeliosi in adversarium esse voluerunt. Hoc pugnae genus vehementer vituperavit Lancisius. Nihil enim illo mitius fieri poterat. Ut vero Heistero non solum, sed etiam Garellio morem gereret, varias

obſervationes habuit, diligenterque deſcriptas ad eoſdem anno MDCCXVIII. miſit, ut ex iis intelligi poſſet, quale judicium de ſumma controverſiae, duce illa rerum omnium magiſtra experientia, faceret (18). Noviſſime Lanciſius vulgavit opuſculum, quod inſtituit ad Joannem Olivam *De natura & praeſagio Dioſcurorum nautis in tempeſtate apparentium*, in quo duo potiſſimum inquirit, unde ortum habeant hae φάσεις, quae ſaepe noctu in maximis tempeſtatibus nunc ſpecie unius flammei globi, nunc duplicis, aut numero plurium in apice praeſertim mali conſpiciuntur; & unde fiat ut interdum futuram tranquillitatem ex vero portendant. Cum dixerimus ignoraſſe Lanciſium quid hac in re praeſtet electricitas, ſatis de hoc opuſculo nobis dixiſſe videbimur, quod idcirco ſcribendum ſuſcepit, ut eſſet ſibi levamento in maximo labore, quem in opus de Aneuryſmatibus impendebat. His ab eo editis ingenii monumentis, quibus maximam materiem ex rebus per ſe inveſtigatis ad rerum occultarum cognitionem attulit, omnia praeclaro ordine diſponens, omniaque explicans, ſi non ſem-

per plane pura & candida, satis tamen polita litteratataque oratione, cum illud Ciceronis sibi persuasum haberet, *mandare quemquam litteris cogitationes suas, qui eas nec disponere, nec illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis esse intemperanter abutentis otio, & litteris*, incredibile est quantam apud nostros homines non solum, sed etiam apud exteros consecutus sit famae celebritatem. Augebat hanc cogitatio illa, quod tanta esse solet in tuenda Principis valetudine occupatio, ut non sinat hominem in aliam curam incumbere. Declaravit hoc, qui expertus fuerat, Lucas Tozzius quadam epistola ad ipsum Lancisium, in qua haec sunt: *siquidem tu etiam, vir eximie, nosti quo tempore Pontificiae valetudini tuendae istic praeeram, non solum nullum mihi fuisse scribendi otium, sed nec ea, quae a me olim inchoata fuerunt, tranquillo animo versandi*; confirmavitque exemplo suo, ut de ceteris taceam, Malpighius, qui ut ab Innocentio XII. ad hujusmodi munus vocatus fuit, omnem cogitationem abjecit aut interrupta contexendi, aut absolvendi instituta. Atque ea cum scriberet Lancisius,

nemo poterat exiſtimare, hunc minus attentum ac diligentem ſe praebere in conſervando Pontifice, cum vere gloriari potuerit, adeo ſe pro illius valetudine viginti fere annorum ſpatio excubaſſe, ut quam aegram accepit, ſi non firmam, bonam tamen reliquerit. Tali modo cum ille ad aetatis annum ſextum & ſexageſimum perveniſſet, & non minus gratia, fortunaque, quam fama creviſſet (multam enim pecuniam praeſertim ex curationibus nobilium & divitum fecerat) & quanquam tenui, bona tamen uſus eſſet valetudine, nactus eſt morbum, quem is ſtatim, aliique Medici eſſe graviſſimum periculoſiſſimumque ſenſerunt. Erat enim febris acuta, quam comitabantur dolor in dextro hypochondrio poſticam partem verſus, ſumma faucium, linguae ac palati ariditas, ut vix loqui poſſet, vomitus bilioſi, aliaque inſtantis mortis ſigna. Cum fruſtra adhibita eſſent remedia, & vis morbi magis magiſque creſceret, quarto die poſtquam decubuit, rite, & ſumma cum religione omnibus iis perſolutis, quae divinitus ad expiandos animos, & placandum Deum ſunt inſtituta, naturae

debitum reddidit XIII. Kal. Februarias, hora. XII. ann. MDCCXX. Dici non poteſt quantum ejus diſceſſu dolorem acceperint non modo amici, ſed univerſa civitas. In primis doluit Summus Pontifex, qui, allato ſibi nuntio de illius morte, abdidit ſe in cubiculum, omnibuſque per eum diem aditum ad ſe interclusit. Amiſerat enim virum, cujus fide ac prudentia multis maximiſque in rebus utebatur, & in cujus ſuavitate & ſermone magnum levamentum reperiebat. Mortui corpus balſamo perunctum elatum eſt ad Sancti Spiritus in Saxia, ibique cum pompa funeris ſepultum. Tumulo vero hoc elogium inſcriptum eſt.

D. O. M.

JOANNIS MARIAE LANCISII ROMANI
MORTALES EXUVIAE HIC JACENT
CUI PRAETER ILLUSTRE ARCHIATRI MUNUS
APUD INNOCENTIUM ET CLEMENTEM XI. SVMM,
PONTIFF. XX. ET AMPLIUS ANNOS AB EO
PRAECLARE GESTUM
SCRIPTA INSTITUTA BIBLIOTHECA
ARCHIHOSPIT. S. SPIRITUS HAEREDITATE
DONATUM
AETERNAM PIETATIS ET DOCTRINAE LAUDEM

COMPARARUNT

OBIIT MERITIS QUAM ANNIS CUMULATIOR

DIE XX. JAN. MDCCXX.

ANNUM AGENS LXV. M. II. D. XXV.

Heredem, ut hic declaratur, teſtamento reliquit Noſocomium ejuſdem S. Spiritus, ea inter ceteras lege, ut novum ibidem excitaretur valetudinarium curandis mulieribus. Id tamen pluribus gravibuſque de cauſſis effici haud potuit. Quapropter Benedictus XIII. deſtinatam huic rei pecuniam Noſodochio S. Gallicani attribuit, ejuſque in aedibus ſtatui placuit marmoreum Lanciſii ſimulacrum cum hac inſcriptione.

JOANNES MARIA LANCISIUS ROMANUS

SUMMORUM PONTIFICUM INNOCENTII XI.

ET CLEMENTIS XI.

INTIMUS CUBICULARIUS ET ARCHIATER

CUM NOSOCOMIUM S. SPIRITVS IN SAXIA

UBI PUBLICAM BIBLIOTHECAM DEDICAVERAT

TESTAMENTO HAEREDEM SCRIPSISSET

UT NOVUM IBIDEM PRO AEGROTANTIBUS

MULIERIBUS

VALETUDINARIUM EXCITARETUR
PLURIBUS TAMEN GRAVIBUSQUE DE CAUSIS
SUPREMAE ILLIUS VOLUNTATI LOCUS ESSE
NON POSSET
BENEDICTUS XIII. P. M.
CUNCTIS RITE MATUREQUE DISCUSSIS
HABITA ETIAM AEGROTANTIUM MULIERUM
RATIONE
NE PIA TESTATORIS VOTA IRRITA ESSENT
HAEREDITATIS PARTEM TRICIES SESTERTIUM
HUIC OPERI ADDIXIT
AC LIBERALITATIS EJUS
IN HOC PERENNI PONTIFICIAE PROVIDENTIAE
MONUMENTO
MEMORIAM EXTARE JUSSIT
ANNO DOMINI MDCCXXVI.

Corpore fuit paullo graciliori, ac breviori; & in senectute etiam agili, oculis vegetis, & acuta ac celeri acie, naso paullo eminentiore, totaque facie miram alacritatem hilaritatemque prae se ferente. In victu post quadragesimum praesertim annum magnam temperantiam adhibuit, vinoque abstinuit, parceque somno indulsit. Sic valetudini suae

consulere existimabat, quam solitus erat dicere sustentari notitia sui corporis, & observatione earum rerum, quae prodesse, & obesse possunt, continentia in victu, fugiendaque illa omnium malorum matre voluptate. Interdum tamen crudítate & insomniis laboravit ob vehementissimam contentionem animi, quam in studiis litterarum adhibebat, ex qua etiam canitiem praematuram contraxit. Senex dentes amisit. Munditiam amavit non odiosam, neque exquisitam nimis, sed quae fugeret agrestem illam negligentiam, quam plerumque, qui se philosophiae dicarunt, affectant. Sed excellentiora alia in eo animi bona elucebant. Erat enim modestus, veritatis diligens, patiens, affabilis, blandusque admirandum in modum: non tamen illum caruisse desiderio honorum, & dibaphum quoque cogitasse, qui ei intimus fuit, mihi testatus est. Idem ad amicos sublevandos fide fuit singulari, & in hoc se maximum existimabat capere fructum gratiae, qua pollebat apud optimates, & maxime apud S. Pontificem, quod pluribus, & litteratis viris praesertim prodesse posset. Erga Patrias aman-

tiſſimus fuit. Tres autem Patrias ſe habere dicebat, primam originis, ſecundam naturae, tertiam civitatis. Nam cum eſſet, ut initio docuimus, Biturgia oriundus, Romae vero natus, in populi Urbinatis civitatem an. MDCCIII. ſuſceptus fuerat. Nullas inimicitias habuit, quod neminem laedebat; & ſi qua de re cum aliquo diſputavit, ita ſe geſſit, ut officium ſemper teneret, nunquam excederet, ac veritatis, non contentionis ſtudioſus (19) cognoſ retur. Huic rei ſunt indicio quae ſcripſit adverſus medicos Jo. Baptiſtam Salvadorium, & Joannem Coſmum Bonomum, qui ſcabiei originem non ab ulla ſanguinis contagione, ſed a vermiculis unice repetendam eſſe toto pectore contendebant. Collegit Lanciſius omnia, quae ad hanc controverſiam pertinent, in unum libellum, huncque Hieronymo Braſavolo inſcripſit. Animo maximo nullis unquam laboribus difficultatibusque ab arduis quibuſque aggrediendis ſe deterreri eſt paſſus. Prudentia vero tanta in iis praeſertim, quae ad facultatem, quam profitebatur, pertinebant, ut & *de inſtantibus*, ut ait Thucydides, *veriſſime judicaret*, & *de*

futuris callidiſſime conjiceret. Quod quidem cujus virtutis ſit, facile exiſtimabit is qui judicare poterit, quam lubrico periculoſoque in loco ille verſetur, qui in tanta naturae obſcuritate, tantiſque tenebris, quibus plerumque diverſa morborum ratio continetur, hujuſmodi fluctibus ſe ſe committere audeat. Sed tamen dici ſatis non poteſt, quam hoc eſſet illi facile factu, ita ut cum rem ipſam inveſtigaſſet attentius, quod certe, quotieſcunque res poſtularet, uſuveniebat, eum raro admodum ſententiae ſuae poeniteret. In quo ſi quam ipſe rationem ſecutus eſt cognoſcendorum morborum perſequi velim, videar magis, quam debeam, mihi tribuere. Non enim ſolum ſcrutabatur, quod vitae genus, qui mores, quae etiam ciborum, quae vigiliarum, ſomnique eſſet conſuetudo, ſed oculos ad ea quoque intendebat, ad quae non licet harum artium mediocriter peritis facile adjicere, ut cum ad pronuntiandum deſcenderet, detectis, ut ita dicam, latebris morbi, videret quid ſpei ſibi propoſitum eſſet, quid etiam remedii. Fuit & diſertus; nec minus concinnus in brevitate reſpondendi,

quam

quam in perpetua oratione ornatus. In sermone quotidiano mirum in modum delectabatur jocis & facetiis, quae rerum graviorum severitatem & tristitiam mitigarent. Intelligens erat existimator signorum & picturarum, credo, quod pleniorem quamdam pulchritudinis speciem animo comprehensam habebat; cumque esset diligentissimus antiquitatis investigator, de veterum aedificiorum splendore, ac magnitudine ex iis, quae superessent, ruderibus sagacissime judicabat. Habuit singularem memoriam, quod ex eo facillime potest judicari, quod cum anno MDCXCI tota quadragesima Casalinio concionanti adfuisset, potuerit ejus orationum aliquas domum reversus iisdem peno verbis exscribere, omnium vero accuratum compendium facere. Tanta autem industria fuit, tantumque vigilavit in studio, ut non maxima summo ejus ingenio gratia habenda videatur. Nullum enim tempus illi vacuum a labore erat, quippe qui ne reprehensionem quidem vulgi inanem reformidans, in ipso curru, dum per Urbem veheretur, soleret legere, & interdum etiam stilum prehendere. Quapropter

minime est mirandum, si tot, ac tam praeclara potuerit posteris relinquere ingenii sui monumenta eo tempore, quo occupabatur in conservanda Pontificis valetudine, & in docendi munere, quod nunquam dimisit; quo saepe districtus erat a nobilium praesertim curationibus, scribendisque consiliis, quae undique ab eo requirebantur, quorumque tredecim volumina reliquit; & quo demum nullum litterarum praetermittebat officium erga absentes amicos, quos plurimos, eosque doctrinae laude praestantes habuit. Inter hos fuerunt Laurentius Bellinius, Dominicus Gulielminius, Eustachius Manfredius, Joannes Baptista Morgagnius, Bernardinus Ramazzinius, Antonius Vallisnerius, Guido Grandius, Franciscus Tortus, Joannes Jacobus Mangetus, Nicolaus Cirillus, Joannes Fantonius, Carolus Rica, Jo. Baptista Gastaldus, Pius Nicolaus Garellius, Michael Fridericus Lochnerus, Hermannus Boerhaavius, Guilelmus Kokburnius, Guido Crescentius Fagonius, Joannes Bernardus de Mornes, Joannes Daniel Geizerus, Rosinus Lentilius, quorum pervulgata sunt nomina. Romae vero prae-

ſertim coluit Marcellum Malpighium, Guilelmum Rivam, Vitalem Jordanium, Lucam Tozzium, Abbates de Miro & Galianium, Proſperum Lambertinium, Carolum Majellam, & Petrum Aſſaltum, qui duo poſtremi ei morienti adfuerunt. Horum plerique praeclara in ſcriptis ſuis reliquerunt teſtimonia de doctrina Lanciſii: addiderunt quoque judicia ſua eaque honorificentiſſima Academiae Caeſarea Naturae Curioſorum, Regia Londinenſis, Phyſiocriticorum Senenſis, Inſtituti Scientiarum Bononienſis, Incurioſorum Roſſanenſis, quae ſibi gloriae duxerunt inter ſuos Lanciſium cenſuiſſe. Et ſi Principibus placuiſſe viris non ultima laus eſt, non eſt tacendum factum Ludovici XIV., qui cum intellexiſſet ab eodem libros quoſdam rariſſimos deſiderari, diligenter conquiſitos ad illum mitti juſſit una cum litteris perhonorificis (40).

ADNOTATIONES.

[1] *Notatu dignum est, quod in hanc rem scripsit Lancisius in epistola quadam ad Herculem Corazzium.* Me quidem, *inquit*, si haec ignorassem (*loquitur de Mathematicis facultatibus*) nihil profecto in re medica sapere arbitrarer, quanquam me non lateat, si quid sapio, quam sit exiguum; atque idcireo apud discipulos, & amicos meos asseverare soleo, illustrem animam, ut ajebat Hippocrates, & quasi per omnia naturae opera ductilem promptamque parare non posse, nisi qui magistram ab ineunte aetate habuerit mathesin.

(2) *Hoc periculum ingenii praesertim fecit incredibili cum auditorum admiratione in ea, quam dixit, oratione de laudibus Anatomiae an. MDCLXXXIV. VIII. Id. Novemb. cum primum ad docendum venit.* Multa sunt, *inquit ipse Lancisius in epistola ad Joannem Pastoritium, qui ab illo hanc orationem requisierat*, quae a te veniam merentur: primum enim specimen illud fuit, quo mihi per hanc juventutis immaturitatem in almo Romanae sapientiae Lyceo, hoc est celeberrimo summorum virorum theatro superioribus mensibus prodire contigit. Neque certe inficias ivero, inusitatum fuisse & animi & memoriae & ingenii experimentum, quod non modo iterum & tertio, sed etiam quarto illius orationis cursum, aliis atque aliis subinde Praesulibus in conventum supervenientibus, interrumpere coactus fuerim, & partes jam recitatas in anaecephalaeosin contrahere, novis semper & verbis & formis efferre; nec infeliciter ad locum, unde recesseram, redire. Quae sane res adeo, te praesente, commovit Auditores, ut clarissimus collega meus D. Paullus Manfredus vocem tenere non potuerit, quin me publice admoneret, ne post tertiam periculi vicem, quartae fortunam tentarem. Sed tunc adfuit

proculdubio infirmitati meae divinum praesidium. Enim vero formidulosam illius diei aleam mecum ipse reputans, non sine confidentiae nota id fieri potuisse confiteor, nisi improvisa officii necessitate ad audendum me compulisset, inurbanum siquidem videbatur, si in adventu posteriorum Praesulum eas observantiae significationes praetermisissem, quas in priorum ingressu non gravate praestiteram. *In margine vero epistolae, qua Pastoritius Lancisio respondet, haec idem Lancisius notavit*, Haec oratio (utor Plinii verbis ad Svetonium) Auctori, quemadmodum a plerisque accepi, aures hominum, januamque famae patefecit.

(3) *Magnam quoque absentium his temporibus fuisse opinionem de Lancisii doctrina indicant doctorum virorum epistolae ad eum scriptae. Habes hic immortalis viri Laurentii Bellinii epistolam, qua ad ipsum misit sua* de Motu Cordis *opuscula. Hanc ex multis selegimus & quia brevis, & quia honorificentissima est.* Joanni Mariae Lancisio Laurentius Bellinus bene agere. In opusculis meis de Motu cordis, quae ab Eminentissimo Cardinali Spada tibi reddenda curavi, perspicies, VIR CELEBERRIME, unde animalium Motionum principia deducam. An vero id assecutus sim, quod consequi erat in animo, tu videris, qui probe nosti, animalium operationes a sola instrumentorum structura motuque pendere. Ut autem haec pro tua humanitate diligenter expendas, simul etiam aequi bonique consulas, non mea solum, sed tua quoque interesse arbitror. Vale Florentiae Kal. Sept. MDCXCV.

(4) *Juvat hoc loco referre verba Vallisnerii, ubi loquitur de Inventoribus vermium spermaticorum tom. 2. p. 104.* Nè perchè cito letterati al di là de' monti, e al di là de' mari celebratissimi, credesse già V. S. Illustriss. che nella

nostra Italia niuno si fosse preso la pena d' assicurarsi di un tanto fatto. Il nostro Monsig. Lancisi Medico di S. S. e chiarissimo per tante sue opere degne di cedro, mi mandò, non è guari, alcune sue Dissertazioni Epistolari di scelta erudizione piene, in due delle quali parla anch' esso di questi vermi del seme umano.

(5) *Haec Guglielminius in epistola ad Lancisium data Bononiae prid. non. Aug. MDCCVII.* Bononiae mihi redditus est liber, quem nuper evulgasti de subitaneis mortibus, cujus lectionem, pluribus licet distractus negotiis, avidissime agressus, in eo optima inveni cuncta, cuncta suspicienda. Praeterea styli gravitatem, orationis perspicuitatem, & elegantiam, ordinisque nitorem, quibus undequaque lectoribus te commendas; doctrinam ipsam potius suspicio, in qua tuum elucet judicium e melioribus optima seligens, & omnia suo quaeque loco disponens & sistens. Nihil inustum, nihil putidum [vitia aetatis nostrae] sed cuncta naturali pulchritudine assurgentia ingenii tui masculam virtutem, & gratam amoenitatem redolent. Placuisti in omnibus, sed maxime in sectionibus cadaverum, quas ita examinasti, ut neque in historiis praegressi status, neque in observationibus dissectionum, neque in eorumdem scholiis quidquam desideretur. *In hanc fere sententiam scripsit ad eumdem Lancisium Lucas Tozzius X. Kal. Apr. MDCCVII. Neapoli.* Eum sane percurri [*inquit*] nescio majori ne voluptate, an admiratione. Incredibiliter me quidem delectarunt styli elegantia, Romanique sermonis nitor, concinna methodus, solidaque doctrina, non quidem ex fictis hypothesibus, sed ex ipsius naturae observatione, anatomicisque praesertim experimentis deprompta. Accedit argumenti utilitas potissimum hac nostra aetate, qua solito

frequentius homines hoc lethali genere e medio tolluntur. *Ramazzinius* cedro dignum *appellavit hunc librum*. *Carolus vero Rica Junior significavit Lancisio summo in pretio esse apud Angolos istud opus* de subitaneis mortibus; illudque, tanquam thesaurum, in acta Regiae Societatis contulisse Henricum Sloone.

(6) *Extant epistolae Lucae Schroekii Acad. Nat. Curios. Praesidis, in quibus mirabiliter laudantur singula fere Lancisii opera, & istud praesertim* de Noxiis paludum effluviis. *Israel quoque Coniglianus Haebreus, Medicus sane doctissimus, qui diu medicinam fecerat Bizantii, in epistola ad Lancisium ait, non satis digne hoc opus laudari posse, illudque sibi aperuisse diu frustra quaesitam caussam morborum contagiosorum, quibus singulis quibusque annis cives illius urbis affliguntur. Ad quae rescripsit Lancisius*: Quae enim de Byzantinis epidemiis potius, quam pestibus identidem recurrentibus olim subobscure conjeceram, nunc oculatissimo testimonio tuo affirmare statuere minime vereor, scilicet non aliunde quam ex corruptis ob Turcarum negligentiam, contemeratisque aquis ac lintis frequentes illas pestilentias suboriri. *Mirum Byzantium usque penetrasse Lancisii famam, & hunc Haebreum Romam venisse, motum praesertim, ut ipse narrat, desiderio illius noscendi*.

(7) *Antonius Jessieus Parisiensis horti Praeses scripsit Lancisio*, nihil accuratius, nihil sagacius, nihil elegantius se legisse Opere de Bovilla Peste; *hocque judicium comprobasse judicio suo Guidonem Crescentium Fagonium. Immortalis hic vir, quoniam ipse per se legere non poterat senio, & oculorum morbo impeditus, auribus accipiebat quidquid edebat Lancisius. Nihil enim ab eo proferri posse existimabat, quod optime ejus famam non sustineret. Sed redeo ad opus*

K 4

de Bovilla Peste, *de quo, sic quoque judicavit Morgagnius in epistola quadam ad Lancisium*: Historia diligenter scripta, edicta utiliter collecta, morbi natura, caussae, curatio erudite, subtiliterque tractata, omnia luculenter, copiose, diserte absoluta. Quid multis? Magna cum voluptate legi, eoque majore, quod summam ejus Dissertationis utilitatem inter legendum animadverti. Nam, ut cetera praetermittam, quae nec pauca, nec levis momenti sunt, quid excogitari, quid fieri utilius poterat, quam Pont. O. M. sapientissima ista decreta, ac singularia ac prope divina beneficia litteris mandare, ut cujus regimen optare mortales aeternum debent, sperare autem non possunt, ejus saltem prudentiae, & beneficentiae immortale habeant monumentum, unde Principes in omne tempus sibi ad imitandum exempla capiant. *De hoc opere sic etiam loquitur* [*ceteros omitto*] *Lucas Schroekius*: communem omnium adplausum illud mereri, atque obtenturum certus sum; adeo provide & docte circa illam (*pestem*) cuncta fuere peracta & scripta, ut quam tot meritis jam antea nomen Lancisianum possidet famae celebritatem, immensum jam adauctam esse sine assentatione dici queat, debeatque. *Scripta haec est epistola anno MDCCXVI.*

(8) *Brevis est epistola Antonii Vallisnerii, quo commendat hunc Lancisii librum, quare juvat integram exscribere.* Illustrissimo & sapientissimo viro Joanni M. Lancisio Italiae decori & ornamento, deque Republica medica optime merito Antonius Vallisnerius S. P. D. Haesi, vir praestantissime, inter admirationem & gaudium, dum tua legerem. Quam alte naturam intras, quam subtiliter indagas, quid venti cogitent, quid agant effluvia per aerem surgentia! Nec minus praeclara scribendi utilitas. Consulis vitae ci-

vium, & exemplo Romani caeli totius humani generis caussam benigne agitas. Haec me res magnopere recreat; nec enim ambitiosa contemplatione fatigas ingenium; sed juvat laborare in publica commoda, juvat a spiritu, quem ducimus, & quo nihil carius, occursantes noxas repellere. Jam intelligis, vir sapientissime, quanti aestimem librum tuum, quam magnas tibi gratias debeam pro tali munere. Discant demum recentes medici, quorum omnis in theorias nisus est, non philosophari tantum, sed etiam prodesse. Vale Patavii X. Decembris 1711. *Longiores sunt epistolae Danielis Geizerii Archiatri Regis Poloniae, Rosini Lentilii, Joannis Fantonii, aliorumque, quibus ad caelum effertur hoc idem opus; satisque erit eas nominasse. Narrat quoque Fantonius judicium honorificentissimum, quod de eo fecit Jacobus Mangetus, plurimaque ipse affert, quae mire confirmant notata in hoc libro a Lancisio. Ceteras res inter ait, magni momenti esse qued ille de combustione herbae Kali prohibenda admonet. Sibi enim compertum esse affirmat, quod* ex hac herba elevantur halitus acerrimi, qui diathesim sanguini ferinam conciliant, & sulphuri pugnam inferunt. *Lentilio vero istud opus occasio fuit agendi cum Lancisio per litteras de aquarum natura; & multa quidem sunt in his litteris, quae hominum doctrinam, ac diligentiam in observationibus habendis declarant. Minime illud silentio praetereundum est, quod eidem Lentilio narrat Lancisius, quaedam a se inchoata fuisse* de Spargyrica analysi, deque acidulis Romanis, *omnicque a se notata ad geometricam methodum redigere cogitasse, non tamen praestitisse occupationibus distentum. Epist. dat. est Kal. Octob. MDCCXII.*

(9) *Accepta priori Dissertatione, haec scripsit Fantonius Lancisio*: Dissertationem tuam Physiognomicam summa cum

voluptate perlegi . Tu mirabili ingenii acumine rei caussam ab antiquis ignoratam, despectamque a Neotericis ita in lucem protulisti, ut, quasi dixerim, veritatem in fabula detexeris. Illud praesertim videtur subtilissime excogitatum, quod de intima cognatione frontalis musculi cum cerebro, & meningibus demonstras. Quae enim, te in adulto solum considerata, nihil ponderis sententia haberet, eadem plane verisimilis est facta indagine tei in embryone, quemadmodum pulcherrime ostendis. Adeo nihil est in animalium & hominis fabrica tam incultum tamque obscurum, quod anatomico ac philosophico lumine non splendescat. Sed tua haec disquisitio non parum etiam universam animalis oeconomiam illustrat, & ratiocinandi normam & methodum perspicuam aperit. Denique omnia sunt acutissime, jucunde, erudite, diligenter, & eximia methodo, qua scriptores Medicos facile vincis, exposita.

(10) *Antonius Jussieus in epistola quadam ad Lancisium ait, ab illo se dissentire in eo quod spectat ad Fungorum generationem & naturam. Putabat enim illos vegetare, & inter stirpes numerandos esse. Ceterum Lancisii sententiam defendit Antonius Vallisnerius, qui cum illo observationes suas communicaverat.*

(11) *Dici non potest, quanta undique Lancisio facta sit a doctis viris gratulatio, quod hat Tabulas Eustachianas e tenebris eruerit, explicaveritque. Jacobus Mangetus, ut e multis pauca testimonia seligamus, sic scribit quadam in epistola ad Lancisium*: Demiror sane illa omnia, quae summa sua sagacitate perspexit magnus Eustachius eo tempore, quo tenebris non parum crassis obvolvebatur tota anatomia. Sed tuam multo magis demiror solertiam, ac ingeniosissimam diligentiam, qua rimatus quae obscurius illic erant delia

beata, librum alias mutum, ac paucis inserviturum, eloquentissimum ac preciosiori quacumque anatomica supellectili quam maxime instructum fecisti. Est propterea quod memoria Eustachiana, est quod tota societas medica maxime amplitudini tuae debeat, non tantum quod hasce tabulas per duo prope saecula sepultas Sam. Pont. munificentia de suo, ut ita dicam, tumulo eduxerit, sed etiam quod inde tam multa, tam docta, tamque solida ad curiosioris profectoriae artis ornatum facientia promere voluerit. *Eidem Mangeto libuit has Tabulas suum in Theatrum anatomicum referre cum explicationibus Lancisianis ab auctore nonnullis in locis correctis. Ingenue enim hic fassus est* partim typographi incuria, partim nostra etiam in scribendo festinatione sphalmata quaedam irrepsisse. *Summus vir Hermannus Boerhaavius scribens Jacobo Hay* (*est inter Lancisianas haec epistola*) *ait se incredibili voluptate legisse quae adnotaverat Lancisius in Tabulas Eustachii, addiditque*: bona fide ago, hactenus nihil simile in anatomicis usquam apparuit. *Memorabile est quod in hac epistola idem Boerhaavius fatetur, scilicet multum se profecisse ex operibus Lancisii, idque rursus affirmat ad ipsum Lancisium scribens. Extant & epistolae Hyacinthi Gimmae, & Joannis Fantonii, quibus hi docti viri plena manu in astra extollunt hoc Lancisii opus.*

(12) *Joannes Baptista Castaldus in quadam epistola ad Lancisium auream appellat hanc Dissertationem. Ait, hoc argumentum imperfecte admodum a Vossio, aliisque fuisse tractatum; Lancisium vero effecisse, ut nihil amplius desiderari possit*: Belle enim adeo & solide & perelleganter de illis omnibus, quae ad ipsum quovis modo pertinere possunt, more tuo disseruisti, quod opus ut prae manibus juniorum medicorum versetur, curare debent illi omnes, quibus ar-

tis gloria cordi existit. *Antonius quoque Jessieus pluribus verbis commendat hanc Dissertationem.*

(13) *Antonius Jessieus significavit Lancisio, magnam ei famam comparasse apud Gallos quae ipse adnotavit in Metallothecam Mercati; quas adnotationes laudans quoque Fantonius in epistola ad Lancisium ait:* Metallicae scientiae Institutiones dici merentur, nihilque a curiosis non tantum doctissimisque Philosophis, sed a solertissimis etiam Criticis desiderandum relinquitur. *Neque minus easdem probavit Mangetus: nam illius est haec epist. ad Lancisium dat. Geneva pridi Kal. Julii MDCCXV.* Habemus pro quo amplitudini tuae nos maxime devinctos profiteamur, cujus doctis, & felicibus curis debemus, quod ea omnia nitidissima, innumerisque experimentis, ac solidiorem doctrinam quaqua versum spargentibus ratiociniis illustrata nobis tradita fuerint. *Loquens vero de Mercato ait;* optime se gessisse quod ad rei naturalis partem potissimum se converterit, quippe magis neglecta videbatur. Siquidem in Botanicis praeter Columnam, Penam, Bauhinos &c. prostant inter novissimos clarissimi viri Morissonus, Brenius, Rivinus, Rayus, Turnefortius, aliique non pauci. In animalibus tum perfectis, tum imperfectis, ut vulgo distinguuntur, Gesnerus, Aldrovandus, Tonstonus, Rayus, Willoughbejus, Listerus, Redi, Swammerdhamius, imo etiam aliqua ex parte Lewenhoekius, Charletonus, variique curiosi Peregrinatores. In gemmarum & metallorum, metallisque affinium mineralium historia, tum praedicti Peregrinatores; tum alii plures veteres & Neoterici, qui de iis ex professo & vere prospero cum exitu egerunt.

(14) *In actis Acad. Parisiensis, quae sunt de rebus an. 1774., cum loqueretur Sabatierius de circulatione sanguinis in*

ſeiſt, *haec de Euſtachii valvula habet*. Sa poſition eſt telle, que ſon borde fixe eſt en bas, & ſon borde flottant en haut. Enfin ſa largeur eſt inegale & plus grande en arriere, qu' en avant. Cette circoſtance ſi neceſſaire pour bien juger de l' uſage, au quel elle eſt deſtinée, n'a point été remarquée par les Anatomiſtes, ſi on excepte Lanciſy, qui lui donne la figure d' un ſaulx, dont la partie la plus large eſt en haut, & la partie la plus etroite en bas &c.

(15) *Haller*. Element. phiſio. lib. IV. §. 23. *Dum glorietur ſe inveniſſe ſemper pericardium in omnibus a ſe diſſectis animalibus ad convincendas contrarias multorum anatomicorum ſententias, ingenue fatetur ante ſe Lanciſium id ipſum noviſſe*.

(16) *Haller. loc. cit. ſect. III.* par. 22. Secundum eum (*i. e. Lanciſium*) fibrae cordis extimae a facie externa auricularum oblique, & ſpirae ſimiles, per exteriora ventriculorum ad mucronem cordis eunt, & dum deſcendunt, una mole creſcunt. Hae fibrae in univerſum corticem ventriculorum conſtituunt, aliquae vero recta introrſum penetrant, & ſpirales fibras revinciunt. Deinde ſpirales fibrae, quas diximus, quando ad mucronem cordis venerunt, ſimplici facta advolutione, internam faciem ſiniſtri ventriculi cum valvularum muſculis efficiunt, & inſecuntur iterum internae venarum & aurium fabricae. Mediae demum fibrae inter extimas, quae ab iiſdem naſcuntur principiis, ex circularibus nempe arteriarum tendinibus & ipſis arteriis, multa ſtrata fibrarum efficiunt, in ſiniſtro in primis ventriculo, alia magis inclinata, alia minus, inque eaſdem arterias redeunt, a quibus primum prodierunt. Quae vero fibrae dextrum ventriculum comprehenderunt, eae in ſiniſtrum tranſeunt, ad viminum modum in ſepto cordis de-

cussatae. *Paulo post, id est §. 27. haec scribit immortalis vir*. Lancisii descriptiones & icones omnium maxime & a nostris, & ab aliorum anatomicorum observationibus differunt. Tres nervos vir ille ab intercostalis trunci supremo ganglio, valde conspicuo & plexuoso nimisque fere ramis divite, derivat. Alios deducit ab ejusdem intercostalis trunci duobus gangliis cervicalibus imis duo enim ejusmodi ganglia facit (& omnino non rarum est duo esse) crasso funiculo subrubro, quasi angustiori isthmo conjuncta. Ab iis gangliis creberrimos nervos ad cordis plexum deducit. Porro a phrenico trunco & ad aurem, & ad ventriculum dextrum ramos derivat, & circulum quemdam nervi phrenici dextri & sinistri circa pericardium depingit, unde rami venam cavam inferiorem adeant. Ejusmodi nihil unquam vidi, neque quisquam alius. *Idem infra l. cit. sect. V. oppugnare videtur Lancisium, quod per nervorum discrimina phaenomena cordis, voluntarios musculos constantia suorum motuum superantis explicare susceperit. Plura alibi, quae singula nimis longum esset exscribere. Vid. etiam Portalium.* histoire de l' anatomie.

(19) *Nuperrime Antonius Scarpa vir de anatome sane bene meritus librum edidit de nervorum gangliis & plexibus. In eo par.* 14. *haec de Lancisio scripsit*. Non alienum a re nostra nunc esset ea perpendere quae Lancisius, vir alioquin praestantissimus, de gangliorum structura tradiderat, nisi observationes nostrae eo ordine a nobis fuissent recensitae, ut singula quaeque ad Lancisianam hypothesim pertinentia refellerent. Attamen tria potissimum addam. Primum funiculos, quos praestantissimus auctor tendines nervosos appellavit, ramos esse nervorum partim ad eos, qui ganglion ingrediuntur spectantium, partim attinentium ad eos, qui

intra ganglion commixti in ramos ab ejus lateribus erumpunt, quin ad alterumtrum apicem pertingant. Secundo longa coctione, ac maceratione in aceto, urina, & similibus praeclarissimum Auctorem perperam usum fuisse, ut in gangliorum fabricam inquireret; quandoquidem nervea stamina hisce praesidiis in tantum mutari solent atque eam exteriorem faciem, & internam consistentiam nancisci, ut facile queant muscularium fibrarum specie decipere. Et sane nervorum stamina sunt, quae pro muscularibus fibris Lancisius habuit atque descripsit. Tertio deteriorem alteram esse methodum, qua ganglia secundum axim unguibus discerpere, & separare consueverat, ut penitiorem gangliorum structuram detegeret, cui porro tribuenda est fictitia illa pinnata fibrarum muscularium dispositio, quam in gangliis ipse comminiscitur. Certe equinum cervicale ganglion, quod ipse scrutatus est, eamdem structuram nobis exhibuit, quam hactenus in homine descripsimus.

(18) *His observationibus locus datus est in secundo volumine operum Lancisii, earumque meminit Heisterus in suo nunquam satis laudato opere de rebus Chirurgicis, alibique. Ceterum quae fuerit Lancisii sententia, facile cognosci poterit ex iis quae scripsit ad Garellium in epist. data Kal. Martii MDCCXIX.* Non exiguae autem, *inquit ille*, mihi voluptati fuit, quod a te quoque confirmari intellexerim, communem amicum clarissimum Heisterum de pristina sententia, si minus discesserit, saltem paullulum in rectam viam flexisse, ingenue professum, suffusionem, obducta in aqueo humore membrana, aliquando progigni; & quidem si Romae degeret, crebrisque interesset sectionibus cadaverum eorum, qui cum certis non cujuscumque glaucomatis, sed verae cataractae indiciis decesserunt, non infrequentiorem ac prae-

ternaturalem, sed frequentissimam illoque in genere naturalem suffusionem appellaret. Illud etiam dolendum magnopere mihi videtur, quod maxime non raro offensiones inter doctos viros emergant, eo quia nomina a Priscis ad peculiares morbos significandos constituta in alios saepe detorqueant, ut in casu nostro usuvenit, in quo cum hypochymatis suffusionis & cataractae vocabulum inditum fuerit vitio concretionis in humore aqueo, Antonius Metrajanus, Briffaeus, atque Heisterus noster ad crystallini affectionem indicandam traduxerunt. Cum igitur vel ipse Heisterus candide nunc fateatur, concretionem in aqueo & contingere, & per acum deprimi posse, sponte quoque dare videtur, ut nomen, sedes, & medela ipsius cataractae a veteribus inventa apud recentiores quoque accipiantur. Quanquam ultro concedimus, hactenus medicos & chirurgos partim signorum ambiguitate, partim complicatione utriusque mali falsos saepe saepius, glaucoma pro suffusione, vel contra reputasse, quod etiam nobis accidit, quippe qui in denatis viderimus aegrotationem, quam simplicem cataractam censebamus, fuisse cum glaucomate conjunctam. Hinc praeclare magnus Hippocrates, qui minus erraverit, optimus est medicus. Ceterum ego quidem arbitror Heisterum nostrum ideo susceptas partes non deseruisse, quod minus urbane a nonnullis habitus sit.

(19) *Inter epistolas Lancisii multae quidem extant quae ostendunt, quam a contentionibus idem esset aversus. Neque solum has ille vitabat, sed ortas inter amicos, ut componeret, omne adhibebat studium. Dicere vero solitus erat, Medicos praesertim ab omni contentione alienos esse debere, memoros illius dicti Hippocratis, quo admonentur, ut nihil cum perturbatione faciant.*

(20) *Ceteros inter libros erant duo exemplaria operis, quod inscribitur* Margarita Antoniana, *quorum unum Lancisius dono dedit Cardinali Laurentio Corsinio. Rarissimus sane liber, cujus auctor est Gometius Pereira, & ex quo Cartesius sumpsisse dicitur illud Philosophiae suae dogma, Bruta carere anima, & vera automata esse.*

OPERA EDITA.

In contexendo Indice Operum Lancisii primum referemus ea quae distributa in quatuor volumina Fratres Palearinii Romae an. MDCCXLV. eleganter sane impresserunt, ordinemque ab iis servatum haud immutabimus; deinde recensebimus reliqua Lancisii opera, quae in lucem quidem sunt edita, sed minime inserta sunt in ea, quae memoravimus, volumina: ac postremo declarabimus quae sint ejusdem Auctoris scripta inedita, quae in Bibliotheca S. Spiritus asservantur.

Tom. I. De Subitaneis Mortibus libri duo. Romae typis Jo. Francisci Buagni 1707. *in* 4. Lucae apud Peregrinum Fredianum 1707. *in* 4. Venetiis apud Andream Poletum 1708. *in* 4. Lipsiae apud Fridericum Gleditsch 1709. in 8.

Dissertatio de nativis, deque adventitiis Romani Caeli qualitatibus; cui accedit Historia epidemiae rheumaticae, quae per hiemem an. 1709. vagata est. Romae apud Franciscum Gonzagam 1711. in 4.

Tom. II. Dissertatio de recta medicorum studiorum ratione instituenda, habita ad novae Academiae Alumnos, & medicinae Tyrones in Archinosochomio S. Spiritus in Saxia. Romae ex Typographia Jo. Mariae Salvioni 1715.

in 4. *& apud eundem eodem anno* in 8. & Avenione apud Joannem Delorme 1716. *in* 8.

Anatomica Humani Corporis Synopsis. Prolusio habita in Almo Rom. Sapientiae Lycaeo cum primum demandatam ab Innocentio XI. P. M. Anatomiae Cathedram susciperet VIII. Id. Novemb. MDCLXXXIV. *Primum edita haec Synopsis fuit Genevae an.* 1718. *cum reliquis Lancisii operibus, quae etiam tum prodierant. Conficiunt haec opera duo volumina in* 4. *eaque in ordinem digessit Petrus Assaltus*.

Epistola de humorum secretionibus in genere, ac praecipue de bilis in hepate separatione ad eruditissimum virum D Joannem Baptistam Blancum Medicinae & Anatomiae Professorem. *Haec primum impressa fuit in libro ejusdem Blanci, qui inscribitur* = De hepatis structura, usibus, & morbis ec. Augustae Taurinorum 1711. *ac deinde Mangetus inseruit in primum volumen sui* Theatri Anatomici *editi Genevae* 1717.

.... ad doctissimum & eruditissimum virum D. Raymundum Veinsenium Medicinae Doctorem, & in Monspeliensi Academia Profess. longe clarissimum, *scripta nomine Archiatrorum Collegii Urbis, ut responderet quaestionibus* = An acidum ex sanguine extrahi queat; & an inter ejusdem sanguinis principia ulla statui possit universalis proportio? = *Primum edita fuit in memorata Genevensi editione; & suus Auctor retulit quoque in Metallothecam Mercati editam Romae typis Salvioni*.

Epistolae duae *ad Antonium Pacchionium una, ad Joannem Blanchardium altera* de triplici intestinorum Polypo, quorum longiorem nonnulli hactenus unicum vermem esse crediderunt. *Inseruit Antonius Vallisnerius suum in librum, cui titulus* = Considerazioni ed esperienze intorno alla ge-

nerazione de' vermi ordinarj del corpo umano. In Padova 1710.

Dissertationes duae de Physiognomia, & de Sede cogitantis animae. *Joannes Fantonius, ad quem instituuntur, locum iis dedit in opere quod inscribitur* = Joannis Baptistae Fantoni &c Observationes Anatomico-medicae = Venetiis apud Andream Poletum 1713. *Mangetus quoque retulit suum in Theatrum Anatomicum.*

Dissertationes duae *ad Ludovicum Ferdinandum Marsilium. Altera est* de ortu, vegetatione, ac textura fungorum, *altera* de Plinianae villae ruderibus, atque Ostiensis litoris incremento. *Editae primum fuerunt ad calcem operis ejusdem Marsilii, cui titulus* = Dissertatio de generatione Fungorum ec. ec. Romae ex officina Typographica Francisci Gonzagae in via lata 1714. in fol.

Forma ac methodus describendae morborum historiae in gratiam Medicinae Tyronum. Per occasionem Epistolae ab Auctore ad Philippum a Turre Adriensem Episcopum de Excell. viri D. Horatii Albani Clementis XI. P. M. germani fratris morbo, interitu, & funere. *Haec Epistola primum lucem aspexit Norimbergae an.* 1715. in Appendice Centur. III. & IV. Ephemerid. Acad. Curios. Germ.

Epistola Apologetica de generatione metallorum Patri D. Herculi Corazzio in Bononien. Lycaeo Analyseos Professori Pub. *Pertinet ad Prolegomena Metallothecae, ad quae pertinent quoque.*

Epistolae duae de morte Cleopatrae *ad Jo. Baptistam Morgagnium &c.*

Epistola *Ernesto Salamoni Cypriano.*

De Natura & praesagio Dioscurorum nautis in tempestate apparentium. Romae typis Georgii Placho 1720. in 8.

Lucubratio de Virgine quadam Calliensi mirabili vexata symptomate, habita in Congressu Medico Romano in aedibus Hieronymi Brasavoli. Romae apud Cristophorum Pragondellum 1682. in 4.

Consilium Clementi XI. de ratione instituendae rusticationis cum optimo regimine sex rerum nonnaturalium, a cujus negligentia ipsemet secessus omnino noxius evaderet.

Cataractae observationes.

Dissertatio historica de bovilla peste ex Campaniae finibus Latio importata, cui accedit Consilium de equorum epidemia. Romae typis Salvioni 1716. in 4.

Tom. III. De Noxiis Paludum effluviis eorumque remediis libri duo. Romae typis Salvioni 1717. in fol. *Opportune hue Lancisius intulit plures doctorum Medicorum epistolas, quibus ipse consultus est de contagionibus, quae aut Pisaurum, aut Ferentinum, aut alias regiones afflixerunt. Intulit quoque*

Consilia a se exhibita in coetu aliquot Cardinalium de Sylva Cisternae &Serminetae non nisi per partes excidenda.

Tom. IV. De Motu Cordis & Aneurysmatibus opus posthumum in duos libros divisum. *Primum impressum fuit Romae apud Salvionum 1724. in fol. mox Neapoli, Venetiis, & Lugduni Batavorum in 4.*

Dissertationes de vena sine pari, & de gangliis nervorum ad Jo. Baptistam Morgagnium: *quae quidem antea editae fuerant inter Adversaria ejusdem Morgagnii.*

Haec sunt Lancisii opera quae habet Paleariniana editio; quae & copia rerum, & elegantia longe superat Genevensem.

Dissertatio, *qua probatur vermes in pueris facile suscitari ab insolito aliquo metu, habetur in* Congressu Medico Roma-

no habito in aedibus Hieronymi Brasavoli prid. non. Aug. 1687. *In his* Congressibus (*sic enim inscribebantur, quae ab illo doctorum hominum coetu in lucem exibant*) *saepe apparet nomen Lancisii*.

Epistolae duae ad Felicem Adamum Mulebancher de molis & de seminis vermiculis: *Leguntur in secundo volumine operum Antonii Vallisnerii*.

Anatomia per uso e intelligenza del disegno, ricercata non solo sugli ossi, e muscoli del corpo umano, ma dimostrata ancora sulle statue antiche più insigni di Roma, delineata in più tavole, con tutte le figure in varie faccie con le spiegazioni ed indice del Sig. Canonico Gio. Maria Lancisi già Medico Segreto della S. M. d' Innocenzo XI. In Roma per Domenico de' Rossi 1691. in fol.

Dissertatio de ratione philosophandi in arte Medica ad Senensem Physiocriticorum Academiam. *Legitur in quarto volumine part. III.* della Galleria di Minerva. Venezia per Girol. Albrizzi 1700. in fol.

Epistola ad Joannem Fantonum. *Quoniam haec epistola praeclarum dat testimonium judicii, quod fecit Lancisius de opere Fantonii, quod inscribitur* = Anatomia corporis humani ad usum theatri accommodata: pars I. in qua infimi & medii ventris historia exponitur: Augustae Taurinorum 1711. in 4. = *idem Fantonius operi huic suo praeposuit*.

Dissertazione Epistolare al P. D. Antonio Borromeo intorno all'epidemia de' buoi accaduta l' anno 1711. *Edita fuit cum opusculo ejusdem Borromaei, in quo historiam narrat hujus bovillae pestis*. Venetiis apud Petrum Orlandum, & Neapoli apud Felicem Moscam 1712. in 8. *Liber titulum praefefert*. = . Istoria dell' Epidemia de' buoi accaduta l'an-

no 1711. con l'esame delle cagioni, uso de' remedj, e modo di preservare i buoi sani = *Lancisius in latinum eam convertit, adjunxitque Dissertationi* De bovilla peste. *Idem fecit de opusculo cui titulus*

Ragionamento intorno all'epidemia de' cavalli succeduta in Roma nella primavera del 1712. disteso per ordine della Sacra Consulta. *Primum impressum fuit in memorata Neapolitana editione* dell' Istoria dell' epidemia de' buoi.

Lettera al Sig. Antonio Vallisnieri sopra il ritrovamento delle Tavole Anatomiche dell' Eustachi. *Legitur in XI. volumine Ephemeridum Litteratorum Italorum.*

Tabulae Anatomicae cl. v. Bartholomaei Eustachii, quas e tenebris tandem vindicatas, & SS. D. Clementis XI. P. M. munificentia dono acceptas, praefatione, notisque illustravit, ac ipso suae Bibliothecae dedicationis die publici juris fecit Jo. Maria Lancisius ec. Romae ex officina Typogr. Francisci Gonzagae 1714. in fol. *Opus recusum fuit* Coloniae Allobrogum, sumptibus Gramer & Perachon 1717., *& in fine* Theatri Anatomici. *Extat quoque in hoc Theatro*

Epistola Lancisii ad Jacobum Mangetum de Eustachii Tabulis iterum recudendis in ejus Theatro Anatomico, cui subnectuntur testimonia quaedam Auctorum, qui laudant Eustachium, quaeque omissa fuerunt in editione Romana.

Epistolae duae ad Philippum de Turre: *Extant in vol.* 33. *p.* 2. *Ephemeridum Litteratorum Italorum.*

Lettera Responsiva al medesimo sopra il difetto d'occhi d' un Fanciullo. Tra gli Opuscoli Scientifici. Venezia 1745. tom. 33.

Lettera al Sig. Antonio Vallisnieri, *qua homines admonuit esse quaedam in libro* De noxiis paludum effluviis,

in quibus lapsus fuerat. Legitur in XXIX. volumine Ephemerid. Lit. Ital.

Michaelis Mercati Samminiatensis Metallotheca, opus posthumum auctoritate & munificentia Clementis XI. P. M. e tenebris in lucem eductum: opera autem & studio Joannis Mariae Lancisii Archiatri Pontificii illustratum. Romae ex officina Jo. Mariae Salvioni 1717. in fol. *Biennio post Lancisius Appendicem quandam operis publicavit iisdem typis Salvioni, qua occasione frontem libri renovandam putavit. Hinc factum est, ut quamvis unica sit Metallothecae editio, duplex tamen videri possit. Nam una frons habet annum 1717. altera annum 1719.*

Adnotationes ad Historiam morbi Cardinalis Columnae descriptam a Januario Janellio. Romae apud Franciscum Gonzagam 1719. *In his adnotationibus plura explicat Lancisius scita dignissima, quae ad pleuritidem pertinent. Hoc enim morbi genere laboraverat Cardinalis ille.*

Discorso recitato nell' Accademia degli Affordici solita a radunarsi in casa Veterani alla presenza dell' Eminentiss. Cardinale Tanara Legato d' Urbino. *Ostenditur in eo* = Essere molto più glorioso, e più profittevole alla Patria il vivere, che il morire per la medesima = *In Urbino* 1703.

Voti diversi per la Canonizzazione de' Santi. *Accedebat ad cetera Lancisii munera illud quoque, ut medica trutina perpendere deberet eorum malorum sanationes, quae praeter naturam factae esse dicebantur ad probandam alicujus viri sanctitatem.*

Tre Voti consultivi per la ragunanza d' Arcadia intorno al merito di tre gran Letterati Arcadi Lorenzo Bellini, Pirro Maria Gabrielli, e Vitale Giordani.

De' Consulti Italiani di Monsignore Gio. Lancisi ec.

pubblicati da Filippo de Carolis di Ravenna Tom. I. in Roma 1761. per Generoso Salomoni.

OPERA INEDITA.

Studia Juvenilia inchoata ab anno 1672., seu Repertorium Medicum. Vol. XXII.

Diarium Observationum Medicarum Chirurgicarum, & Anatomicarum ab anno 1681. usque ad annum 1693.

Historiae Medicae Variae.

Repertorium Medicum, in quo sunt notata multa morborum genera, iis adhibita remedia, eorumque exitus, aliaque plura ad rem medicam spectantia.

Miscellanea Anatomica.

Praefationes ad singulas Ostensiones Anatomicas habitas in Theatro Anatomico Romanae Sapientiae. *In hoc volumine extat quoque.*

Praelectio habita in maxima Aula Romanae Sapientiae cum caperet possessionem loci Collegialis, non exhibito supplici libello, sed sponte a Collegio electus die 10. Januar. 1682.

Lettere Apologetiche tra Gio. Battista Salvadori, e Gio. Cosimo Bonomo, e Giovanni Lancisi intorno all' origine della rogna.

Raccolta di 46. Conclusioni Mediche pubblicate in Messina nel 1665. di una Critica contro le medesime, e della famosissima Apologia di Marcello Malpighi allora Lettor primario in Messina, e al presente Medico Segreto della S. di N. S. Innocenzo XI. fatta in ossequio dell' Autore dal D. Gio. Maria Lancisi Medico Collegiale, e Lettor pubblico in Roma nel 1693. *Memoratu digna sunt quae Lanci-*

ſius praefatus eſt de Malpighii Apologia. Uſcì ella dalla penna (*inquit ille*) di queſto grand' uomo nello ſpazio di ſoli 25. giorni, come egli più volte mi ha confermato, e ... contiene i ſemi di quaſi tutte le invenzioni Anatomiche pubblicate dopo da lui, e da altri Profeſſori. *Collegit quoque Lancisius magnam copiam Conſiliorum ejuſdem Malpighii, atque ad ea notas quaſdam appoſuit.*

Giornale dell' ultima infermità d' Innocenzo XI. diſteſo da Gio. Maria Lanciſi, e dedicato al S. P. Clemente XI. *In hac ephemeride multa ſunt quae pertinent ad declarandos mores conſuetudinemque vitae illius Sanctiſſimi Pontificis.*

Praefationes atque Orationes habitae in Archigymnaſio Sapientiae. *Hae quidem ſunt*

Proluſio de Laudibus Anatomiae *habita cum primum anno* 1684. *ad hanc facultatem docendam venit.*

Praefatio in Chirurgicas de vulneribus capitis Praelectiones habita an. 1685.

.... ad Praelectiones de externis tumoribus habita an. 1686.

.... ad Praelectiones Anatomicas an. 1687.

.... ad Praelectiones de capitis vulneribus. *In hac praefatione dicta an.* 1688. *oſtendit Lanciſius auctoritatem ſine ratione plerumque obeſſe.*

.... Ad praelectiones de tumoribus an. 1689.

.... Ad Praelectiones Anatomicas an. 1690. *In his Praefationibus* ad Praelectiones Anatomicas *ſaepe totus in eo erat Lanciſius, ut oſtenderet Anatomen eſſe vel maxime neceſſariam ad Medicinam faciendam.*

.... ad Praelectiones de capitis vulneribus an. 1691. *Redit hoc anno ad capitis vulnera, propterea quod anno*

1688. *quo tempore instituerat commentariis illustrare practicum Hippocratis librum* de capitis vulneribus, *jussu Summi Pontificis ad majus opus vocatus non potuerat in incoepto permanere*.

.... ad Praelectiones de Tumoribus an. 1692.

.... ad Anatomicas praelectiones an. 1693.

.... ad Praelectiones de Vulneribus capitis an. 1694.

... ad Praelectiones de Tumoribus an. 1695.

Prolusio ad Hippocratis Prognostica, habita VI. Id. Novemb. MDCXCVI. cum evectus fuisset ad Cathedram Theoriae Extraordinariae. *Ait hoc sibi propositum esse, ut ostenderet*, Praesagiorum aphorismos accurata, multiplici ac repetita observatione a divino Sene compilatos accessione novarum doctrinarum, Chimiae scilicet, Anatomes, & Mechanicae tantum luminis accepisse, ut qui olim a posteriore, ut ajunt, dumtaxat, vel plerumque minus probabili ratiocinio resolvebantur, modo veram & a priori caussam in propatulo nanciscantur.

.... ad Praelectiones de urinis, habita in instauratione studiorum an. 1697. prid. id. Novemb.

.... ad Praelectiones de pulsibus, habita post longam Auctoris aegritudinem VIII Kal. Decemb. 1698.

Oratio Inauguralis ad commentarios in libros Hippocratis, habita V. Idus Novembris 1699. *In hac explicat dictum illud Hippocratis, quod multorum interpretum torsit ingenia*. Si quid divini in morbis inest, illius quoque edisce re providentiam.

Prolusio Inauguralis habita nonis Novembris 1701. cum ad ordinariam Practicae Cathedram evectus fuisset. *Egit eo anno de morbis capitis*.

Prolusio ad Tractatum de Aneurysmatibus, habita VI. Id. Novembris 1702.

Oratio de Laudibus Leonis X. habita in Aede Sacra Romani Archigymnasii 1685. *Laudat in ea temperantiam, fortitudinem, prudentiam, ac justitiam illius Pontificis.*

.... de laudibus litterarum, habita in eodem Templo die 18. Octobris 1688. *Ostendit in ea, litteras vivo homini brevem suavemque mortem, mortuo vero perennem ac gloriosam vitam largiri.*

Oratio in funere Leonis X. habita in eodem Templo an. 1696. *Probat non solum utile, sed etiam necessarium esse Principibus viris litterarum studium.*

Oratiunculae variae habitae in tradendis laureis.

Praelectiones de Tumoribus.

.... De Myologia.

.... de Universalibus tegumentis, *aliisque rebus anatomicis: reperiuntur in memorata* Miscellanea Anatomica.

Tractatus de urinis, & commentaria in Hippocratis libros de Prognosticis sub annis 1696. & sequenti adornata. *Materiam urinarum in quinque libros dividit, nimirum in Physiologicum, in Pathologicum, in Semioticum, in Hygieinum, & in Therapeuticum.*

.... de Formatione foetus in utero.

Commentarii in Hippocratis librum de capitis vulneribus. *Sic interpretatur hunc librum Lancisius, ut non tam interpretis, quam veritatis indagatoris officium praestet, utiturque opportune dicto illo Galleni.* In Hippocrate & aliorum dictis id observo, ut non temere approbem quae scripserint, sed experientia, ratione verum ne, an falsum sit examinem. *Sane in his commentariis multa, eaque recondita doctrina comparet.*

Tractatus de Febribus in Romano Lycaeo Auditoribus

ctis exhibitus an. 1703. cum extemporanea ad hunc Tractatum Praelectione.

Consiglj e Risposte interno a diverse indisposizioni, *Italice scripta Vol. X., Latine Vol. III. Distribuuntur haec Consilia in genera morborum: saepissime vero adjungitur iis, qui fuerit exitus morbi, de quo consultus est. Significavit aliquando Lancisius per Litteras Morgagnio, velle se adnotare non modo exitum morbi, sed etiam signa, quae animadversa sunt in cadaveribus eorum, quos medicina curare non valuit: cui respondit Morgagnius, suscipere eum curam & cogitationem dignissimam virtutis suae, utque stimulos eidem admoveret, posuit ante oculos exemplum doctissimi viri Laelii a Fonte. Ego tamen raro haec signa notata vidi in iisdem Lancisianis Consiliis, saepissime num ii qui convaluerint, in veterem morbum delapsi fuerint, aut a novo tentati.*

Lettere scritte ne' tre viaggj fatti a Urbino. *Vol. III.*

I. Volumen continet decem Epistolas scriptas ad Christophorum Batellium mensibus Octobris & Novembris anni 1703. in iisque describuntur quae observatione digna putavit Lancisius. Risi eo loco, quo idem narrat, ut solaretur Rhedarium, qui in via deterrima ac praecipiti equum amiserat, illi promisisse sibi curae fore, ut monumentum huic equo fieret, quod exaequaret amplitudinem illius, quo libuit Carolo VIII. memoriam posteris prodere Morelli sui. Huic enim sane generosissimo equo celebrem victoriam, quam in Valle Tari reportavit, referebat acceptam. Haec vero in monumento inscribere se velle ajebat Lancisius.

MORELLO
VELOCISSIMO FULGINATENSI EQUO
STATURA LICET HUMILI EXCARNIQUE CORPORIS
HABITU
SPIRITU TAMEN REDUNDANTI
QUI
SUUM NE PERDERET HERUM
VEL IN IPSO AGONE GENEROSUS STANS
DIEM SUUM OBIIT
GRATI ANIMI MONUMENTUM POSUIT
LANCISIUS.

II. Vol. continet epistolas ad Curtium Origum scriptas anno 1705. *Habet & Italicam Orationem dictam a Lancisio in Academia Assorditorum, in qua ostendit,* = Non bastare l' opera benefica d' un eccelso cittadino, se l'universal corpo de' Cittadini stessi a quella non si studia di cooperare. *Habet quoque pastoritiam Orationem a Lancisio duarum horarum spatio compositam, & a quodam Belutio Pisauri dictam, cujus argumentum est* = Che l' umana felicità non vien turbata, ma più tosto accresciuta dalle usanze che corrono = *Per jocum hinc se fecisse orationem ait Lancisius, neque contrarium contrario opponeret. Nobilis enim & erudita femina Theodora Ondedeja protulerat similem Pastoritiam orationem in qua probabat,* = Che le mode e le usanze correnti tolgono gran parte dell' umana felicità.

III. Vol. continet varias tum Italicas, tum Latinas epi-

stolas ad Familiares. Fatetur Lancisius omnes, quas tria haec volumina complectuntur, epistolas, plenas esse sestinationis, & pulveris.

Epistolarum Amaebaearum libri quinque. *Utinam exurgeret aliquis, qui has epistolas in vulgus ederet. Haberent enim viri litterati, ac praesertim rei medicae cultores, quo se utiliter oblectarent, studiosi vero Lancisii, quo magis magisque ejus doctrinam, animi virtutes, ac famae celebritatem hominibus probarent. Profecto si illi diutius vivere contigisset, non tam sua sponte, quam amicorum hortatu incitatus has epistolas typis commisisset. Sic enim scribit Joanni Olivae Rhodigino in epist. dat. III. Id. Octobris an.* 1719. Porro ut epistolas meas typis edere non reformidem (quanquam propere celeriterque exaratas, sempiternisque potius tenebris demandandas, quam publica luce donandas existimo) non tam facit judicium tuum, quod ab amore extortum atque ad indulgentiam flexum video, quam quod doctissima amicorum vel consulta vel responsa perire iniquum arbitror. Veniam itaque a Lectoribus polliceri licebit litteris meis, si earum saltem occasione eruditissimis amicorum commentariis rem litterariam locupletavero, ut quem voluptatis atque utilitatis fructum ex meis capere non potuerunt, ex alienis, ac tuis quoque laboribus capiant. *Praeter haec epistola multa continet, quae ostendunt, quanta fuerit Lancisius industria, quamei omnia tempora occupata fuerint; adeo ut vere gloriari potuerit, nunquam minus se otiosum fuisse, quam cum fuisset otiosus.*

Discorso sopra il Salasso. *Non auderem pro certo commentariolum hoc tribuere Lancisio.*

Giornale intorno alle indisposizioni di S. B. Papa Clemente XI. colla descrizione delle sue villeggiature.

Satis multa de Lancisio. Non tamen huic vitae finem faciam priusquam referam quae ipse scripsit, ut esset quod incidi posset in Fonte (huic nomen est Lancisianus) saluberrimae aquae, quam suo consilio ad Tyberis ripam prope Nosocomium S. Spiritus duxit S. P. Clemens XI.

CLEMENS XI. P. M.
AQUAM SALUBERRIMAM
TEMPORIS INJURIIS ITA DISPERSAM
UT EJUS VESTIGIUM IN RIPA TIBERIS VIX
EXTARET
NOVO DUCTU PLUMBEISQUE
COERCITAM TUBIS
EXTRUCTO PONTE MOLLITO ADITU
PUBLICO USUI COMMODIOREM UBERIOREMQUE
RESTITUIT
ANNO SALUT. MDCCXX. PONTIFIC. XX.

ΑΡΙΣΤΟΝ. ΜΕΝ. ΥΔΩΡ.

ANGELUS FABRONIUS

MASINIO COMITI

S. P. D.

Scribenti mihi de Bacchinio & Valsechio doctissimis hominibus e Benedictina familia perbeati illi videri solent, qui eum studiorum cursum, quem magis exoptarunt, tenere potuere, & qui cum incidissent in ipsam perturbationem rectae institutionis, nihil non egerunt ad excitandos suos ad eas artes, quibus ipsi maxime dediti fuerunt, celebrandas atque inter se recolendas. Quis autem dubitabit fore permultos Monachorum in quoque genere perfectos non mediocrium modo artium, sed etiam maximarum, si nihil aliud alumnis suis imponerent oneris, nisi ut operam, curam, industriam, cogitationemque figerent in ea facultate, ad quam se propensiores esse intelligunt, ac naturam optimis praeceptis adjuvarent, neque invitos omnes cogerent alieno potius, quam proprio parere ingenio, & tragaedias in nugis, ut dicitur, agere? Ingenia quidem Italorum,

lorum, ut multis rebus possumus judicare, multum ceteris hominibus omnium fortasse gentium praestant: nihilo tamen minus plures ex una Maurinorum Monachorum familia illustres homines in Gallia prodierunt, quem apud nos ex universis pene Benedictinis familiis, quod non ut ii quaeramus quod genus institutionis sit optimum, quod cujusque appetat ingenium, & quod sit illud quod reipublicae emolumento, litteris utilitati & familiae honori esse possit. Quid porro est tam furiosum quam Scholastica philosophia atque theologia (quae unae in Monachorum claustris diu dominatae sunt) nulla subjecta rerum utilium scientia, ac innumerabilibus propositis quaestiunculis ad torquendos homines contentionis, quam veritatis cupidiores idoneis? At si Monachi antiquissimis temporibus de litteris non male meriti sunt, quin ii omni ope enituntur, ut ad veteres laudes novas addant, praesertim cum ii abundent copiis ad libros emendos edendosque, caeteraque comparanda doctrinae instrumenta, cum otio quoque affluant, neque accurata quadam orationis copia ad cohortandam excitandamque juventutem suam indigeant, cum nutu atque verbo illam, quo volunt, ducere atque transferre possint? Ac mihi

saepe numero memoria vetera repetenti non sapientes modo, sed etiam divini fuisse ii videntur, qui dum litterae tanquam inscitiae fluctu misere obruebantur, portum morientibus pandere atque aperire potuerunt, quod cum praesertim fieri per Monachos Carolingii Imperatores intellexissent, musarum sacraria cum Monasteriis conjuncta semper esse voluerunt. Hinc varia apud eosdem scholarum genera, quarum nonnullae minores *idcirco appellabantur, quod praeter rudimenta catholicae Fidei, psallendi ratio, grammatica, & arithmeticae elementa in iis traderentur; aliae* majores, *quod altioribus explicandis disciplinis essent destinatae; aliae* interiores, *propterea quia solis ad eas pateret Monachis aditus;* exteriores *demum aliae, quod laici ad easdem admitterentur. Nota sunt autem barbara illa vocabula* trivii *&* quadrivii *ad indicandas binas classes, in quas distributa erat omnis institutio puerilis. Prior clericis cum laicis erat communis, & grammatica, rhetorica, & dialectica continebatur, posterior autem solis clericis relicta musicam, arithmeticam, geometriam & astronomiam complectebatur. Vetus autem opinio est noluisse homines sacris addictos laicorum ingenia iis excoli disciplinis, quibus apti*

ſterent ad indagandam, atque exquiſitis argumentis, juſtoque concludendi modo demonſtrandam veritatem, ut ipſi ſoli ſapere, ac graviſſimis reipublicae muneribus gerendis ſoli idonei viderentur. Nimis longum foret hoc loco referre inſignes doctrina homines, qui media, ut loquimur, aetate e religioſis clauſtris prodierunt; ipſorumque Caeſarum & Regum filii eo conſilio ad monaſteria mittebantur, ne plane rudes eſſent in litteris & in rerum civilium cognitione atque prudentia. Quis ignorat quam alte aſcenderit Sugerius S. Dionyſii in Gallia Abas, a quo bini Reges Ludovicus VI. & VII. petenda eſſe duxerunt non ea ſolum quae ſtatuta eſſent de Deo, de morum diſciplina, de juſtitia, de temperantia, de modo rerum omnium, ſed etiam de legibus aut jubendis aut vetandis, de bello, de pace, de ſociis, de vectigalibus, de jure civium, ac praeſertim nobilium, qui feudis dominarentur. Neque vero hanc ſuam ſcientiam vir religioſus inter unius coenobii clauſtra continuit, ſed in orbis lucem protulit; cum ampliſſimis functus eſſet legationibus, & gubernacula totius Galliae regni multis annis tractaſſet, &, quod glorioſius puto, viam quadammodo ſtraviſſet ſapientiſſimis illis inſtitutionibus, quae

adeo S. Ludovici Regis nomen illustrarunt. Atque haec non eo dico ut velim Monachum versari in perspiciendis rationibus constituendarum & regendarum rerum publicarum, quanquam haec ipsa adeo propria sint philosophiae, ut a veteribus politicorum nomine philosophi appellarentur, sed contendo debere illum pro ratione temporum sic moderari studia sua, ut illa persequatur quae ingenio suo sint accommodata, & quae reipublicae magis expediant; eliminandos malos libros ac malos institutores, qui nil aliud docent nisi disputandi artem; non jejunam atque nudam esse debere Monachorum institutionem, sed adspersam atque distinctam multarum rerum jucunda varietate; si physicam amant, non in Peripateticorum somniis, sed in recentiorum inventis tenendis exercendos; haud interdicendum iis versari in chymicis, botanicis, astronomicis, mathematicis, sed aditum ad omnes utiles disciplinas atque artes iis libentissime aperiendum. Equidem te cum in dicendo semper putavi deum ob singularem multarum maximarumque rerum scientiam, tum vero tibi nunquam eloquentiae majorem tribui laudem, quam cum Pisis te audivi caussam agere optimorum studiorum, & adducere in orationem tuam non jam otiosum

aliquem & loquacem, qui ex scholis nil nisi cantilenam requirit, sed summos homines ingenio Joannem de Miro, & Benedictum Bacchinium, qui ad sacras litteras multarum linguarum & disciplinarum subsidium attulerunt, quorum vestigia persequi eos omnes debere affirmabas, qui in aliquo theologorum numero haberi cupiunt. Sed vereor, mi doctissime Masini, ne dum cupimus novam studiorum rationem in religiosorum omnium hominum claustra inducere, imitari videamur Platonem, cui cum dicendum esset de justitia & fide, novam quamdam finxit in scriptis civitatem, usque eo illa, quae dicenda putabat, a vitae consuetudine & a civitatum moribus abhorrebant. Verum si nostra consilia minime probabuntur ab omnibus, gratulabimur tamen nobis, quod ea loca incolamus, iisque vivamus temporibus, quibus libere licet quae sentimus proferre, quibusque nonnisi iis parere & servire cogimur, quibus & possumus & debemus. Vale eorumque Vitas libenter excipe, quos tantopere & quidem jure optimo praedicabas.

Pisis V. Kal. Quint. MDCCLXXX.

Benedictus Bacchinius.

Benedictus Bacchinius natus eſt an. MDCLI. prid. Kal. Sept. ea in urbe Mutinenſis ditionis, quae Burgum S. Domnini appellatur. Bimulus Parmam a patre ductus eſt, quam alteram patriam ſibi eſſe dicebat ob ſtudiorum cauſſam, ob donatam familiae paternae civitatem, & quod ejus mater Joanna Martinia ea in urbe natale ſolum habuerat. Ibi ſatis liberaliter educatus eſt, quanquam aſotus avus & indiligens pater ſatis lautum patrimonium diſſipaſſent. Quinquennio Jeſuitas audivit; ſed ſtudia, quae reconditis in artibus verſantur, exercuit apud Benedictinos Monachos, quorum familiae nomen dedit, cum ageret aetatis annum decimum & ſeptimum. Mirabantur, ſeu potius indignabantur, qui ei contigere philoſophiae praeceptores, quod non ſtatim crederet eorum dictis gratiae, aut odio eorum ſubſcribens, omniaque alterius opinione, ut tum fiebat, ponderans. Recreabat vero ſe Benedictus ab moerore perverſae inſtitutionis, cum ſecreto mathematicum

aliquid & physicum per se tentaret, certumque veritatis fontem reperiret. Miserandos vero magis quam damnandos pro infelicissima temporum conditione putabat Scholasticos in nihil agendo quaerendoque totos occupatos, quorum opinionum pravitate ne inficeretur cavit semper, sed eo praesertim tempore, quo rerum divinarum scientiae operam dedit. Juvenis saepe periculum ingenii sui fecit in illis theologicis & philosophicis disputationibus, quibus primas concedere videntur omnium pene religiosarum familiarum magistri; quamvis saepe eveniat, ut per eas vanus animus aura captus frivola arripiat insolentem sibi fiduciam, & ad derisum stulta levitate ducatur. Tum Bacchinius incepit discere, quando ceteri cessare solent, neque mediocriter Norisio & Magliabechio, quos Florentiae noverat, dum ea in urbe sacras ad populum conciones habebat, & Joanni Baptistae de Miro, a quo Graecis litteris instructus fuit, se debere profitebatur, quod rectam studiorum viam fuerit ingressus. Quia ei omnis ferme spes, & ratio, & cogitatio pendere videbatur ex Angeli Mariae Arcio-

nii nutu, a cujus latere vix discedebat, cuique sustinenti insigniora Casinensis familiae munera diu ab epistolis fuit, aegre ab eodem obtinuit, ut illi studio, ad quod magis natura & voluntate ferebatur, se dedere posset. Existimabat enim Arcionius e re Bacchinii & universae familiae esse, si ab eloquentia, in qua excellere putabatur, minime se disjungeret. Sed facile erat illa aetate non modo rudibus, verum etiam mediocriter doctis illudere. Secus quidem de se judicavit Bacchinius, quamvis frequenter elaboraverit, ut consequeretur artis dicendi rationem. Itaque alium sibi campum, in quo desudaret, elegit; & cum esset satis Graecae & Hebraicae linguae peritus, ad eam laudem, quam praesertim quaerebant Maurini Monachi in sacra & profana eruditione excolenda, aspirare se posse putavit. Ex iis duo praecellentissimi Joannes Mabillonius & Michael Germanius cum forte Parmam an. MDCLXXXVI advenissent, ubi degebat Bacchinius ab Arcionio Abate coenobii bibliothecae praefectus, hunc multis cohortationibus concitarunt ad studium cognoscendae omnis anti-

quitatis. Quid posset interim in theologia viris rerum divinarum scientiae peritissimis voluit ostendere, cum quasi moderator fuisset cujusdam disputationis theologicae; & quae tum impressae fuerunt Theses Mabillonio dedicavit, & praefatione sane erudita ornavit. Sed nimium saepe coactus garrire in scholis ad omnem animi remissionem descendebat, & cum eruditum aliquid moliretur, imitari volucres sibi videbatur, quae levandi laboris sui caussa passim ac libere solutae opere volitare solent. Hac mente edendas suscepit commentationes Helenae Corneliae Piscopiae, de cujus vita ea scripsit, quae satis multa videri potuere ad declarandam miram virginis nobilissimae in Deum pietatem atque eruditionem. Valde etiam illi placuit onus, quod a majoribus accepit ordinandae bibliothecae, quae magnum tum acceperat incrementum a liberalitate Victorii Sirii Galliarum Regis Historiographi. Hic enim Parisiis moriens Parmensi Benedictinorum caenobio, in quo aliquandiu alumnus fuerat, bibliothecam suam, sane multorum nummorum, testamento legaverat. Hac re ut se expedivit Bac-

chinius magnum opus suscepit scribendi ephemerides Litteratorum Italiae, idque suadente Gaudentio Robertio Carmelita, qui libros & pecuniam ad easdem conficiendas atque vulgandas suppeditabat. Dolebat enim vir omnis eruditionis studiosus gloriosum Italiae, atque utilissimum opus, quod per Nazarium & Ciampinium Romae coeptum erat, per eosdem desitum fuisse; quare de hoc renovando idcirco Bacchinium cohortabatur, quod hunc unum ex omnibus ob varietatem & copiam doctrinae & acumen ingenii in judicando ad id maxime aptum se cognovisse dicebat. Nemo vero ignorat, qui munus hujusmodi suscipit, nulla ferme in re tyronem ac rudem, peregrinum atque hospitem esse debere, paratumque ad innumeras pene exorbendas difficultates atque incommoda. Profecto satisfecit Bacchinius hominum expectationi, & quod orsus fuerat anno MDCLXXXI. perduxit ad exitum usque anni MDCXC. Nam hoc tempore cum ei turbulentissimae tempestates impendissent, abesse debuit ex ea urbe, in qua factus theologus Parmensium Ducis, aliisque decoratus muneribus floruerat summa cum

dignitate. Percommode accidit, ut postquam per plures civitates Italicas percurrisset, invitaretur a Francisco Mutinae Duce ad domicilium ea in urbe collocandum, quod caussam dedit novis ephemeridibus, quae Mutinensibus typis an. MDCXCII. & eo qui consecutus est, vulgatae fuerunt. Intermissae postea varias gravesque ob caussas, post iterum instauratae, easque demum scribere omnino cessavit Bacchinius exeunte an. MDCXCVII. quamvis ex illo omni opere, quod novem constat voluminibus, plurimum utilitatis & famae perceperit. Nemo enim erat, qui easdem superiores non poneret Romanis ephemeridibus, quarum in locum successisse videbantur. Non est vero credibile, quanquam ei semper antiquissima cura fuerit neminem laedere, quantas ferre debuerit querelas, accusationes & injurias hominum nimium gloriae appetentium, qui Bacchinium non narratorem, sed patronum & laudatorem effusum sibi exoptabant. Vehementer quoque vexatus fuit a Fabretto, quod approbator esse noluerit contumeliarum quibus ille lacerabat Gronovium, quasi omnes ejus vo-

luntati parere, ejusque cupiditatibus servire debuissent. Sed haec parvi fuere momenti, si cum iis conferas, quae a suis perpeti debuit. Extincto enim Arcionio, qui in maxima celebritate atque in oculis potentiorum vivebat, quemque omnes boni venerabantur, mali timebant, horum omne odium in Bacchinium, qui ab eo non secus ac filius diligebatur, erupit. Quoniam ipse sic ab hominibus doctis acceperat non solum ex malis eligere minima oportere, sed etiam excerpere ex his ipsis siquid inesset boni, omnibus se abdicare muneribus, & in aliqua solitudine ad scribendi operam omne studium curamque convertere cogitaverat. Sed conspiratio sceleratorum hominum contra dignitatem suam (nam cum ei cura commissa fuisset cujusdam parthenonis, qui S. Alexandri dicitur, non solum de re male gesta, sed etiam de peculatu accusabatur) coegit eum fortunae se committere. Favit in hoc ei, quod patria expulsus in Padolironense Monasterium, quod tum a Simone Bellinzanio viro omni genere laudis excellenti regebatur, receptus fuerit. Adhibita statim multis magnisque in rebus

ejus opera fuit, frementibus licet adverfariis, & cum Bononiam, Mediolanum aliafque ad urbes acceffiffet, ubique a doctis nobiliffimifque viris fingularibus amoris & exiftimationis declarationibus decoratus. eft. Mirabantur vero omnes quod Parmenfium Dux minime cohibuifset iniquorum calumnias, fineretque tantam vim virtutis atque ingenii longius a patria peregrinari. Mutinam vero veluti domum, ut diximus, ftudio & opera praefertim Cantellii & Ramazzinii deductus, doloris medicinam a philofophia petiit, otii oblectationem hanc honeftiffimam judicans. Tum dialogos illos fcripfit *de conftantia in adverfis*; *de dignitate tuenda*; *de amore erga rempublicam*, qui cum toti fint in virtute laudanda, & in omnibus hominibus ad virtutis ftudium cohortandis, e Socraticorum libris, maximeque Platonis fluxifse videbantur. Id maxime efficit Dialogorum primus, ut nihil fit dandum fortunae, omnia liberae voluntati, quod fi ita minime fe haberet, non pofset beatam praeftare vitam fapientia. Iniuriae igitur, deportatio, fatum imminens, & alia hujufmodi, quae in noftra poteftate minime funt, & ex

aliena pendent malitia, minime justam nobis dolendi abjcendiq animi caussam suppeditant. Secundo Dialogorum perpenditur, in quo vera consistat dignitas, quibus de caussis ea vere laedatur; an de illius jactura, & quatenus, dolendum, & quo modo illa tuenda sit. Fieri etiam posse docet, ut malorum hominum convicia dignitatem augeant, & quae ignorata delituissent bona, iniquis calumniis appareant. Magnam semper vim esse probat conscientiae, ut nihil timere debeant, qui nihil commiserunt, & suam unicuique pluris esse debere conscientiam, quam hominum, praesertim iniquorum, sermones. Ita vero de republica disputat tertio in Dialogo, ut haec spectetur non in aliqua parte, sed in universitate generis humani, & eum optime suo munere fungi dicat, qui non de privata, sed de publica re sit sollicitus. Miserum autem non esse ob artes malevolorum republica carere, cum saepe fiat ut paucorum aerumnae vicissitudinesque cum universorum utilitate sint conjunctae. Atque his de rebus satis quidem docta, sed non satis splendida est atque illustris oratio Latina. Facile vero

ignoſcemus Bacchinio, quod in ejus animum ceciderit aegritudo, cujus ſolatium a philoſophia petebat. Non enim ſilice nati ſumus, & eſt naturale in animis tenerum quiddam atque molle, quod aegritudine, quaſi tempeſtate, qua tiatur, quare minime aſſentior iis, qui neſcio quam indolentiam magnopere laudant, quae nec poteſt ulla eſſe, nec debet. Quamvis vero nota mihi ſint nomina eorum, quos latenter mordet in his Dialogis Bacchinius, non commemoranda tamen eſſe arbitror, quod non ſint ex oblivione, in qua jacent, eximenda, & quod abuti lectoris patientia viderer, ſi exponerem quanta in turba, quantaque in confuſione rerum omnium Parmae aliiſque in Benedictinorum Monaſteriis (quis enim iſthaec curat?) tum viveretur. Portum quietis & tranquillitatis pleniſſimum cum inveniſſet Bacchinius apud Mutinenſium Ducem, multa eodem tempore meditabatur, quae Muſis conſecraret. Factus hiſtoriographus non pauca collegit monumenta, quae ad hiſtoriam Ateſtinorum pertinebant. *De ſiſtrorum figuris ac differentiis* ea protulit, quae ſatis antiquitatis peritum illum

oſtendebant. Probavit praeſertim religioſiſſime cultam a Romanis fuiſſe Iſidem, & Siſtrum huic Deae ſacrum, & Romae iis temporibus inventum, de quo Leo Strozzius Bacchinii ſententiam ſciſcitabatur, non Aegyptium, ſed Romanum fuiſſe opus, elaboratumque circiter Commodi Caeſaris tempora. Scriptitavit quoque accurate de aliis antiquitatis monumentis, & extat epiſtola ejuſdem ad Magliabechium de Scipionis numiſmate quodam, cujus antiquitas merito a nonnullis in dubium vocabatur. Sed velim ut haec, & quae de Benedicto Accolto rogatu Magliabechii ipſius exaravit, cum Parmae ejus *de praeſtantia virorum ſui aevi* Dialogum ederet, ſic legas, ut res tenues atque inopes, praeſertim ſi cum iis conferas, quas poſtea vulgavit Bacchinius. Ipſa ſingularia beneficia quae pro ſe & pro fratre Caeſare Antonio Juriſconſulto obtinuit a Rainaldo Ateſtino, qui anno MDCXCIV. ad Mutinenſis Ducatus gubernaculum acceſſerat, magnopere ipſum excitabant ad laborem & laudem; & magna quidem fuerunt, quae biennio poſt in lucem emiſit de rebus Monaſterii S. Benedicti Padolironenſis. Ne putes jejune

unius

unius Monasterii historiam, quam paucos noscere intersit, a Bacchinio narrari. Quoniam Monasterium Padolironense (sic enim appellatur, quod inter Padum & Larionem illud situm sit) an. septimo supra millesimum originem habuit a Tedaldo, qui fuerat avus Matildis Comitissae, auctumque plurimum a Bonifacio illius filio, & divinis beneficiis affectum ab ipsa Matilde, ut in maximis imperii curis id unum spectare videretur, non dubitavit Bacchinius sic conjungere narrationem rerum gestarum hujus heroinae, hominumque insigniorum, quorum opera & consilio illa uti solebat, cum rebus ad suum Monasterium pertinentibus, ut non multum desideres historiam contextam illorum temporum. Hinc quereberis de horum temporum iniquitate, quibus hominum avaritia atque ambitio miscebat & turbabat omnia, quorumque sordes cum clarissimae feminae splendore permixtas videas, illinc praedicabis miram ejusdem feminae prudentiam, constantiam, atque fortitudinem, & perpetuum studium in sacra, sacrorumque antistites; & in omnibus iis, quae narrantur suspicies Auctoris diligentiam, qui

ex annalium monumentis, atque ex antiquiſſimis tabulariis, certiſſimiſque chartis materiam operis conquiſivit. Quanquam multarum opinionum levitatem confutare potuiſſet (erant enim qui aut originem, aut jura trahere ſe arbitrabantur a Matildis ſtirpe, aut ab iis, quorum ſumma, illa imperante, fuit poteſtas, & nemo ignorat aſſentatorum laudationibus hiſtoriam rerum noſtrarum factam eſſe mendoſiorem) maluit tamen eſſe propriae ſententiae narrator, quam alienae corrector, quod quidem valere debebat ad ipſum liberandum ab omni odio atque moleſtia. Sed extitere potentiores quidam, qui offenſi animi ſigna Bacchinio dederunt, & qui gravius minari ipſi viſi ſunt, ſi porro in incepto perſiſteret. At homo veritatis amantiſſimus, qui nunquam aſperſus fuit vel minima aſſentationis ſuſpicione, minime a ſe impetrare potuit ut ad aliorum voluntatem ſcriberet. Itaque de perficiendo opere omnem cogitationem abjecit, jure meritoque ſibi plaudens, quod in prima, quae extabat, ejuſdem parte plura aut incognita aut obſcura de Matildis vita optimo in lumine collocaſ-

fet. Quod ſtudium rerum ad hiſtoriam, ut dicitur, medii aevi etſi ſerius arripuerat, tamen tantum in eo progreſſum fecit, ut non facile reperire poſſis quod ei fuerit incognitum. Quare his ipſis de rebus ſaepe conſulebatur, cumque invitaretur ad hiſtoriam Ateſtinorum conſcribendam, multis, uti ſupra commemoravimus, collectis monumentis, ſic nobiliſſimae Italarum familiae originem ſubtexuit, ut ex iis clarorum Principum propagines poſſemus cognoſcere. Quanto haec uſui fuerunt Muratorio dum magnum ſane opus conficeret de Ateſtinis antiquitatibus, grate ac lubens ipſe declaravit. Aliquid etiam hujuſmodi antea concinnaverat Bacchinius de Farneſiorum familia ad confutandum magis Theodorum de Amadeno aſſentatorum impudentiſſimum, & ad dirimendam controverſiam ea de re ortam inter ipſum & hominem Jeſuitam, quam ad ejus familiae hiſtoriam contexendam. Sed majora etiam aggrediendi cogitationem ſuſcepit poſtquam Caſinenſe tabularium inviſit, invitante, qui illi Monaſterio praeerat, Hippolyto Penna, & pecuniam ad iter faciendum ſuppeditante Eraſmo Gottola.

Diu illum pene ſtupidum detinuit magna antiquiſſimarum chartarum vis, per quas, ut ille ad Magliabechium ſcribit (1) hiſtoriam medii aevi plurimum a ſe illuſtratum iri ſperabat. Magni pretii etiam codices in Bibliotheca invenit, atque toto illo tempore, quo Caſini commoratus eſt, multorum non modo diſcendi, ſed etiam ſcribendi ſtudia commovit. Praetereo, quae itinere illo, & praeſertim dum Romae & Neapoli fuit, inter ipſum & ſummos viros familiariſſime dicta,

(1) *Del reſto è ſtata tanta la ſodisfazione da me provata nel paſſato mio viaggio, che mi pare di 46. anni che tengo d' età, d'aver viſſuto i ſoli cinque meſi paſſati. In Monte Caſino ho rivoltato quell' Archivio veramente venerabiliſſimo, nel quale quando non vi foſſe altro che i Diplomi ſpettanti ai Principi Longobardi coi quali il Pellegrini ſtampò la loro ſerie, queſti baſterebbero per renderlo ſtimabiliſſimo: ma quanto più lo rendon tale gli originali di tanti Imperatori e Pontefici, oltre il tranſunto di altri che ſi leggono nel regiſtro di Pietro Diacono! Ho veduto inoltre carte di Conti e minori Signori di parti diverſe, dell' Apulia, della Campagna, della Calabria, d' alcuni Re di Sardegna, come ancora d' alcuni Prefetti per gl' Imperatori Coſtantinopolitani da recar lume alla politica ed all' iſtoria de' tempi baſſi. Di tutto ciò ſpero ſe ne darà preſto il ſaggio, quando comparirà ciò che deve eſſer il frutto di queſto mio viaggio.* Epiſt. dat. Non. April. 1697.

ſcripta, communicata ſunt, de quibus referre ſolebat ad Magliabechium, cujus amicitiae vel occultiora credebat. At illud minime omittendum puto nihil non egiſſe Aguirium Cardinalem, ut Romae & apud ſe retineret hominem, cujus miram doctrinam eruditionemque ſuſpicere, humanitatemque amare omnes debere palam praedicabat. Cumque ei perſuaſiſſet, ut ad munus quoddam (cuſtodem vocant Vaticanae Bibliothecae) aſpiraret, decedenti de ſtadio pene iratus eſt, quod diceret ſic eſſe currendum, ut vincamus eos quibuſcum certamus, praeſertim ſi valemus viribus ad eoſdem ſupplantandos vel manu depellendos. Sed Bacchiniùs otium tranquillitatemque ſpectans Mutinam rediit, magno ſane praemio donatus ab illius civitatis Duce, quod competitricem ſcenam Romae habere recuſaverit. Nam illum bibliothecae, quam in ipſis ſuis aedibus Muſis dedicare voluit, praefecit. Magni ſane laboris ac temporis fuit ex inordinato in ordinem immenſam prope librorum copiam adigere, atque hanc cauſſam fuiſſe arbitror, quare e manibus depoſuerit inchoatum hodoeporicon,

quod imitatus Mabillonium ſapientiſſimus rerum inquiſitor in vulgus edere meditabatur. Omnino Bacchinius ſibi beatus eſſe videbatur, quod abdere ſe poſſet in bibliothecam rariſſimorum codicum refertiſſimam, cumque unum aut alterum in manus ſumeret, veniebat in cogitationem aliquid cudendi quod praeteritarum rerum hiſtoriam illuſtraret. Conſtitit demum in *libro Pontificali Agnelli*, qui vitas continet Pontificum Ravennatium. Vixerat ſcriptor ille ſaeculo IX. & quamvis barbare loquatur, nec delectu aliquo nec ſapientia judicet, ſed impetu nonnunquam & quadam temeritate (favebat enim Schiſmaticis eorumque infectus erat erroribus) & non pauca etiam aniliter & ſuperſtitioſe dicat, & inerudita atque abſurda reſpondeat cum ſacrarum litterarum interpretem agit, & ſaepe etiam ad maledicta ſui perpetuus laudator dilabatur, nihilo tamen minus dignum illum putavit, cui multum ſtudiorum ſuorum impertiret. Porro magnum onus ſuſcepit, cum omnia non ſolum ab Agnello prolata, ſed etiam illuſtrium Scriptorum de Rubeis, Baronii, Ughellii, Voſſii, Papebrochii, aliorumque ſen-

tentias, quae ad Ravennates Episcopos pertinent, perpendere sibi proposuisset; quod quanti faciendum sit ii judicabunt qui norunt latissime patuisse historiam Ravennatis Ecclesiae; & ad multas ac praesertim Romanam pertinuisse. Ipsa praefatio libri declarat quod jus esset Romanorum Imperatorum in Ecclesias sacrorumque antistites, fontesque multatum disputationum aperit, qui jure Pontificio & legibus continentur. Ordo seriesque Episcoporum, eorum gesta insigniora, habita ab iis concilia, templa lautius aedificata, peculiares quidam ritus; superiorum temporum consuetudines; verborum Gothicorum quorumdam explicatio, omnia denique illa quae spectant ad Gallam Placidiam, & ad Longobardorum in Italiam introitum, & innumera hujusmodi alia ita opportune atque erudite notantur a Bacchinio, ut nihil possit esse dulcius ejus opere antiquitatis amatoribus. Quot errores emendantur! quot res, quae erant aut obscurae aut incertae, aperiuntur atque confirmantur! Difficile est quod cum spe magna sis ingressus id non exequi usque ad extremum. Itaque cum intellexisset Bacchinius,

ubi primum accessit ad illustrandum Agnellum, vix fieri posse ut Ravennatis Metropolis originem inveniret, nisi de universa Ecclesiae hierarchia ejusque initiis separatim tractasset, omni studio ad hujusmodi opus conficiendum incubuit. Nemo vero ignorat hac de re summa adhuc eruditorum hominum dissensione certari, ut eorum molestum sit dinumerare sententias. Plerique arbitrantur ad imperii Romani normam constitutam hierarchiam, & Apostolos ipsos in condendis Ecclesiis civilium provinciarum, magistratuumque, qui ipsas gubernabant, rationem habuisse; sunt qui putant spectatam etiam urbium celebritatem atque frequentiam, quorum aliorumque sententias cum ad examen revocaret Bacchinius, in tot incurrere difficultates sensit, ut ipsas deserendas, ac novam quamdam in medium proferendam judicaverit. Tripartita est divisio operis. In altera quidem de statu, in quo Apostolorum aetate Romanum erat imperium, sic differit, ut nec aptum nec congruens illud fuisse probet condendis Ecclesiis, quemadmodum conditas ab iisdem Apostolis fuisse scimus. In altera persequitur

Italicorum Metropolitarum origines, de Ravennati separatim disputaturus in tertia. Pro certo habet Bacchinius Apostolos in instituendis Ecclesiis jurisdictionem spectasse tribunalium Hebraeorum, quae *synedria* appellabantur, sic ut ubi frequentiora atque illustriora eadem erant, principes ibidem condiderint Metropoles, quae in eorum locum successisse videntur. Hinc rationem reddit, quare Alexandrina Ecclesia ceteras Orientis omnes, & vel Antiochenam ipsam, quamvis antiquiorem, dignitate superaverit. Quoniam vero ad suam bene constabiliendam sententiam necesse esse putavit non formam modo exponere reipublicae Hebraeorum, hujusque administrationis eo maxime tempore, quo vivebant Apostoli, sed ad fontes usque eorum juris ac legum pervenire, & rem a capite, ut dicitur, arcessere, tanta eruditionis copia argumentum hoc tractavit, tantoque acumine quaesita ad rem suam accommodavit, ut si ex iis, quod vult, plane non efficiat & cogat, delectet tamen ipsa varietate rerum, seque plurimum arte valere ostendat ad id, quod in quoque verisimile est, eliciendum. Nume-

fandi ei, ut ita dicam, fuerunt Hebraei, qui diverſas Romani Imperii Urbes frequentabant, ut ex eorum majori minorique numero quaſi gradus dignitatis celebriorum Metropoleon conjiceret. Hinc principem locum tenuiſſe ait Alexandriam, ſecundum Antiochiam, tertium Hieroſolymam, quartum Epheſum; & ſic de ceteris, ut tandem gradum faciat ad Occidentis Eccleſias. Romanam quidem ceteris praeferri debuiſſe ait, quod in Urbe tantummodo magna vis eſſet Judaeorum, qui ſuis regebantur legibus; idcirco vero factam illam fuiſſe univerſarum caput & matrem, quod ad repraeſentandam Judaeorum & Gentium conjunctionem omnium eſſet aptiſſima (1). Sic condita Romana Eccleſia, ſe-

(1) Rem Lectori gratam me facturum arbitror ſi ipſis Bacchinii verbis ſummam totius operis hoc loco exponam. *Fu da S. Pietro*, ait ille, *eletta Roma per mettervi la prima Cattedra, poichè ella ſola era proporzionata a congiungere l' Occidente Criſtiano di ſoli Gentili, con l' Oriente miſto di Giudei, e di Gentili. Non l' era e per ragion del ſito, e per ragione della ſuddetta miſtione nè Antiochia; nè Aleſſandria, nè l' altre dell' Aſia, o dell' Europa Orientale, e meno di tutte l' era Geruſalemme, Chieſa con le a lei ſottopoſte della Giudea, compoſta di ſoli Giudei credenti. Gli*

rius in Italia esse coeperunt Metropoles, & vel antiquissimae, ut sunt Mediolanensis, Aquilejensis, & Ravennas ortae putantur Constantini Magni aetate, quo quidem tempore

editti di Claudio, e la prodigiosa moltitudine d' Ebrei col loro Sinedrio in Alessandria furono cagione, che quella Chiesa fosse antepostа a tutte le altre Giudaico-Gentili. A tale sistema si conformò Pietro, e con lui gli Apostoli fondando le prime Chiese. L' Occidente non poteva unirsi in una sola Chiesa coll' Oriente, con la stessa regola, poichè in esso nè erano frequenti i Giudei fuori di Roma; nè in Roma avevano i privilegj conceduti ad Alessandria, & ad instar *d' Alessandria, alle Provincie Orientali. Fondandosi dunque Gerusalemme si fondò la Metropoli delle Chiese Giudaiche. Fondandosi Antiochia si fondò la Metropoli prima per ragion di tempo, di Chiese, in cui i Gentili convertendosi, passavano al Giudaismo Cristiano. Fondandosi Alessandria si fondò la Metropoli prima per ragion di privilegj Giudaici conceduti da Claudio. In Antiochia creossi il Sinedrio Cristiano differente dal Gerosolimitano primo di tempo, e però Pietro ne fu l'Autore immediato in persona: in Alessandria si fondò il Sinedrio Cristiano primo di dignità Giudaico-Gentile, e però anche questo riconobbe da Pietro i suoi principj. L' altre Chiese dell' Asia, della Macedonia, e dell' Acaja, e di Creta sullo stesso sistema Giudaico de' Sinedrii Provinciali, ad esempio de' fondati da Pietro, furono colle loro Metropoli fondate, e se ne hanno i riscontri nella Scrittura. La Chiesa di Roma non poteva fondarsi da altri, che da quell' Apostolo, che fosse il principio dell' unità Giudaico-Gentile, e questi fu il solo S.*

ad civilis reipublicae formam illae institutae videntur. Quamvis ex multarum reconditarumque rerum cognitione effloruerit ac redundaverit totum hoc Bacchinii opus, adeo tamen illud Dupinio displicuit, ut ab eodem exagitando minime abstinuerit (1). Se quidem contemni & despici minime passus est Bacchinius, quamvis averso animo esset a contentionibus; quare facile a scriptoribus ephemeridum litteratorum Italiae obtinuit, ut sui defensionem arriperent (2). Sed eorum oratio in explicanda magis confirmandaque Bacchinii sententia, ponendisque ratione atque ordine sub uno adspectu iis, quae dispersa atque infinita erant, quam in refellendo Dupinio versatur. Hic enim ridendi magis quam pugnandi argumentis ac rationibus

Pietro. S. Paolo come Apostolo speciale de' Gentili concorse alla grand' Opera, ma non fondò l' unità, che era come il centro nel solo Pietro, e da lui derivabile ne' successori. Ed eccovi in ristretto ciò, che più ampiamente troverete provato nella mia già citata Dissertazione delle Origini dell'Ecclesiastica Gerarchia, a cui mi riporto, e che dovrà confutare chi vorrà impugnarmi.

(1) In postremo vol. Biblioth. Ecclef.

(2) Vid. vol. 22. p. 27. & 23. p. 181.

occasionem sibi dedisse Bacchinium impudenter sane dictitabat. Habebat etiam Bacchinius aliorum doctorum hominum praesidium, quod opponeret Dupinii auctoritati, & maximi quidem momenti ac ponderis esse videbantur laudes, quas eidem operi impertivere Jo. Albertus Fabricius, & Actorum Lipsiensium, ut de nostris sileam, scriptores (1). Ex quo evenit ut tum multi eruditorum in diversas abierint sententias. Paullo post quam haec ediderat Bacchinius, imprimendas curavit ineditas epistolas & opuscula quaedam Isidori Clarii Episcopi Fulginatis, cui tamen operi suum nomen minime adscribendum putavit: posuit autem illud Mauri Piazzii Abatis Parmensis, ut amicum, qui quondam sibi afflicto & jacenti fidem & dextram porrexerat, gloriolae insignibus ornaret. Eodem tempore multa alia excudebat, quae latebant in thesauris suis; ex quibus aliquid aegre deprompsit, ut concederet Josepho Olgiato Episcopo Novocomensi, cui nihil negare posse videbatur. Dolens Bacchinius impudentiam haere-

(1) Act. an. 1705. p. 334.

ticorum, qui ea, quae maxima sunt in theologia, tractare auderent, cum ipsa nescirent, aut perverse didicissent, evellendam, si fieri potuisset, importunitatem ex intimis eorum mentibus suscepit libro, qui confutaret, pestiferas sane, Jacobi Piceninii adversus Romanam Ecclesiam lucubrationes. Ajebant enim auctorem hunc, cum amentatas hastas a peritissimis suorum accepisset, tanta vi atque arte illas torquere, ut adversariis de victoria omnino esset desperandum. Multa profecto, & magna, & difficilia sunt ea, quae sunt theologo necessaria, qui dolos & fallacias haereticorum patefacere aggreditur, sed abunde satisfactum a Bacchinio fuit toti huic disputationi, ut qui ejus *epistolas polemicas* legerit (sic enim liber inscribitur) illum unum ex omnibus maxime fuisse aptum ad convincendos errores facile sit judicaturus. Sed ut propius ad epistolarum argumenta accedamus, exponit Bacchinius in prima, quo modo haeretici de fidei controversiis disputare soleant; quod ad eorum malas artes noscendas opportunissimum videbatur. Hinc exempli causa contorta & aculeata sophisma-

ta, fallacesque conclusiunculas Piceninii in aperto ponit, ac satis declarat sibi in animo esse omnes illius scrutari sordes; & eidem suisque excutere illam superbam jactationem. Ab hoc quasi aditu januaque patefacta reconditiores theologiae recessus penetrat, deque sacrarum litterarum ac Traditionum auctoritate sic disputat, ut qui has respuunt in definiendis Fidei controversiis, ad veritatem caeci videantur; cum vero judicium de his omnibus controversiis esse probet penes Ecclesiam, signa & notas ostendit, quibus vera a falsa queat internosci. Hinc mira doctrina & acumine solvit captiosa argumenta haereticorum ad divini judicis vim auctoritatemque declinandam. Postquam haec scripserat, quae tribus continentur epistolis, moritur Piceninius, quare alium adversarium refutandum suscepit, qui Piceninium ipsum fama dignitateque aequare dicebatur. Binae, quas ad hunc dedit, epistolae spectant praesertim ad *Primatum* Romanorum Pontificum, quem necesse fuisse a Petro in ejus successores propagari certissimis argumentis probat. Multa alia hujusmodi inchoaverat, quae e manibus

deposuit non ad laborem (animus enim illius se exercendo levari videbatur) sed ad molestias vitandas. Hactenus de Bacchinii editis scriptis. Plura sunt inedita, quorum indicem ad calcem rejicimus. Profecto multo maiora ipse vulgasset, ni semper illi fuisset quaedam fortuna fatalis, ut non tam gloriae, quam famae caussa dimicare debuerit. Romam venit an. MDCCV. ut defenderet suum de Agnello Ravennate opus adversus censorum calumnias; & ni palam & acerrime pro eo pugnassent illa duo Cardinalium Collegii lumina Thomasius & Ferrarius, & homines doctrinae laude excellentes Fontaninius & Passioneus illius imprimendi praecisa eidem facultas fuisset (1). Deseruit postea Fontaninius clientem suum (nemo enim illo proclivior erat non modo ad dissuendas, sed etiam

(1) Haec ad Magliabechium. *Il libro che le ho trasmesso è stato per me un gran tormento: la fatica in farlo, le spese, i viaggi, le contradizioni mi hanno disingannato, e di quì avanti non penso più di mettermi negli azzardi passati.* Epi. dat. VII. Id. Jun. 1709. *Per mio trattenimento ho fatte alcune riflessioni sopra la controversia fra' Padri Laderchi e Capassi, ma per l'esperienza passata non penso stamparle.*

etiam ad diffecandas amicitias) quod plures dedisse fibi tanquam anfas ad reprehendendum diceret in iis, quas adverfus Piceninium fcripfit epiftolas. Fontaninii partes fecutus eft homo e Dominicana familia, & ut ex Bacchinii litteris conjici poteft, uterque egiffe graviter, auctoritate, & offenfione animi acerba videntur, ne in lucem hominum opus illud exiret. In oblatis criminationibus depellendis tantum tribuit Bacchinius adverfariis fuis, quantum hominibus doctis, qui interdum prae judicatis opinionibus judicant, tribuere neceffe eft. Itaque cum fe minime peccaffe gauderet, plurimum etiam gloriari videbatur, quod ab affentatione quadam effet alienus, quae non poteft non nocere iis, qui illam allectant atque invitant. Quod fi in fcena, in qua rebus fictis & adumbratis loci plurimum eft, tamen verum valet, fi modo id patefactum eft atque illuftratum, quid in rebus ad religionem pertinentibus fieri oporteret, quae totae veritate funt perpendendae? Eft in manibus Bacchinii liber, ex quo quifque facile judicare poterit quid ipfe fenferit de ampliffima Romanorum Pontificum

poteſtate ac juribus. Quoniam mos ei erat; quoties ſententiam rogabatur, nec temere dicere, nec aſtute reticere, facile ab ipſo Magliabechius reſponſum tulit, quid de tota illa quaeſtione ſentiret, quae erat inter Laderchium, Moppium & Capaſſium de SS. Creſcii & Sociorum Martyrum actis. Ex hac inquiſitione crevit *Hypercriſis* quaedam, quae ad dirimendam controverſiam plurimum conducere potuiſſet. Sed obſtitit illius impreſſioni Coſmus III. Magnus Etruriae Dux, qui ſe libenter praebebat credulum Laderchii ſomniis, & verba ſibi dari in hujuſmodi rebus facile patiebatur. Quae idcirco referre libuit ut intelligatur ſtudium cognoſcendi ſemper aliquid atque diſcendi, quod ceteris afferre ſolet requiem plenam oblectationis, cauſſam ſaepe fuiſſe Bacchinio moleſtiarum atque ſollicitudinum. Miraberis vero hominem totum occupatum in ſtudiis, quae admirabilem utilitatem reipublicae, & familiae, ſibique dignitatem parere debebant, cujuſque operam quotidie requirebat ipſa Ducis bibliotheca, coactum a ſuis fuiſſe procurationem rerum Monaſterii, in quo degebat, ſuſcipere. Cum igi-

tur ei fundus effet infpiciendus, aut mandandum aliquid procuratori de agricultura, aut imperandum villico, aut paranda ea, quae ad victum familiae effent neceffaria, aegre diftrahebatur a libris deliciis & amoribus fuis. Sed quidvis perpeti malebat, quam conqueri de majorum iniquitate; itaque deliberavit bibliotheca fe abdicare, ne quid de fua opera Monafterio detraheret. In maximo autem dolore hoc folatio utebatur, quod viam quodammodo fterneret futurae gloriae Ludovici Muratorii, quem vel ab an. MDCC. fibi fucceffore in hoc honorificentiffimo munere deftinafse videbatur. Litterarii quoque conventus, qui apud fe celebrabantur, eadem de caufsa fieri defierunt, quamvis ejus cubiculum quafi ludus quidam & officina multarum difciplinarum patuerit femper induftriis adolefcentibus. *Hic tu oftendas oportet patriae lumen ingenii confiliique tui* (ita aliquando Rainaldus Dux allocutus eft ipfum Bacchinium Bononiam cogitantem, a cujus civitatis Senatu anno MDCXCII. declaratus fuerat facrarum litterarum magifter) *& confulas litterarum dignitati, quam perverfa inftitutione plurimum im-*

minutam *dolemus*. Tum Bacchinius condidit *Manuductionem* quamdam *ad philologiam Ecclesiasticam*, quae quamvis typis minime impressa fuerit, plura tamen ejus extant exemplaria, quae usui esse potuere verae gloriae cupidis adolescentibus, quanquam innumerabiles fere de his rebus sint libri neque abditi, neque obscuri. Sed ut plerumque mutabiles sunt potentiorum voluntates, Rainaldus qui antea mirum in modum favere studiis dignitati, ac gloriae Bacchinii videbatur, alienati ei animi signa dedit, cujus rei haec una potuit reperiri caussa, quod Bacchinius ipse eo tempore, quo Abas rexit (& hac quidem dignitate decoratus fuit anno MDCCVIII. in majoribus comitiis, quae Patavii habita fuere) Monasteria Mutinense & Regiense, multis in rebus se acerrimum defensorem jurium suae familiae praestiterit. Tum Parmam cogitare coepit, sed eo redeundi negata eidem fuit potestas, quod illius civitatis Dux ipsum auctorem fuisse suspicabatur cujusdam operis, in quo erat refutatio fabularum quarumdam de origine & antiquitate ordinis Costantiniani. Tum ad gubernaculum Monasterii Bobbiensis

accessit, ex quo cum discessisset valetudinis caussa (aer enim crassus & humidus offunditur loco illi) ad ipsum amplius redire non potuit, quod Sardiniae Rex, cujus imperio subiicitur, alienigenas ab hujusmodi gubernaculis removendos existimaverit. His casibus non potuit non commoveri Bacchinius; nec fuisset id humanitatis illius. Sed non egebat medicina; se ipsum consolabatur, & maxime illo solatio, quod studia praebere solent. Itaque quamvis aeger Patavii diu fuerit, ita distinebatur continua doctorum virorum consuetudine, cura ordinandi tabularium Monasterii ad S. Justinae, multisque ostendendi antiquitatis iter, ut nunquam minus otiosus fuisse videretur. Cum consiliis Vallisnerii, in quo acquiescebat, plurimum levatus fuisset, ut Deus aliquis Medicinam sibi fecisse videretur, Ferrariam venit, mox Bononiam ad exercendum Doctoris munus, quod magna cum prece ab eo petierant Bononienses, plurimum etiam aucto stipendio, quod initio ei fuerat decretum. Sed illa incommoda valetudinis, quae consanuisse videbantur, recruduerunt (1) &

(1) In epistola quadam ad Jo. Baptistam Recanatum

eum animus ejus se collegisset, tum agnovit nil nisi de morte sibi cogitandum esse. Cui censemus cursum ad Deum faciliorem fuisse, quam homini, qui cum continuis jactatus fuisset fluctibus, gravitatem suam perpetua cōstantia aequabilitateque roboravit, qui honores & vel amplissimos oblatos a Rom. Pont. recusavit, & qui omnes actiones suas sic moderabatur, ut quidquid in eo perspectum sit, hoc dignum spectatu arbitremur? Utinam plures Bacchinii similes haberemus, in quibus minus omnium doctrinarum atque virtutum quasi concentus atque consensus esset, & ex quibus ceteri exemplum, nos uberem scribendi laudandique materiem capere possemus. Obiit vir immortalitate dignissimus Kal. Septembris an. MDCCXXI. & in Bononiensi templo, quod S. Proculi dicitur, sepulcri monumento donatus.

dat. Kal. Sext. an. MDCCXXI. ait. *Sarà un mese in circa che io passai da Ferrara quà per fissarvi la mia dimora, servendo questa Università nella cattedra di sacra scrittura. In questo tempo però sono sempre stato ammalato; e benchè ora mi trovi con qualche miglioramento, lo sono tuttavia.*

OPERA EDITA.

Orazione Epicedia per Madama Sereniſſima Margherita Medici Farneſe nel ſolenne funerale celebrato in S. Siſto di Piacenza compoſta e detta da D. Benedetto Bacchini Caſinenſe. *Piacenza 1679.*

Le cagioni e gli effetti dell' unione di S. Nicola di Tolentino con Dio. In Pavia 1682.

Giornale de' Letterati Tom. IX. *Sex priores editi ſunt Parmae, reliqui tres Mutinae; omnes vero in* 4.

Helenae Lucretiae, quae & Scholaſtica, Corneliae Piſcopiae Virginis pietate & eruditione admirabilis Ordini D. Benedicti privatis votis adſcriptae opera quae quidem haberi potuerunt &c. Parmae typis Hippolyti Roſat. 1688. in 8.

Saggi d' Anatomia; ne' quali chiaramente ſi ſpiega la ſtruttura degli organi del corpo animato, e le loro operazioni meccaniche ſecondo le ipoteſi nuove di N. Dottore di medicina tradotti dal Franceſe nella lingua Italiana dagli Autori del Giornale di Parma. Parma 1688. *Venetiis quoque & Parmae ſaepius utiliſſimum opus recuſum; cujus interpretationem fecit Bacchinius invitante Roberto Carmelita.*

Diſſertatio in numiſma Scipionis Africani. *Extat in Vol. III. Ephemerid. Parmenſium. Inſcribitur Magliabechio, cujus laudandi nominandique nullam praetermittebat occaſionem Bacchinius, qua de re a nonnullis reprehenſus eſt.*

De ſiſtrorum figuris ac differentia ad Illuſtriſſ. D. D. Leonem Strozza ob Siſtri Romani effigiem communicatam diſſertatio Auctore D. Benedicto Bacchinio Monacho S.

Benedicti apud Divum Jo. Evangelistam S. Officii Consultore, ac Serenissimi Raynucii II. Parmae Placentiae ec. Ducis Theologo. Bononiae 1691. ex typographia Pisartiana in 4. *Recusa una cum dissertatiuncula ac notis Jacobi Tollii Trajecti ad Rhenum 1696. ac demum in* Vol. VIII. Thesauri antiquitatum Romanarum pag. 407.

Anonymi Dialogi tres. I. De Constantia in adversis. II. De dignitate tuenda. III. De amore erga Rempublicam: Mutinae 1692. typis haeredum Cassiani in 12. *iterum Parmae typis Josephi Rosati 1728.* in 12. *A Jacobo Cantellio Ducis Mutinensium Geographo, inter quem & Bacchinium summa erat voluntatum, studiorum, sententiarumque consensio, inscribitur liber hic Marcello Malpighio tum S. P. Archiatro.*

Dell' Istoria del Monastero di S. Benedetto di Polirone nello stato di Mantova lib. V. All' Eminentiss. Sig. Card. Celestino Sfondrati ec. Modena 1696. in 4.

De Ecclesiasticae Hierarchiae originibus Dissertatio Mutinae an. 1703. typis Antonii Capponi in 4.

Isidori Clarii ex Monacho Episcopi Fulginatis Epistolae ad amicos hactenus ineditae ex autographo descriptae ec. una cum aliis duobus ejusdem Isidori opusculis alias seorsim editis, idest: de modo divitiis adhibendo, & ad eos, qui a communiori Ecclesiae sententia discessere, adhortatio ad concordiam. Mutinae an. 1705.

Agnelli, qui & Andreas Abbatis S. Mariae ad Blanchernas, & S. Bartholomaei Ravennatis liber Pontificalis, sive vitae Pontificum Ravennatum, quas Bened. Bacchinius Abbas S. Mariae de Lacroma Ord. S. Bened. Cong. Casin. ex bibliotheca Estensi eruit, dissertationibus & observatio-

mibus, nec non appendice monumentorum illustravit & auxit: Mutinae 1708. typis Antonii Capponi T. II. in 4. & iterum Mediolani 1723. in fol. apud Muratorium.

Epistola de actis SS. Crescii & Sociorum Martyrum *Scripta an. 1710. ad Eumenem Parthenium, sub quo nomine latere putatur Virginius Valsechius collega & amicus Bacchinii.*

Cum edidisset Bacchinius Benedicti Accolti Aretini opus de prestantia virorum sui aevi, *quaedam eidem addidit de suo. Editor etiam fuit quorumdam scriptorum Aprosii, idque hortante Magliabechio.*

Dissertatio in chartam donationis Opilionis quae adservatur Patavii in Archivio S. Justinae. *Extat in vol. III. collectionis Calogerianae.*

De tollenda a Catholicorum scriptis hybrizomachia. *Extat in opere Josephi Ursii quod inscribitur.* Considerazioni &c. Modena 1735.

Epistola ad Antonium Magliabechium de veterum membranarum autenticitate adversus scriptores Actorum Trevolitiensium. *Multi dubitare videntur num Bacchinio haec epistola sit tribuenda. Vid. Mazzuchellium.*

Lettere Polemiche contro il Sig. Giacomo Picenino ministro in foglio opera postuma del R. P. D. Benedetto Bacchini Ab. Casinense con le censure alle medesime, e le osservazioni su di esse dello stesso A. ec. in Altorf 1738. T. II. in 4. *Opus Mediolani typis impressum fuit cura Sixti Rocci Abatis Casinensis, qui honoribus & doctrinae gloriae apud suos floruit, quique omnia studia & officia Bacchinio se debere profitebatur. Quoniam singulari ipse fuit diligentia in recensendis ineditis Bacchinii ipsius scriptis, ne actum agamus, quod vetamur veteri proverbio, ejus verba exscribemus.*

OPERA INEDITA.

Manuductio ad philologiam Ecclesiasticam, tom. 2. in fol. in qua praemittuntur necessaria ad Chronologiam, inde

singulis annis Aerae Christianae, Chrisis philologica exercitii causa adhibetur, per tria priora saecula. Utebatur Auctor hac Manuductione ad instituendos Ecclesiasticae Philologiae Candidatos, apud quos ejusdem Manuductionis plura exemplaria inveniuntur.

Dissertatio de Motionibus Mercurii in Barometro, in qua caussa ascensus & descensus Mercurii in fistula physice explicatur, reddita ejus rei ratione, & de aeris pondere ad tempestatum mutationem disputatur.

Ad nodum praedestinationis Cardinalis Sfondrati dissertatio sub nomine *Barachiae Scutensis*, idest *Benedicti Parmensis*, in qua ostenditur, quae minus Theologica in eo opere videntur, tentamina potius imperfecta, & adversaria ejus eruditissimi viri esse, eaque temero nimis ab aliis edita, multis adjectis, multis deletis, & imputatis, ipse prae aegritudine, qua extinctus est, ante finitam editionem, vix de ea re cogitante. Plura idcirco in eo opere esse, quae contradictiones efficiunt, alia imperfecta relicta, nonnulla repetita, quae quidem non admisisset vir tantus si prae valetudine licuisset, ideoque rite non posse opus illud Eminentissimo Sfondrato tribui.

Hypererisis ad Crisim P. Magistri Gherardi Capassii, & Anticrisim Patroni Laderchiani super Acta Sanctorum Crescii, & Sociorum MM., in qua absque studio partium, quid uterque rite, quid secus dicat perpenditur, & perstringitur abusus, qui nimium invaluit, quo in litterariis & maxime sacris quaestionibus res agitur inter doctos Catholicos conviciis, sarcasmatibus, & calumniis, ut a Summo Pontifice remedium opportunum imploretur pro publica Catholicorum Scriptorum dignitate. In fine referuntur Acta ipsa cum notalis, 1709. Hanc etiam Bac-

chinii lucubrat. referunt, & laudant iidem Auctores Eph. Venet. tom. 3. p. 191. & pag. 221. usque ad 251. tamquam insignem, ac luce dignissimam, cum in ea Bacchinius non minus doctrinam, quam aequitatem, ac modestiam, ut ei semper in more fuit, ostendat.

De Viis antiquorum Romanorum per Italiam, quod tamen opus cum Bacchinius primaeva aetate scribere coepisset, aliis postea operibus intentus minime absolvit.

Epistola sub nomine *Eleutherii Ilicrini a S. Irene*, ad Illustrissimum D. N. contra librum Patris Germonii de Haereticis veterum MSS. corruptoribus pro D. Petro Coustant Monaco Ordinis S. Benedicti Congregationis S. Mauri. Auctores Ephem. Venet. Literat. Ital. tom. 35. p. 371. *Il Sig. Marchese Maffei aveva donato all' Amico Bacchini il libro del P. Germon, e questi ne scrisse quest' Opera, ampiamente, e dottamente confutandolo; ma veduta la risposta del P. Coustant, ne sospese la pubblicazione, e mandolla al suddetto Sig. Marchese che la fe passare in Francia, e n' ebbe l' approvazione sì dallo stesso P. Coustant, che d' altri Letterati di Parigi, e credesi, che ancora ella sia in Francia.*

Observationes in Regulam S. P. Benedicti; & in Constitutiones Congregationis Casinensis, est liber in fol.

Ad Censuras, ob quas Romae non fuerunt approbatae litterae quinque contra Piccininum Calvinistam scriptae, Observationes.

De propositionum, & Doctrinarum Dogmaticarum qualificationibus, & recta qualificandi ratione, partes tres: Prima generalia argumenti principia explicat. *Secunda*, singulas quasque Concilii Constantiens. in Wicleffi, & Hus

articulos censuras, & quasdam a recentioribus adjunctas regulas excutit. *Tertia*, quibus subsidiis Qualificatorem munitum esse oporteat, exponit.

Has praeterea Bacchinii MSS. lucubrationes referunt & expendunt praelaudati Auctores Ephem. Venet. Literat. Ital. saepe allegato tom. 25. artic. XIV. pag. 269. & seq. quas ipsis eorumdem verbis hic transcribimus.

Scrittura sopra la Genealogia della Serenissima casa Farnese descritta dall' Abate Teodoro di Amaydeno. Demadeno el num. 12. (tom. XXXIV. pag. 308. Della sua vita narransi i motivi di formare questa Scrittura, dove anche l' Autore afferma di averne serbato copia appresso di se; altronde però intendiamo, che l' originale conservasi appresso il Serenissimo di Parma. Per altro certissimo egli è, che l' Amaydeno in quelle sue Istorie genealogiche afferma cose, che non hanno, nè aver possono fondamento veruno nè su racconti d' Istorici accreditati, nè su antichi documenti.

Victorii Presbyteri Antiocheni Interpretatio in Evangelium Marci e Graeco in Latinum sermonem translata.

Diario del Viaggio a Monte Casino: di queste tre Opere dal Sig. Muratori ce n' è stata comunicata la notizia.

Scritture due in risposta ad altre del P. Wolff Gesuita sopra affari politici allor vertenti, a richiesta del Serenissimo di Modena, appresso il quale anche si conservano.

Altra dotta e lunga Scrittura a difesa di un Principe d' Italia, a cui era conteso il possesso di Feudo nobilissimo e riguardevole: passò sotto il nome d' un gran Ministro, ora defonto, e ottenne il suo intento.

Tom. II. dell' Istoria del Monastero di S. Benedetto

di Polirone. L'Autore stesso l'accenna al num. XVII. della sua vita (tom. XXXIV. pag. 312.) come anche produce i motivi del non averlo dato alle stampe dopo il primo.

Annotazioni sopra l'Italia Sacra dell'Ughello. Essendo queste scritte in varj fogli, quà e là dispersi, non si sà come con gran rincrescimento del loro Autore, e danno della Letteraria Repubblica, si smarrirono.

Osservazioni in proposito della Giurisprudenza de' Secoli bassi, cavate dall'attenta lezione degli antichi Documenti, de' quali era il Bacchini avido ricercatore, anche queste si perdettero con grave suo spiacere.

Trattato della sincerità, e falsità de' Diplomi. Questo trattato è latinamente scritto, ed è indiritto al prelodato Sig. Marchese Maffei, che serbalo, come cosa singolare, e di cui non v'ha forse altra copia, e come memoria carissima dell'Amico defonto.

Lasciò finalmente il P. Abate Bacchini molte Dissertazioni, e Diplomi, ed Atti, che trascrisse da varj Archivj... ed alcune raccolte di Documenti spettanti all'Istoria Monastica.... e di questi preziosi tesori, egli n'era liberalissimo a' studiosi, ed amici, molti de' quali ne hanno fatto un assai buon uso, ma non tutti l'han corrisposto colla dovuta gratitudine, mentre neppur lo nominano, dove, e come dovrebbero per giustizia. Questi Documenti con molti suoi scritti dopò la sua morte portati a Roma sono stati riposti tra le cose di molto prezzo nella Biblioteca Vaticana. Ita illi: sed haec Bacchinii documenta, & lucubrationes, non utique omnia in Vaticana Bibliotheca, sed magna ex parte alibi nunc reperiuntur.

Inter ea autem, quae in lucem emittere cogitaverat

Bacchinius, sed postea aliis emittenda concessit, sunt duo haec egregia Opera:

Opus Historico-Dogmaticum contra Historiam Ecclesiasticam Basnagii.

Opus Dogmaticum contra nonnullos sui temporis Novatores.

Reliquit praeterea Bacchinius sequentia opera MSS.

Quaestiones Politico-Morales.

Scriptum triplex, Italica lingua, quo demonstratur, Italiae Principes non potuisse, salva conscientia, contributionibus, multoque minus debuisse tot, tantisque, ab Imperatore, neve a Principum Germaniae Conventu anno 1692. gravari ad Caesareum Exercitum in Hibernis alendum; est in fol. pag. integr. 20.

In Epistolas Divi Hyeronimi notae. Sunt notae admodum eruditae, & ut plurimum historicae in omnes Epistolas primi tomi, quae sunt num. 49. secundum Mariani Victorini collectionem: & in 4. alias secundi tomi, quarum ultima est ad *Reperium*, sed imperfecta, quia aliquot hujusce lucubrationis paginae perierunt: superstites autem sunt num. 32. in fol. parvo: breves quidem plerumque sunt notae istae, utpote a Bacchinio tunc juvene exercitationis gratia compositae: sed postea amplissimum, itemque doctissimum Commentarium seorsim scripsit in Epistolam III. laudati primi tomi ad *Heliodorum*, quae est *Epitaphium Nepotiani*, & continetur paginis integris num. 16. in fol. magno: sed nec ista Commentatio est absoluta, pervenit enim tantum ad illa Hyeronimi verba: *Hoc idem possumus, & de isto dicere, qui Basilicas &c.*

Series Consulum, Pontificum, & Imperatorum, ad ve-

ram Ecclesiasticam Chronologiam, cum nonnullis notis historicis, usque ad annum 1198. quo Baronius Annales perduxit: est opus pag. integr. num. 50. Haec tria Bacchinii MSS. ipsiusque calamo exarata, sunt apud me ex dono D. Hyppoliti Pugnetti, primi ejusdem Bacchinii, ex Monachis, discipuli, cui ille olim dono dederat, omni auro cunctisque gemmis praetiosiora.

FRANCISCO RAYMUNDO ADAMIO

Servorum Beatae Mariae Virginis
Praeposito Generali

ANGELUS FABRONIUS,

S. P. D.

Quod tibi per amicum nostrum Philippum Tozzium receperam, in eo nunc fidem libero. Habes enim cum his litteris vitam Gerardi Capassii Sodalis & Praeceptoris tui, in qua contexenda eo libentius elaboravi, quod arbitratus sum viri ingenio & doctrina summi laudem fere senescentem ab oblivione hominum atque silentio esse vindicandam. Cum enim non multum (quod quidem extet) scripti reliquerit, ex quo cognosci possit, quantus vir ille fuerit, vix ad ea, quae quondam de ipsius doctrina omnium sermone & fama celebrabantur, recordanda relictus esse locus videretur, nisi historiae monumentis illa essent cognita. Refugit autem Capassius a prodeundo in publicum sive judicio, ut solebat dicere, sive modestia & quadam ingenua timiditate, sive necessitate, quod,

ejus

ejus vita perpetuis fluctibus objecta, non satis otii tranquillitatisque magnis conficiendis operibus suppeditare potuerit. Praeter quam quod in ea erat sententia, magnam, qua nunc premimur, librorum copiam officere potius quam prodesse litteris, quod homines a sapientiae fontibus avocet; & audacter, impudenterque eos facere, qui in hac infinita librorum cujuscumque generis abundantia aliquid in publico proponunt, quod minime sit in suo genere perfectum, quodque novitate sua utilitateque singulari non valeat doctrinarum amatores ad legendum allicere. Ridebat vero (& merito quidem ridebat) homines quosdam, qui toti sunt in magnis contexendis voluminibus sine rerum delectu, sine ordine, & sine prudenti judicio; & qui gloriantes alienis surreptis bonis per illa se doctorum choro immiscere posse confidunt. Hujus generis hominibus, quibus pessimo litterarum fato omnis aetas abundavit, solitus erat Capassius objicere Callimachi Grammatici sententiam, qui magnum librum magno malo esse parem dicebat (1) *Aesopicamque de graculo superbo fabellam narrare. At nemo fortasse illi*

(1) Athenaei Epit. l. 3. in princ.

majorem ad irridendum materiem dedit quam Nicolaus Mortierius, de cujus opere quod inscribitur: Etymologiae Sacrae Graeco--Latinae, *Capassius suum judicium exposuit in* XIII. *volumine Ephemeridum Literatorum Italiae. Quam acute, quam salse, quam εἰρωνικῶς illius scriptoris confidentiam insulsitatemque perstringit! Optandum sane esset, ut multos censores Capassii similes haberemus. At qui nunc se magnifice jactant, atque ostentant tanquam Deos averuncos malorum & inutilium librorum, nil aliud agere videntur, nisi ut plurimos testes colligant miserabilis inscitiae suae. Adeone doctissimi viri summis laboribus atque vigiliis artem Criticam excoluerunt, ut illam sibi arrogent homines ab omnibus disciplinis imparati, sine sensu, sine sapore, sine linguarum notitia, ut apud nos idem mirari liceat, quod apud Graecos mirari se Anacharsis* (1) *ajebat*, artifices certant, judicant vero qui minime sunt artifices. *Annus & amplius est cum hujusmodi censores severe me reprehenderunt, quod aliquando scribam ea, quae alii. Hi profecto veteres accusationes renovabunt*

(1) Laert. lib. I. in Anacharsi.

(non enim lege Aemilia vetantur ultra sex menses & annum censoriam potestatem prorogare) *quando intelligent me in Capassii vita declaranda elaborasse , postquam Lamius id ipsum praestitit in vol.* 1. Memorabilium Italorum eruditione praestantium . *Quid , quaeso , hoc reprehensionis est ? Scripsit Polybius quae Romani sua majorumque memoria , Livius quae ille , Dionysius Halicarnasseus quae Livius , & sic consequentium historicorum plerique . Cornelius quoque Nepos , ut ipse fassus est , nihil aliud egit , nisi ut uno volumine vitas excellentium virorum complurium concluderet , quas . separatim multis millibus versuum complures scriptores ante eum explicarunt . Ceterum quod ad Lamium pertinet , plurimi sane facio quidquid ex ejus officina prodiit ; nihilo tamen minus videor posse in eo gloriari , me in scribenda vita Capassii minime actum ab illo egisse ut pote qui aliud scribendi genus sim secutus , nova multa protulerim , nonnulla mutaverim emendaverimque ; & , ut uno verbo omnia complectar , totum aliud opus effecerim . Quibus vero ex fontibus , & quam puris liquidisque hujusce materiem hauserim tute ipse probe nosti , Vir praestantissime , tuque insignis ceteros inter testis esse po-*

teris, quam injuste Lamius arguerit Capassium fuisse ad assentationem, voluptatemque proclivio-rem, nisi dicere velimus fecisse Lamium, quod Zopyrus, qui cum multa, ut ait Cicero (1) *in conventu vitia collegisset in Socratem, quae ex ejus forma se perspicere profitebatur, derisus est a ceteris, qui illa in Socrate vitia non agnoscerent; ab ipso autem Socrate sublevatus est, cum illa sibi vitia inesse, sed ratione a se dejecta diceret. Vale.*

Pisis Kal. Januarii MDCCLXXIII.

(1) In fin. lib. IV. Tuscul. Quaest.

Gerardus Capassius

Gerardus Capassius natus est Florentiae xi. Kal. Februarias anno MDCLIII. Huic contigit ut eos parentes haberet Bernardum Capassium, & Catharinam Zuccagniam, qui quamvis fortunae bonis minime pollerent, fuerunt tamen diligentissimi, ut filio in virtute, doctrina, humanitateque percipienda plurimum vel a pueritia studii esset, & temporis. Inter bonas artes praeclarum ingenium brevi adolevit. Ex quo factum est ut cum ille ineunte anno MDCLXIX. nomen dederit in sodalitatem Servorum B. M. V. non post multo electus fuerit ad tradendam suis Philosophiam; quod ipsum munus, fama jam excellentis Peripatetici sibi comparata, Senis quoque sustinere debuit. Magnus & clarus antea Gerardus, major & clarior haberi coepit postquam demandatum est illi magisterium Theologiae, in qua facultate quantum valeret, tum praesertim ostenderat, cum theologicas theses (dedicavit has Ludovico XIV, Galliarum Regi) in generalibus Ordinis sui

Comitiis publice Romae propugnaverat. Cumque ejus fama egressa jam domestica claustra ad aures usque Cosmi III. Magni Etruriae Ducis pervenisset, facile ab hoc impetravit, ut vices gereret collegae sui Petri Antonii Rossii in munere Theologiae Doctoris, quod sustinebat in Academia Pisana, & a quo illum abstraxit demandata ipsi totius Familiae procuratio. Profuit quidem Capassio commoratio Pisana. Nam summorum virorum, inter quos quotidie versabatur, auctoritate & exemplo sejunxit se a Peripateticis, cum quibus temporum potius vinculis, quam suo judicio se conjunctum esse dicebat; & in optimo Philosophiae genere cognoscendo, maximeque in profana & sacra eruditione ex fontibus haurienda, cum antea sibi subsidia comparasset linguarum Hebraicae, Graecae, & Gallicae, omne suum studium collocavit. Huic Pisis commoranti commendare solitus fuit Antonius Magliabechius exteros homines doctrina illustres, qui illuc visendae urbis gratia concederent; cujus rei praeclara sunt testimonia, quae de se ipso

scripsit Mabillonius in suo Musaeo Italico (1). Postquam Capassius quadriennium operam suam vicariam in Academia Pisana praestitit, rediit anno MDCLXXXVII. ad domesticam scholam, quam praestantissimis artibus, quibus se instruxerat, suscepit exornare. Sed dum eas in publicum proferre voluit, iniquitate magis temporum, quae omnem aversabantur novitatem, quam sua culpa in maximas molestias, turbulentissimasque tempestates incidit. Est hoc in more positum, ut qui in Florentino Coenobio Servorum B. M. V. Theologiam docet quotannis per discipulum publice defendendas proponat Theologicas theses. Proposuit autem Gerardus, ediditque approbantibus iis, quorum munus est providere nequid ex malis libris Christiana Respublica detrimenti capiat, non theses modo theologicas, sed & historicas, criticas, atque philosophicas. In quibus defendendis homo peracutus non quaesivit rationes eas, quae ex conjectura pendent, & quae huc & illuc trahuntur, sed quae persuadendi ne-

(1) Tom. I. pag. 185.

cessitatem habere videbantur. Et quidem magna fuit admiratione animique perturbatione commotus, postquam intellexit ab Antonino Clochio Dominicanae Familiae Magistro quatuor illarum thesium, quas infra exscribemus (1) accusatas fuisse erroris apud

(1) *I. Auxilium a Theologis lumen Gloriae appellatum nequaquam aliquid a Deo distinctum est, sed Deus ipse.*

II. Symbolum quod sub nomine Athanasii circumfertur, an vere Athanasii sit, nedum dubitamus, verum & negativam partem ut probabiliorem amplectimur.

III. Cum omnium & singulorum Sacramentorum materiae & formae nequaquam fuerint a Christo Domino determinate institutae, penes Ecclesiam eas determinandi ac immutandi auctoritatem esse censemus.

IV. Cum fere omnes Ecclesiae Patres usque ad Christi saeculum XII. nullam accidentium physicorum, sed specierum duntaxat in Eucharistia mentionem faciant; imo cum Aug. l. 2. Solidoq. c. 12. habeat: cui posse fieri videatur, ut id quod in subjecto est, maneat ipso pereunte subjecto? Monstruosum enim & a veritate alienissimum est, ut id quod non esset, nisi in ipso esset, etiam cum ipsum non fuerit, possit esse. *Quae verba licet laudatus Pater nequaquam de Eucharistia determinate edisserens fuerit locutus, tamen sui temporis mentem satis ostendunt. Quare melius hoc mysterium altissimum Eucharistiae juxta SS. PP. placita absque accidentibus a Peripateticis Scholis explicatis defendendum suscipimus: imo stante divina transubstantiatione, ac specierum panis, &*

Romanos de Religione Quaesitores, auxitque dolorem horum damnatorium judicium, & quae inde sibi proponebantur minae atque terrores. Ad hos propulsandos (neque sane in tanta re erat reticendum, ne quis silentium in conscientiam duceret) docte & copiose caussae suae defensionem scripsit, quam cum suis ponderibus, severis illis quidem, Quaesitores examinassent, rationum & veritatis vi illos convictos fuisse oportet, quoniam sine poena, & sine objurgatione ulla Capassium judicio liberarunt. Neque est reticendum Antoninum Clochium postquam rationum momenta perpendit, quibus Capassius theses suas defendebat, accusatoris personam deposuisse, ut caperet deprecatoris. At quanquam ea fuerit caussa Capassii, ut aequorum hominum judicio de fama doctrinae, dignitate, honestateque illius quidpiam minime derogaverit, tanta tamen fuit inimicorum ejusdem perfidia, ut nunquam veteres accusationes prorsus deferbuisse viderentur. Quas

vini in Sacramento permanentia, haereticorum cavillationes contra hoc mysterium a ratione deductae Platonicis magis, quam Peripateticis principiis facilius enervantur.

dolens pro sua singulari in Capassium benevolentia & aequitatis amore Prosper Cardinalis Lambertinius ajebat, illum parum cautum providumque fuisse in defendendis iis rebus, quae Italiae illis temporibus inauditae erant, & quae triginta annis serius non solum sine periculo, sed etiam cum aliqua laude defendi potuissent. Nihilo tamen minus, quod mireris, nunquam ex albo damnatorum librorum erasus fuit Capassii libellus, qui supra relatas theses continet, quique ita inscribitur = *Conclusiones ex Theologia, ac Philosophia selectae pro solemniis D. Dominici propugnandae à F. Henrico Ant. Verzelli Servita in Conventu SS. Annuntiatae de Florentia praeside D. M. Gerardo Capassii Florentino in eodem Coenobio Studii Regente, Florentiae* 1687. Sed, ut diximus, haec omnia acciderunt sine ulla imminutione famae existimationisque Capassii; & quamvis Lycei luce per id temporis caruerit, intra parietes tamen aluit eam gloriam, quam meo judicio perpauci sunt postea consecuti. Ut autem ille magno ingenio suo, magnoque optimatum artium studio scholae dignitatem sustinuit, ita

prudentia dexteritate & consilio res familiae bene & utiliter gessit. Factus an. MDCXC. scriba Magistri Generalis Jo. Francisci Poggii cum eo Coenobia non Italiae solum, sed & Germaniae lustravit. Datus & vicarius ejusdem Magistri Generalis nonnullis Provinciis fuit. Etruscam rexit, Florentinum Coenobium biennio gubernavit, & in eodem Coenobio curam tyronum sustinuit. Tantam de Capassio opinionem imbiberant animo Germani Coenobitae, ut cum vellent familiae instituta & leges, quae in Italia vigebant, ad suas rationes & mores accommodare, illum potissimum expetierint, atque depoposcerint, qui hanc rem praestaret. Illorum postulationi satisfecit Jo. Petrus Bertazzolius, qui tum clavum familiae tenebat, & in Capassio tanta prudentia fuit in constituendis, temperandisque rebus, tantaque aequitas, ut hodie etiam stent Germanica Coenobia Capassii institutis servandis. Paullo ante quam is in Germaniam proficisceretur, coeperat jam acerrima pugna, quae inter ipsum & Jacobum Laderchium Congregationis Romani Oratorii, ut vocant, Presbyterum fuit, cujus-

que caussam ab ultima origine nobis explicandam putamus. Gratiae magis quam veritatis amans Laderchius scripto susceperat conciliare auctoritatem & fidem commentitiis, quae habemus, actis SS. Martyrum Crescii & sociorum. Nam Cosmus III. Magnus Etruriae Dux praecipuo cultu illos venerabatur, quem in aliis quoque studens excitare eorundem Sanctorum Aedem in Mucellano agro refecerat, atque exornaverat. Nihil erat sane quod Laderchius, qui verum invenire nolebat, sententiam Capassii de iisdem actis requireret. Requisivit tamen cum Florentiae esset autumno anni MDCCVI. credo ut cognitam praeter desiderium suum (& sane Capassius candide pro sua consuetudine respondit plurimas falsi notas in iisdem actis se videre) malis artibus, si fieri potuisset, infringeret atque labefactaret. Relatum interea ad Capassium fuit injuriosos de se rumores sparsos a Laderchio fuisse, quod scilicet omnia SS. Martyrum acta rejiceret atque contemneret. Id postquam rescîit excanduit ira, graviterque cum amicissimo suo Laurentio Magalottio homine in rebus judican-

dis spectato & cognito questus est, Laderchium violare existimationem suam, caussamque inimicitiarum quaerere. At justam Capassii offensionem non parum mitigarunt Magalottii consilia, & Laderchii ab Etruria discessus, qui omnem hac de re sermunculum aut sedavit, aut plane restinxit. Brevi tamen & acerbius refricatum est vulnus, cum ex litteris a Justo Fontaninio ad Antonium Magliabechium datis Capassius intellexisset, Laderchium Romae in sermonibus ea de se jactare, quae, ut falsa, ita prorsus sibi erant indecora. Cetera inter affirmabat Laderchius se a Capassio incitatum fuisse ad accusationem, oppugnationemque suscipiendam operum Tillemontii, quam rem idem Capassius plenam inconsideratissimae ac dementissimae temeritatis semper judicaverat. Ita exacerbati erant utriusque animi, cum anno MDCCVII. prodierunt in lucem *Acta Passionis SS. Crescii & Sociorum Martyrum ex MMSS. Codd. Bibliothecae Mediceo-Laurentianae, Metropolitanae Ecclesiae Florentinae, & Sapientiae Romanae nunc primum edita, & a Jacobo Laderchio Congregationis Oratorii Urbis Presbytero asserta & illu-*

ſtruta. De quo libro quid ſentiret Capaſſius non dubitavit aperire Juſto Fontaninio, qui ſententiae & opinionis illius, ſua prius expoſita, particeps eſſe voluerat. Capaſſii epiſtola ſane longa ad Fontaninium, quae ut occultaretur ipſe petierat, neſcio quomodo in manus Laderchii pervenit. Edidit illam in vulgus, propterea quod ad ſingula, quae objecta fuerant, ſe reſpondere poſſe putabat. Scripſit itaque epiſtolam ad Equitem quemdam Florentinum, qua non tam ſeipſum defendere voluit, quam contumelioſiſſime Capaſſium provocare; utque liberius & triſtius ei, cui iratus erat, reſpondere poſſet, finxit eandem epiſtolam Petrum Donatum Polidorium exaraſſe. Hujus epiſtolae probra & errores ultus eſt Thomas Maria Minorellus doctus vir Dominicanae familiae, qui ſub nomine Joannis Storchii latere voluit: & Leander Porzia, qui commendatione doctrinae ad Cardinalatum poſtea pervenit, & prae ceteris Benedictus Bacchinius, cui neminem praefero cognitione ſacrae antiquitatis, affuerunt etiam Capaſſio ſcriptis ſuis, quae tamen lucem minime aſpexerunt. Sed qui fue-

rint Bacchinii ſenſus intelligi poteſt ex III. Volumine Ephemeridum Litteratorum Italiae, quo in libro tota hujus controverſiae hiſtoria, rerumque, quae occaſione ipſius ſcriptis mandatae ſunt, materies copioſe apteque explicantur. Poterat quidem Capaſſius his defenſoribus contentus eſſe. Sed is cui facile concaleſcebat ſtomachus, nec facile in inſolentium hominum indignitate mitigabatur, ſuis magis quam alienis armis adverſarii audaciam contundere, ſeque vindicare exiſtimationi hominum poſſe putavit. Itaque librum exaravit vulgavitque, qui inſcribitur *Nugae Laderchianae in epiſtola ad Equitem Florentinum*, in quo neſcias majorne ſit vis recti judicii & copia doctrinae, an argutiarum & ſalium. Et ſi certis quibuſdam finibus ſe continuiſſet (non enim ſemper acu, ſed etiam ictu gladiatoris ferit Laderchium) majores profecto laudes conſecutus fuiſſet a ſapientibus viris, quibus, ut ait Heſiodus (1) improbata ſemper fuit contentio illa, quae alienis gaudens malis animos in diverſa diſtrahit,

(1) In princip. Operae & diei.

& discordiam auget, quamque noctem obscuram, adeo ipsam indignam homine putat, genuisse dicit. Liber hic magnam offensionem excitavit in Cosmo III., qui non satis severe pro rei indignitate se decrevisse ajebat, quod illum flammis damnasset. Ex qua summa Principis offensione labes etiam aliqua dignitati Capassii aspersa fuisset, si certo testimonio comprobari potuisset opus ab illo exiisse. Hoc enim Antonii Gatti nomen praeferebat. Nihilo tamen minus multas hujus rei caussa habuit Capassius molestias, neque fortasse S. Officii censoriam severitatem, quod potissimum molitus fuerat Laderchius, declinasset, nisi in aequitate Clementis XI. & Cardinalis Petri Ottobonii, cui in primis idem Pontifex caussam hanc mandaverat, magnum praesidium innocentiae suae reperisset. Nihil vero in tota hac controversia mirabilius fuit Capassii firmitate, quam ostendit praesertim quando oblatis sibi a Romanis Quaesitoribus capitibus quibusdam, in quibus omnis spes salutis posita esse videbatur, subscribere recusavit. Id enim si fecisset vix a sese criminis suspicionem propulsare

sare

ſare poſſe intellexit. Sedatis paullulum fluctibus, calamum iterum in manus ſumpſit poenas repetiturus a Laderchio novarum injuriarum. Sed abjecit poſtea, quam magna ex parte confecerat, *II. Centuriam nugarum Laderchianarum*, ſequens illorum conſilium, qui tragoedias in nugis minime agendas eſſe dicebant. Plurimum etiam valuere ad mitigandum Capaſſii animum, quae ipſo Magno Duce approbante, de hiſtoria SS. Creſcii & Sociorum ſcripſit vulgavitque M. Antonius Mozzius Canonicus Florentinus. Quanquam enim a Capaſſio nonnullis in rebus diſſentiret, tantum attamen hic dedit veritati, ut juſtam Capaſſii cauſſam judicaverit. Id enim praecipue Capaſſius adverſus Laderchium probandum ſuſceperat, S. Creſcium, hujuſque Socios minime martyrium ſubiiſſe anno I. Imperii Decii Auguſti; illorum, quae extant, acta perſpicue in eo mentiri, quod Decium a menſe Octobris an. CCXLIX. ad Majum uſque inſequentis anni Florentiae fuiſſe affirmant; eademque minime ante Nicaenum Concilium, ſed multis poſt ſaeculis conſcripta fuiſſe, ut in primis indicant varii dicendi modi

ac formulae, consuetudinesque, quae in ipsis occurrunt, longe ab antiquitate abhorrentes. Praeteritis commonefactus periculis ac malis otium tranquillitatemque vitae spectare coepit Capassius, idque ut facilius obtineret eripere se e conspectu Cosmi III. constituit, ejus gratiam, & amissa munera (fuerat enim tum ipsius Cosmi, tum Card. Francisci Medicei Theologus) recuperare se posse plane desperans. Romam itaque venit exeunte anno MDCCIX. cum plurimum spei haberet in perspecta jam erga se Card. Renati Imperialis benevolentia. Et quidem benigne liberaliterque fecit Cardinalis, cum sibi Capassium Theologum delegerit; & comitem habere voluerit in itinere, quod Mediolanum fecit, cum Legatus a Clemente XI. ad Carolum III. Hispaniarum Regem mitteretur. Neque minorem erga se benevolentiam Capassius expertus est Card. Michaelis Angeli de Comitibus, a quo, ut ab Imperiali, in omnibus consiliis & deliberationibus ad res theologicas pertinentibus adhibebatur. Ipse vero nunquam iis non praestitit fidem & diligentiam singularem, ac patem ingenuitatem, liberta-

temque dicendi. Cujus quidem libertatis si semper moderatricem habuisset prudentiam, cumulatius satisfecisset iisdem Cardinalibus, neque se novis implicuisset malis. Sed ita erat natura comparatus, ut non solum fingere & dissimulare, sed etiam obtegere sententiam suam, ejusque acerbam severitatem blandi sermonis artificio mitigare nesciret. Audierant ex eo multi quid sentiret de *Constitutione Unigenitus*, quam per illa tempora Clemens XI. condiderat atque promulgaverat; nec voce tantum, sed etiam scripto Capassius sensus suos aperuerat, cum saepe hac de re litteras ad amicos suos praesertim Gallos dedisset. Interim Romae apparuit epistola quaedam Gallice scripta, quae persuadere conabatur Clementi XI. esse illius sapientiae & aequitatis definite distincteque declarare quo sensu intelligi deberent damnatae quaedam propositiones Quesnellii, propterea quod illae in utramque partem, bonam scilicet & malam, accipi posse videbantur. Quoniam haec congruebant cum iis, quae valde solebant esse in ore Capassii, nemo non dubitavit ex hujus officina, quae circumferebatur, epi-

ſtolam prodiiſſe. Quae epiſtola cum in manus quoque Pontificis perveniſſet, magna is ſigna dedit Cardinali Imperiali doloris, offenſique in Auctorem animi. Cupiens vero Imperialis periculum, quod impendebat, a Capaſſio propulſare, ei perſuaſit, ut ſcriptores contentas in epiſtola confutaret, atque redargueret. Id cum praeſtitiſſet Capaſſius potuit ſe quidem metu, non tamen ſuſpicione liberare nimis favendi iis, qui Pontificis Conſtitutioni adverſabantur. Hi profecto tantum in Capaſſio confidebant, ut cum rumor ſparſus fuiſſet Innocentium XIII. illum ſibi adſciviſſe Theologum, omnes una mente & voce conclamare coeperint per illum tranquillitatem Chriſtianae Reipublicae reſtitutum iri (1). Declaravit quidem Innocentius cum primum Pontifex creatus eſt, velle apud ſe eſſe Capaſſium, ſeque illius opera & conſilio, ſicuti antea fecerat, in rebus Theologicis uti. Sed cum id cognoviſſent inimici il-

(1) Ex multis unam eligemus Dominici Lazzarinii epiſtolam ad Capaſſium, ut ejus exemplum in fine hujus commentarioli referamus.

lius, qui erant potentiſſimi & plurimi, tot adhibuerunt machinas ad convellendum Pontificis animum, ut majori vi oppugnari non potuerit. Clamabant etiam plerique Cardinalium injuriam fieri universo ordini, ſi tanta fuiſſet auctoritas unius privati hominis in conſiliis de rebus gravioribus dandis, quanta eſſe ſolet *Congregationum* ipſorum Cardinalium. Neque hoc ſolum fecerunt inimici Capaſſii, ſed etiam renovarunt accuſationes de theſibus, quas in principio hujus commentarioli expoſuimus, quarumque memoria propter vetuſtatem extincta eſſe videbatur. Et profecto niſi auctoritas Proſperi Lambertinii, & metus offendendi Pontificis animum obſtitiſſent, Capaſſius contruſus fuiſſet in carceres nefariorum ſcelerum adverſus Religionem vindices; quam poenam ab ipſo non ſolum admurmuratione, ſed etiam voce & clamore in primis expoſtulabant Cardinales Laurentius Corſinius, & Franciſcus de Judice. Et dolendum hoc maxime fuit Capaſſio in tam gravi vulnere, quod Petrus Maria Pierius ſecum ſodalitatis vinculis conjunctus, qui ſedare Corſinium debuiſſet pro ſumma, qua apud eum

pollebat, auctoritate in consiliis dandis, ipsum in se se inflammaverit. Quam ob rem de commutando vitae statu, deque transitione ad Dominicanos coepit aliquando cogitare. Sed hujusmodi mentem brevi mutavit, quod res aliquid offensionis habitura, & indicia fracti animi allatura esse videbatur. In hoc vero satis gloriose de inimicis suis triumphavit, quod Innocentius XIII. non solum voce, sed multo magis etiam factis declaravit, mala, quae ipsi impenderunt, non ulla ejusdem culpa, sed occultorum quorumdam hominum studiis & machinationibus excitata fuisse. Nam quamvis Theologi munus ei minime assignavit, ejus tamen consilium multis in rebus exquisivit, ipsique mandavit, ut scripto exponeret, quae praesentibus Christianae reipublicae temporibus & concordiae convenire judicasset. Opus itaque excudit, cujus est titulus: *Riflessioni d'un Religioso devotissimo della Santa Sede sopra un modo di levare li occorrenti difficii per la Costituzione Unigenitus*; quod quidem opus non latuisset semper in thesauris Capassii (1) si is occultius

(1) Tom. I. Manuscript. Capassii, quae extant in Florentina Bibliotheca SS. Annuntiationis.

rem egiſſet, neque divulgaſſet de Gallicis negotiis jam eſſe confectum. At ne quid conficeretur, obſtitit etiam immaturus Innocentii interitus, quem omnes boni, & Capaſſius in primis vehementiſſime doluerunt, quaſi cum eo extincta fuiſſet omnis ſpes publicae tranquillitatis. Brevi haec revixit cum in locum Innocentii ſucceſſiſſet Benedictus XIII., recreatuſque etiam Capaſſius fuit, quod ab hoc Pontifice non mediocria ſibi amoris exiſtimationiſque ſigna impertita fuerunt. Quia tamen deſperabat fore ut manſuetioribus Romae uteretur inimicis, poſtquam Pontifici ad Romanum Concilium adfuiſſet, Florentiam ad ſuum coenobium rediit. Acceptus humaniter fuit a Jo. Gaſtone Magno Etruriae Duce, quod hic paterni odii in Capaſſium minime haeres eſſet, planeque cognitam haberet illius ſingularem doctrinam. Cujus judicii ſui illuſtrius quoque teſtimonium dedit, cum Capaſſium Stephaniani Ordinis Theologum, & Theologiae Doctorem in Academia Piſana creaſſet. Nunquam tamen ipſe operam ſuam navavit Academiae, utens poteſtate, quae ſibi data fuerat, quem voluiſſet, in locum ſuum

subſtituendi. Subſtituit autem Joannem Petrum Faucellium, quem multi ſummis parem Theologis judicarunt. Tandem Capaſſius, cujus vita perpetuis fluctibus fuerat objecta, pacatis ventis coepit uti, & quo propius ad mortem accedebat, quaſi terram ſibi videbatur videre, aliquandoque in portum ex longa navigatione eſſe venturus. Sic quidem reliquum vitae tempus traduxit, ut ad placandum unice Deum illud ſibi relictum eſſe judicaverit. Apoplexis, qua ſemel iterumque correptus fuit, eum vita privavit anno MDCCXXXVII. X. Kal. Decembres paullo poſt mediam noctem. Illam vero multo antea praenuntiaverant frequentiſſima animi deliquia, quibus ut primum tentatus eſt Capaſſius, illa mentis acies, quae ſemper in eo fuerat ſumma, coepit hebeſcere. Triduo poſt mortem ſolemnes exequiae eidem perſolutae fuerunt, habuitque orationem de illius laudibus Julianus Sallerius, qui hoc ſe debere putavit & gradui dignitatis, quem in ſodalitate tenebat Capaſſius (nam Innocentius XIII. illum Exgeneralem, ut vocant, declaraverat) decori & laudi civitatis & Academiae Piſanae, ſuae

necessitudini, gratoque totius sodalitatis desiderio propter summa, quae a Capassio omni tempore acceperat beneficia. Nemo enim inter alumnos illius erat illustris doctrinae nomine, cui Capassius lucem ingenii, & consilii sui minime porrexerit; & quo posteritati etiam serviret, auxit suum Florentinum coenobium eximia librorum supellectile, effecitque ut soror sua Flammetta huic bibliothecae haereditatem suam, ex qua redeunt quotannis LXIV. centusses (scutata appellant) testamento legaret. Donavit etiam Capassius Templo sui coenobii non mediocrem supellectilem opere eleganti perfectam, quod non minus ejus pietatem quam liberalitatem demonstrat. Ut vero his largitatibus copiolae suae satis esse possent, has magna parsimonia ac diligentia colligebat. Neque solum liberalitas & parsimonia, sed & aliae virtutes specie dispares prudentia conjungebantur in Capassio. Quis enim illo severior & dulcior, gravior & comior habitus est? Amicitias coluit tum nostratum, inter quos maxime dilexit Laurentium Magalottium, Antonium Mariam Salvinium, & Guidonem Gran-

dium, tum exterorum, maximeque Gallorum, apud quos tanto in honore erat Capassii nomen, ut nemo ei superior doctrina divinarum rerum poneretur. Quod judicium ferebant quoque Itali omnes, qui summa malevolentia & livore minime impediebantur; numerabanturque iis temporibus Theologorum principes Benedictus Bacchinius, Joannes de Miro, & Gerardus Capassius. Ex multis, quae afferre possem, testimoniis unum eligam Card. Prosperi Lambertinii, eujus extant litterae ad Antonium Niccolinium in hanc sententiam scriptae. *Quaeso confer te sub vesperam ad Templum Virginis ab Angelo salutatae: ibidem tantisper opperire Capassium, dum ipse divinis precationibus satisfecerit. Quando tibi obversatur ante oculos homo, qui statura omnes collegas suos multum superat, cogita hunc studio, ingenio, & doctrina non solum iis esse superiorem, sed summis quoque viris ceterarum omnium sodalitatum, quae cis, & ultra montes sint, parem haberi posse: hunc in cubiculum persequere, meoque nomine amicissime amplexare.* Hoc judicii non solum, sed etiam benevolentiae Lambertinii in se testimonium merito quidem Capassius mul-

terum elogiis anteponebat, similis illi Hectori Naeviano, qui, ut est apud Ciceronem, non tantum laudari se laetabatur, sed addebat etiam a laudato viro.

OPERA EDITA.

Intellectus triumphans, in Dogmaticis captivus, in Scholasticis liber. Florentiae apud Vincentium Vangelisti 1683.

Conclusiones ex Theologia, ac Philosophia selectae pro solemniis D. Dominici propugnandae a F. Henrico Ant. Verzelli Servita in Conventu SS. Annuntiatae de Florentia praeside D. M. Gerardo Capassi Florentino in eodem Coenobio Studii Regente. Florentiae 1687.

Lettera all' Abate Giusto Fontanini sopra gli Atti di S. Crescì. Extat in libro, cui titulus: *Lettera ad un Cavaliere Fiorentino devoto de' Santi Martiri Crescì, e Compagni in risposta di quella scritta dal P. Fr. Gherardo Capassi dell' Ordine de' Servi di Maria a Giusto Fontanini contro gli Atti de' medesimi Santi, dati alla luce da Giacomo Laderchi Prete della Congregazione dell' Oratorio di Roma in* 4.

Nugae Laderchianae in Epistola ad Equitem Florentinum sub nomine, & sine nomine Petri Donati Polidori vulgata. Centuria prima. Accurante M. Antonio Gatto J. C. Genuae Typis Jo. Mariae Ferroni 1709. *in* 8.

Avviso alla S. Chiesa Cattolica intorno a due libretti della Lettera Apologetica, e della Giunta del P. Gio. Grisostomo Scarfò convinto come sospetto de vehementi di Giansenismo da un Religioso zelante. In Cosenza per Alfonso Belli 1712. *in* 8.

Risposta del Cavaliere erudito alla Lettera seconda scrittagli dal P. Gio. Antonio Bernardi della Compagnia di Gesù sopra i due primi Tometti del nuovo Giornale de' Letterati d' Italia. In Mantova per gli Eredi dell' Osannà 1712. in 8.

Estratto e giudizio dell' Opera del P. Niccolò Mortier intitolata: Etymologiae sacrae Graeco-Latinae. Extat in vol. XIII. *del Giornale de' Letterati d' Italia.*

OPERA INEDITA.

Duo magna Volumina, quorum tituli;
Collectanea Variorum.
Scripta Capassiana.

DOMINICUS LAZZARINUS

GHERARDO CAPASSIO

INNOCEN. XIII. THEOLOGO

S. P. D.

MAximam mihi ſpem injecerat Innoc. XIII., ubi primum Pontifex renunciatus fuit, ab illius probitate, atque conſtantia eos motus, quibus Eccleſia jamdiu conflictatur, ſedatum iri: ſed tuae ad Jacobum noſtrum litterae eam ſpem ita confirmarunt, ut dubium eſſe non poſſit, quin D. O. M. Populo ſuo tam neceſſario tempore conſuluerit, eumque Pontificem praefecerit, qualem haec ipſa tempora flagitabant. Ex illius enim litteris accepi, te ab eodem in illud conſilium advocatum fuiſſe, in quo de rebus ad Chriſtianam perſuaſionem ſpectantibus agitur, atque ita advocatum, ut ſummi Pontificis Theologus audias. Ecquis autem nunc non confidat fore ut ea diſſidia, quae nuper in Gallia quorumdam hominum fraude, atque dolo malo exorta ſunt, omnino componantur? Acceſſit ad hanc proborum hominum laetitiam rumor, idemque conſtans, adhiberi a Sapientiſſimo Pontifice ad conſilia illius ejuſdem diſſidii componendi Cardinalem de Via; quo viro cave putes, alium in eo ampliſſimo ordine eſſe hac aetate vel doctiorem, vel ſanctiorem, tum qui melius intelligat turbulentam illorum hominum calliditatem. Te vero illud pro tua cum doctrina, tum probitate conaturum confido, ut tanti Pontificis gloriae, ut nobis omnibus, qui Jeſu Chri-

sti Servatoris gloriam, quae una illius erga nos invicta charitate nititur, sartam tectam esse volumus, ut demum tibi ipsi consulas. Habet autem Innoc. XIII. domesticum Innocentii III. exemplum, qui consulentibus eundem Gallis, ea vero animi demissione, qua summum Ecclesiae Caput consuli par erat, ita respondit, ut nullum seditiosis hominibus cavillandi locum reliquerit.

Vellem autem certiorem faceres Pontificem, in his locis ita quosdam abuti Clement. XI. constitutione illa percelebri, ut sanctissimam illius Pontificis mentem eo traducant, quo traduci nefas omnino, & impietas est. Hisce ergo auribus audivi Venetiis, ego autem? Imo Veneti propemodum omnes quendam e summo loco suae orationis scopum esse voluisse, ut diceret, Christi opem, ut *possimus* quidem, minime vero *ut velimus*, *necessariam esse*. Quo quid magis impium dici possit, omnino non video. Ille idem Patavii ita in Sanctum Augustinum est invectus, ut audaciorem hominem nunquam audiverim: eo vero est prolapsus, ut diceret peccati poenam esse ubi quis in uno Christo spem ponat; aeque contra nostris viribus, atque Christi opi, auxilioque esse fidendum. Sed quae monstra stolidae multitudini clanculum atque insidiose insusurrant! Sanctorum Augustini, atque Thomae doctrinam ex constitutione abrogatam esse; eos qui commentum illud funestissimum *scientiae mediae* oppugnant, caussa cecidisse, haereticosque esse. Demum ea spargunt, quae ab illius Pontificis mente omnino sunt aliena. Quae nisi & certa & exprompta mihi essent, religioni ducerem illud efficere, ut tu Ecclesiae Capiti falsa diceres. Sed tute ipse illorum hominum studia optime nosti. Vides igitur quo loco sis; quid de te optimi quique sperent; quanta sint, quae ad

officium tuum pertineant. Sed nae ego imprudens, qui cum gratulari tibi deberem, ut certe vehementer, & ex animo gratulor, ita scribam quasi te admoneam officii tui. Neque enim timendum est, ne tua innocentia, atque virtus, ut bene multis contigisse compertum est, honoribus aucta frangatur, atque debilitetur, ut pote qui probe intelligas eam tibi homines dignitatem tum gloriae daturos, cum eandem christianae Reipublicae emolumento fuisse viderint. Nunc illud abs te etiam atque etiam peto, ut mihi in ea re gratificari velis, unde & ego uberrimum capiam amicitiae nostrae fructum, tu vero amori erga me tuo jamdiu mihi perspecto satisfacias. Tibi non obscura est crudelis quorumdam hominum erga me malevolentia, quod optimorum studiorum caussam susceperim; quod veterem eloquentiam, eruditionemque in Italiam revocem; quod bonas artes ab eisdem corrumpi quam vere, quam constanter dicam. Hi me homines iis calumniis proscindunt, ut nihil eorum quicquam omittant, quae ad foedandam hominis dignitatem opportuna esse judicent. Quare mihi maximopere conducet, si sanctissimus Pontifex, quis ego sim, ex te audiverit. Nolo tamen quicquam amori erga me tuo tribuas. Quae illi abs te dici velim, haec omnino sunt. Me a primis annis optimis artibus operam dedisse, in iisdemque fuisse, non felicem quidem, diligentem tamen. Iis autem moribus esse, ut laeserim neminem; nemini probo, honestoque displicuerim. Testes isthic esse certissimos, amplissimosque quemadmodum vitam egerim, inter quos ipse Georgius Spinula, vir amplissimus, & idem Cardinalis de Via principem locum obtinent. Utinam vero viveret Cardinalis Casonus. Quantum in illius testimonio de me acquiescerem! Demum me esse natum in amplissimae illius

gentis clientela. Etenim Sanctissimi Pontificis Patruus cum Piceno praeesset patrem meum non ornavit modo, sed propemodum amavit. Saepe Murri (oppidum id est in Piceno agro) in patris domibus a curis animum remittebat. Fratrem meum sacro fonte suscepit. Pater contra nihil quicquam omisit, quo suam erga eundem observantiam, cultumque testaretur. Illius iconem una cum avunculo meo in aula Palatii Maceratensis collocandam curarunt. Etiamnum in meis domibus extant publica patris erga eundem cultus monumenta. Quae nisi a nobis filiis clientela culta litteris est, culta semper animo certe fuit; ne vero coleremus litteris, una verecundia impedimento fuit. Haec autem omnia ita illi a te dici velim, non quasi aliquid expetam, nulla enim vel dignitatum vel opum cupiditate angor; sed ut sibi Sanctissimus Pontifex persuadeat, me & pro illius dignitate, probitate, sanctitate, nobilitate, quarum rerum nulla in eodem non summa est, & haereditario quodam jure, fausta omnia cupere, atque adeo illud unum flagitare, ut me suis sanctissimis pedibus obvolutum, non ornandum quidem, sed fovendum tamen, tuendumque suscipiat. Id si feceris, maximo beneficio me tibi devinxeris. Vale.

Patavio 20. Jun. 1721.

ANGELUS FABRONIUS

PAGNINIO SUO

S. P. D.

VEtus fuit quidem semper opinio non posse admoveri orationem ad sensus animorum excitandos sine diligentissima earum omnium rerum pervestigatione, quae de naturis humani generis ac moribus solent a philosophis explicari, nihilque insulsius esse inani volubilitate verborum nulla subjecta sententia. Sed in ea nunc devenimus tempora, quibus nullis circumscripta cancellis philosophiae jura videntur; hanc in omni re & vel in iis artibus, quae ad oblectandos animos sunt inventae, dominari debere, & poetam, qui nesciat miscere utile dulci, omnium irrisione ludendum esse praecipitur. Ac mea quidem sententia nemo poterit esse omnì laude cumulatus scriptor, nisi ex multarum rerum cognitione efflorescat & redundet illius oratio; sed tantum oneris minime imponam poetis, nihil prope ut iis putem licere nescire; & si primas dedero sententiis, hae pro-

fecto, quamvis nobilissimae, obscurarentur ac pene obruerentur nisi verborum imaginibus, pictoris cujusdam summi ratione, formarum varietate locos distinguentis, informarentur. Philosophiam quidem in poesi admiror, sed ea sordescet mihi, si non sit illuminata imaginibus agentibus, acribus, insignitis, quae celeriter percutere animum possint; si suspicabor non hanc esse propriam poetae, eique necesse fuisse aliena scrinia expilare; vel demum si carminum materiem ex obscuriore aliqua scientia desumpserit. Porro Lucretium vix dignum nomine poetae judico cum totus est in explicandis Epicuri dogmatibus; neminem vero ei superiorem pono cum ex se ipso, non ex philosophorum libris, ea promit atque haurit, quae ad illuminandam, & ut ita dicam, vivis pingendam coloribus Epicureorum philosophiam pertinent. Omnino vero ex poetarum albo excludendum Aratum censuerim, etsi optimis atque ornatissimis versibus, ut ait Crassus apud Ciceronem, de caelo stellisque dixerit. Nam cum Arati, *ut est Quintiliani judicium*, materia motu careat, ut in qua nulla varietas, nullus affectus, nulla persona, cui usquam sit oratio, *ipsum quidem astrologiae, minime vero poesi satisfecisse judica-*

bimus. Quamvis igitur nullae sint artes, nullae doctrinae, quae comites & ministrae esse non possint poetae, cui summopere elaborandum est, ut pectus oneret multarum rerum cognitione, si tamen ipse philosophari nimium volet, neque multum delectabit, neque admodum instruet; quare quoties ei opus erit versibus exponere quae sunt propria reconditiorum doctrinarum, imitabitur saltem eos qui aliquid fingunt; etsi enim pictura tum nihil utantur, tamen utrum sciant pingere an nesciant non obscurum est. Quid, quaeso, Filicaja, Menzinius, Guidius, quos nemo sane in principibus lyricorum poetarum numerare dubitabit, didicerunt de physicis & mathematicis, caeterisque hujusmodi rebus, quae philosophiae nomine continentur? Verum si isthaec doctrina iis defuit, non defuit certe ingenium ad magna cogitanda, & haec quasi luminibus verborum distinguenda; in quo quidem licet multa sit vis incredibilisque naturae, plurimum etiam ars & judicium potest, in numerorum praesertim & formarum delectu, qua re maxime animari poesis videtur. Nihil est enim tam cognatum mentibus nostris, quam numeri atque voces, quibus & excitamur & incendimur, & lenimur & languesci-

mus, & ad hilaritatem & ad tristitiam saepe deducimur. Quare minime est mirandum si vel hominum vulgus tacito quodam sensu sine ulla arte ac ratione, quae sunt prava in carminibus recte interdum judicat, & qui oratoribus facile concedit, si quid in oratione claudicat, poetae, si quid est peccatum, minime ignoscit. Ex omnibus autem breviorum poematum generibus lyrica difficillima jure meritoque putantur, quia dicendi genus est eligendum grave, elatum, numerosum, verborum sententiarumque floribus conspersum, quod sensus habeat, & quod non solum delectet, sed etiam sine satietate delectet. Saepe enim fastidiis adhaerescunt, quae sensus impellunt acerrime; praeter quam quod finitima sunt virtutibus vitia, & dum ornamentis oblectamur, cincinnis & fuco offendimur, & dum sublime consectamur, facile in inflatum delabimur; adde quod ipsa perfectio debet habere quamdam varietatem, ita tamen ut nihil sit discors & humile, & umbram etiam aliquam & recessum, quo magis id, quod est illuminatum, extare & eminere videatur. Etiam majus est illud, quod a lyrico poeta exigimus, ut porro ejus carmina cum animi inflatione & cum quodam afflatu quasi furoris fusa videantur,

& non aurium solum sed & animi acri judicio, quae duo contraria ferme dixeris, sint perpolita. Multa alia persequi possem, quibus velut vinculis adstringitur lyricus poeta, quibusque frustra exolvi se postulabit. Solent nonnulli saepe materiem carminum ex heroum veteribus casibus fictisque fabulis sumere; sed meo consilio, qui his indiget (quanquam & hae quoque magno esse possint usui poetae si ipsis parce utatur praesertim ad similitudinem faciendam) ad aliud studium convertet animum, cum munus poetae sit non aliena, sed propria sensa atque cogitata exprimere atque ornare dicendo. Quid magnificentius atque mirabilius lyricis carminibus Filicajae? Quanquam ipse, ut pote qui plurimum in scriptis veterum erat exercitatus, omnia, quae ad mithologiam pertinent, animo ac memoria contineret, hujus tamen scientiae vix in illius scriptis vestigia agnoveris, cum totus in eo esset, ut, quod volebat; magniloquentia, nobilissimisque figuris, quae non conquisitae, sed obviae fuisse scriptori videntur, non illustraret modo atque augeret, sed etiam pene oculis subjiceret: miraberis vero ex uno eodemque fonte tantam copiam, novitatem, varietatemque imaginum manare potuisse; & quamvis eminentia

bore confectum recitant, minime intelligentes quod dum inertiae vituperationem fugiunt, assequuntur illam, quae major est, tarditatis. Vale, & cum in multis ingenuis artibus discipulos tuos exerceas, fac in poesi, in qua te acquiescere scribis, eos ita versari, ut excellant.

Pisis IV. Kal. Novemb. MDCCLXXX.

Benedictus Menzinius.

Venio nunc ad Benedictum Menzinium, cui maxime Phoebus spiritum & artem carminis & nomen poetae dedisse videtur. Ortus Florentiae humilibus & pauperrimis parentibus an. MDCXLVI. IV. Kal. April. non caruit, ut ipse de se ajebat, obsoleti sordibus tecti (1) & in omnium pene rerum angustia aegre a patre obtinuit, ut litteris operam dare posset. Cum quantum generi dempsit fortuna, tantum ipse addere virtutibus sibi proposuisset, non dubitabat fore aliquando ut injuriae suae etiam fortunam poeniteret. Itaque ad bene dicendum, Miglioruccio duce, convertit animum, & litterulis etiam Graecis & philosophia imbutus est, Deo se gratias agere affirmans, quod sibi contigerit Florentiae nutriri, quae semper abundavit optimis praeceptoribus, qui ad dicendi artem ea quoque adjungerent, quae ad re-

(1) —— *Fra tre mattoni in Rubaconte*
Nacque. (Sat. VII.)
Hoc vero nomine vocabatur pons Florentinus, quem nunc dicimus *Ponte alle Grazie*.

rum omnium vim naturamque noſcendam pertinent. Admiratus juvenis ſingulare ingenium Vincentius Salviatus, vir nobilitate & amore in litteras praeſtans, ipſum egere vetuit cum domum ſuam invitaſſet, & ſcribere coegit. Primas tulit laudes Menzinius ab eloquentia, ſed cum verbis efferveſcentibus & paullo nimium redundantibus uteretur, laudabatur fortaſſe hac ipſa de cauſſa, quod non ſit aſpernanda in adoleſcente foecunditas. Nam ſicuti facilius in vitibus revocantur ea, quae ſe ſe nimium profuderunt, quam ſi nova ſarmenta cultura excitanda ſint, ita volumus eſſe in adoleſcentibus, unde aliquid amputemus. Sed in eo praeſertim genere ſe exercuit Menzinius, quod verſatur in cohortandis hominibus ad virtutem, nec dubitavit aliquando partes ſuſcipere Paulli Segnerii, cum is valetudine impediretur ne verba faceret in quodam ſodalitio; quodque mirabilius eſt, pauci tum viſi ſunt deſiderare hominis eloquentiſſimi vocem, Menzinio ipſo dicente. Laudationes quoque ſcriptitavit, & quod ethica praeſertim delectabatur, ſingularum virtutum officia & munera libenter

explicabat, resque gestas ad cujusque virtuti genus & vim & nomen sapienter accommodabat, quae quidem jucunda erant auditu. Coegit vero eumdem pauperies aliis tradere quae ipse didicerat, & quae ceteri ludimagistri tenui quodam exanguique sermone exponere solent, ille cum quadam gravitate atque jucunditate discipulis suis explicabat. Florebat tum Redius, qui in hoc maxime gloriari videbatur, quod faveret ac plauderet sepultis ingeniis. Itaque cum de Menzinio audivisset, ipsum adivit, & coepit hortari verbis, quae addere quoque animos timido potuissent, totum ut se Italicae dederet poesi. Ex paucis enim carminibus conjecturam fecerat (1) magnus ille ingeniorum

(1) *Diessi lode al mio Redi: egli promise*
Che un giorno avrei corona,
Se all' Argivo Elicona
Il piè volgea, dove a me il cielo arrise.
Nel tempio del mio cuor sacrai suo detto:
Che sembreria sciocchezza
Di ciò che più s' apprezza
Non averne quaggiù fervido il petto.
Io prestai fede al vero
Poi mossi al gran sentiero. (Menzin. Od. I. lib. II.)

aestimator divinam in eo esse mentem & os magna sonaturum, & quodcumque chartis Menzinius illeverat, gestiebat in adolescentium corona recitare ob hanc rem, quod sciebat plures ex iis esse, qui hoc studiorum genus contemnerent ac pene irriderent. Invitavit quoque ipsum ad laudes celebrandas Cosmi III., sed raro hic poetarum laudibus aures commodabat amicas, quamvis de eo talia praedicaret Menzinius, quasi ipso regnante, aureum illud a poetis confictum saeculum in Etruria ageretur. Ambitiosi quoque Principis suffragia & patrocinium venari se posse putavit, si integrum carminum volumen, quod anno MDCLXXIV. typis vulgavit, ejus inscripsisset nomini. Sed haec quoque leviter curare visus est Cosmus, quod plurimum gratia apud illum possent qui nil rectum, nisi quod sibi placebat, ducerent, & lividi aversarentur impugnarentque quidquid magni ingenii homines litteris consignabant, ut ipsi soli sapere viderentur. Ex iis carminibus intelligi poterat magna esse in Menzinio ad poesim dona naturae: sed inseri quidem & donari ab hac non possunt omnia. Accedat

rum vel magnitudine vel utilitate, judicabit fortasse aliquid perfectius & uberius a Menzinio proferri potuisse; sed haec ipsa, quae ex commentariolis suis inchoata sibi excidisse dicebat, declarant quantopere in scriptis veterum esset versatus. Cum vero jam a se expectari putaret, ut ipse exempla suppeditaret recte scribendi rationis, an. MDCLXXX. volumen typis commisit, quod magna ex parte constat lyricis carminibus, atque idcirco inscripsit; *Poesie liriche di Benedetto Fiorentino*. Ornantur illa quasi colore quodam & fucco suo, & quamvis conspersa sint omni verborum sententiarumque flore, id tamen non est fusum aequabiliter, sed ita distinctum, ut sint quasi in ornatu disposita quaedam insignia & lumina. Sive gravis, sive grandiloqua, sive mollis sit oratio pro varietate argumentorum, semper tamen a te extorquere velle Poeta videtur illam exclamationem, *non potuit melius*; neque solum *bene & praeclare*, sed *belle & festive* sibi dici postulabat, cum aliquid Anacreonticum in lucem hominum proferret: nam ad laudem divini senis, qui hujusce poesis generis princeps

& inventor fuit, aſpirare ſe poſſe arbitrabatur (1). Hic aemulus & imitator magnorum exemplorum, ut neminem ſuperiorem ponebat Gabrieli Chiabrerae in lyrica & anacreontica poeſi, ſic illius praeſertim perſequi veſtigia ſibi propoſuit. Neque metuebat ne dum vitioſum vitaret, etiam verum ſanguinem deperderet. Ars enim, judicium, & prudentia ſumma mentis illius vim atque impetus moderabantur, & dum libere ſpatiabatur (prudenti enim libertate non modo gaudere, ſed pene ſuſtentari poeſim dicebat) cavebat ne licenter errare videretur. Licet hoc videre multis in carminibus Menzinii, ſed praeſertim in iis, quibus ſe ipſum vel ad invidorum voculas contemnendas vel ad virtutem colendam excitavit, vel Florentinorum Principum aliorumque heroum laudes celebravit, vel victricia Chriſtianorum arma lauro redimivit, vel demum ſanguineas Re-

(1) Ita de ſe Menzinius in quadam Diſſertatione Academica. *Rivolgendomi al canoro Anacreonte io poſſo con non paurosa voce dir lui.*

Me pure han viſto le Toſcane ſpoſe
Carmene inghirlandato in lungo ammanto
Sul chiaro eſempio che 'l tuo ſtil propoſe.

gum rixas, atque aeterna odia est detestatus. Dum Menzinius libere alacriterque indulgebat poesi, fore sperabat, ut per illam aliquando egestatem suam sustentare posset. Sed cum repulsam a nobilioribus quibusdam tulisset, quibus liberorum se institutorem obtulerat, quasi poesis ad elidendos omnes virtutis nervos inventa fuisset, & cum praecisam sibi spem videret docendi in Academia Pisana, quod vehementer efflagitaverat, discruciari coepit, & omnibus iis irasci, quos adversarios & obtrectatores se habere suspicabatur. Scripsit ergo duodecim satyras Italicas, ut verissimis maledictorum notis inusta traderet hominum memoriae sempiternae nomina Curculionis, Gargilii, Malturi, Sgobbiae, aliorumque, quos oderat odio plusquam Vatiniano. Sed praesertim suam insatiabilem crudelitatem exercuit in Curculionem seu Moneliam, quod ejus vitae nulla non inusta esset turpitudinis nota, & qui ad irridendum Menzinium hujus ore non loqui, sed mingere Musas dicere solebat. Saepe etiam mordet saeculi vitia, aut ventosos homines, aut malos poetas, aut eos, qui

cum ſtarent in ganearum nidore ac fumo; ſe tamen caſtimoniae virtutique ſervire ſimulabant, aut illos, qui, ut putentur ſapere, caelum vituperant, vel eos denique qui perverſa Principi conſilia dabant. Acerbiſſimis enim tum oppreſſa erat vectigalibus Etruria, erantque leges, queis earum rerum, quibus abundaremus, exportatio, & earum, quas egeremus, invectio prohibebatur. Quae dum recordamur, gratulari aetati noſtrae cogimur, quod nobis ſub optimo Principe liceat eſſe beatiſſimis. Sed ad Menzinium revertor, cui cum fuiſſet in animo Dantem imitari, vim quidem hujus expreſſit, ſed ejus oratio non modo nervos & aculeos habet, ſed etiam quaedam petulantia & popularia dicta, & cum maledictio petulantius jactatur, convicium nominari debet. Interdum etiam deſiderari poſſe videtur quaedam continuatio ſerieſque rerum, ut omnes inter ſe aptae colligataeque appareant, & ſane vires ſatyra acquirit, ſi uno in argumento, unaque in perſona, ut exemplo eſſe poteſt ſatyra X., tota verſetur. Nihilo tamen minus principatum in hoc poeſis genere, ne Areoſto quidem

dem excepto, qui naturali quadam pulchritudine excellit, Menzinius petebat, adeoque aberat, ut damno atque dedecori sibi fore putaret, quod multos Italo aceto ac sale nigro perfricuisset, ut hoc in primis homo fervido ingenio gloriari videretur. Quare facile satyrarum exemplaria amicis concedebat, & harum autographon Paullo Falconerio, quo multum alienarum opum indigens utebatur, dono dedit, ab eo tamen vehementer petens, ne eas typis committi sineret. Quater usque impressae fuere post Auctoris mortem, unde colligitur easdem fuisse gratissimas iis, qui hoc poesis genere maxime delectantur, & qui vitiorum emendatricem poesim esse debere contendunt (1). Ceterum

(1) Miraberis fortasse hominem natura lenissimum, qualis profecto erat Redius, ex Menzinii quoque satyris ipsum laudandi occasionem sumpsisse: *Ditir.*

E quei che in prima in leggiadretti versi
Ebbe le grazie lusinghiere al fianco,
E poi pel suo gran cuore ardito e franco
Vibrò suoi detti in fulmine conversi,
Il grande anacreontico ammirabile
Menzin, che splende per Febea ghirlanda,
Di satirico fiele atra bevanda
Mi porga ostica, acerba, e inevitabile....

quod non de his modo, ſed etiam de omnibus Menzinii carminibus facile judicaveris, verbis magis, quam rebus acrem ſpiritum ac vim ineſſe dixeris, omneſque eumdem ſuperaſſe facilitate concludendi verſus illo ſimiliter deſinente, & dictione omnino poetica & ipſis Muſis digniſſima. Quáre aut per audaces dithyrambos nova devolvit verba, aut epicum canit, aut mores aureos & dignos Heroas educit in aſtra, aut apium more grata legens thyma circa nemus & prata, vel in montibus paſtoritia fingit carmina (& quae ſunt hujus generis, mea quidem ſententia, ceteris ſunt praeferenda) ipſum laurea Apollinari donandum judicaveris. Solent plerique, cum de lyricis Menzinii carminibus ſermonem inſtituunt, curioſe inquirere conferri ne ipſe poſſit cum Filicaja & Guidio. Tantum eſt in Filicaja flumen graviſſimorum optimorumque verborum, tam integrae ſententiae, tam verae, tam novae, tam ſine pigmentis fucoque puerili, ut ille non ſolum ardere ſed & incendere lectorem mihi videatur. Çum vero hujus animum raro relaxet, & novis incrementis

ejus semper augescat oratio, & omnia excogitata & omnia distributa optime ab illo sint, nimis fortasse artificium in opere tamen divino apparet. Parum artis habet Guidius, plurimum naturae, & velut amnis monte decurrens nulla contineri posse ripa, & secum omnia, quae offendit, trahere videtur. Moderatius fluit Menzinius, & abundare copia & suavitate illa voluisse videtur, qua perfunderet animos, non qua perfringeret. Erant iniqui, qui canoras nugas fundere ipsum dicerent, quod ejus ars praesertim appareret in verborum delectu, sed ipse quoque sua vi quadam sublevatur, & quamvis altos nubium tractus, ut Guidius, cum casus periculo minime praetervolet, neque rerum copia, ut Filicaja, abundet, quos tamen donat carminibus suis, munere sane donat signis potiore. Quin ergo beatissimam praedicabimus Christinam illam Svecorum Reginam, quod cum laudum esset percupida ab his potissimum poetis ornata ac celebrata fuerit, eosdemque summis beneficiis ad suam necessitudinem adjunxerit? Stephani Pignatellii, & Decii Azzolinii Cardinalis studio emersit in

illa desiderium vocandi ad se Menzinium, ipsique Romam accedenti, quod evenit anno MDCLXXXV., obviam misit rhedam cum hominibus, qui suo in famulatu erant. Quam igitur expectationem, quod studium, quem favorem secum in orbis terrarum nobilissimum theatrum attulisse Menzinium putamus, insignibus non solum existimationis, sed etiam amoris declarationibus a tanta femina decoratum? Is nihil omisit quod ad ostendendum gratum animum suum pertineret; &. miror equidem Latinas potius Musas quam Italicas ipsum statim advocasse ad Reginae laudes celebrandas. Valebat quidem Latina poesi, sed multos in hac arte habebat superiores, & quam condidit panegyris in varias incurrit aut doctorum aut invidorum reprehensiones. Sed ita plerumque sumus natura comparati, ut qua facultate minus possumus, ea praesertim mali virium nostrarum existimatores gloriari videamur. Laudationem aliam postea Menzinius emisit, in qua condenda Italas Musas adeo propitias ha-

buit (1) ut illam cum legeris, invideas Reginae multarum virtutum comitatum, sed maxime rerum humanarum contemptum, & neminem fore tam aversum a Musis affirmes, qui non mandari versibus aeternum suorum laborum praeconium facile patiatur. Nullum porro fuit tempus in vita Menzinii quod minus debuerit mutum esse a litteris, quam dum gratia & beneficiis afficiebatur singularibus Christinae. Otium quo fruebatur, urbs ubi degebat, spes quibus sustentabatur, voces ipsae Reginae, homines quibuscum vivebat, & praemia quibus donabatur, magna erant incitamenta laborum. Itaque saepe prodibat in publicum multum sibi appetens de arte scribendi Etrusce & Latine, & numeris adstricta atque soluta oratione. Quod judicium vero faceret de optimo poesis genere, & quae essent praecepta & viae ad illud assequendum scripto exposuit, quo nihil elegantius sententiis & verbis fieri potuit. Illud inscribitur *Poetica*, & fama est duorum men-

(1) Hujus initium est:
Sovra carro di gloria
Vider dolci rapiti i sensi interni
Alto levarsi l' immortal Cristina.

suum spatio conditum illud ipsum fuisse. Quae in hoc sparsit quasi semina sapientiae, quae tulit judicia de nobilioribus Italicis poetis, qui quod in dissimili scribendi genere sunt versati propriam quamdam laudem habere videntur, quidquid praecepit ad eluendas saeculi, in quo vivebat, sordes, restituendamque poesi pristinam dignitatem, elegantia judiciumque in rebus eligendis exponendisque declarant quidem non minus arte quam natura valuisse Menzinium. Instituit hanc suam Poeticam ad Azzolinium Cardinalem, ut gratus erga eum praeteritorum beneficiorum cognosceretur, & ad nova sibi deferenda ipsum invitaret. Saepe enim egebat, quod non tam adversae fortunae, de qua nunquam non ipse querebatur, quam ejus moribus (gloriari enim videbatur quod esset homo largitor ac pene prodigus, mensae ceterorumque hujusmodi oblectamentorum amans (1) tribuendum. Hac ipsa de caus-

(1) *Nudo e solo ho saputo far fronte alle cose avverse: nelle angustie domestiche ho saputo soccorrere chi aveva meno di me; in mezzo alle tempeste non ho lasciato mai di scrivere, di comporre e anche di darmi bel tempo. Questo a me pare che sappia dell' eroico.* In epist. ad Tegliam dat. Romae VIII. Kal. Jun. an. 1692.

ſa ſtuduit ſibi aliorum divitiis affluentium hominum benevolentiam ac patrocinium conciliare ; nec mediocri donatus fuit pecunia cum volumen carminum ſuorum Laurentio Corſinio Cardinali dedicaſſet. Non tam liberaliter egit cum eo Rainaldus Ateſtinus, cui poema illud ſuum, quod inſcribitur *il Paradiſo terreſtre*, nuncupavit. Hoc vitium enim commune fuiſſe videtur omnibus Ateſtinis Cardinalibus, ut poematum conditores nec laudibus nec praemiis afficerent, atque eo magis dolebat Menzinius, quod tale ſe condidiſſe poema arbitrabatur, quod poſset Areoſto atque Taſso invidiam movere. Multum ſplendoris habent ejus carmina, & honore digna ipſa judicaveris, aptumque poetam non ſolum ad juvenum curas, & paſtoritia oblectamenta referenda, aut ad exiguos elegos, Bioneoſque ſermones condendos, ſed etiam ad epicum canendum. Sed quis cum Areoſti vel Taſſi laudibus certare poſſit? Et quamvis Bellinius affirmaverit nihil jucundius unquam accidiſſe auribus ſuis hoc poemate, illud tamen ex hominum memoria pene excidiſſe videtur. Memor Men-

zinius Horatiani praecepti, quo monemur Socraticas chartas diurna nocturnaque manu versandas, propterea quod

Scribendi recte sapere est principium & fons;

studuit semper non tam delectare quam prodesse, suisque carminibus simul & jucunda & idonea praecipere vitae. Respiciens ergo grandiorum exempla virtutum hinc veras deduxit voces ad moralem philosophiam solutis versibus exponendam, nec quisquam dubitaverit quin ipse valuerit magis ad tradenda quam ad exequenda morum praecepta. Quis enim credat hominem aleae deditum declamationes vulgasse, quibus vehementissime in hujusmodi ludos invectus est? Verum si ejus actiones non semper cum oratione consentiebant, laudabatur tamen hoc ipso quod a versutiloqua malitia abesset, & iis, quibuscum versabatur, qualis esset se proderet; cumque aliis animi bonis excelleret, omnes admirabantur in uno homine tantam inesse dissimilitudinem tamque diversam naturam. Idem, cum tempus posceret, labo-

riosus, patiens, affabilis, blandus, & beneficiorum memor, & cum amicorum in se tuendo facultatibus minime caruisset, & fide ad alios sublevandos saepe usus esset, conjici ex eo potest omnia sibi cum amicis esse voluisse communia. Fuit & disertus, neque minus concinnus in brevitate respondendi, quam in perpetua oratione ornatus. Habuit non solum aemulum, sed etiam obtrectatorem Alexandrum Guidium, quocum saepe conviciis certavit, videbaturque omnes invitare ac pene cogere ad aliorum laudes deprimendas, suas extollendas. Derisum credo fuisse hominem gloriae percupidum, & interdum etiam arrogantem, cum dictitaret ceteros vix tolerabilia, se vero nunquam interitura carmina committere chartis, quare saepe illud Horatianum usurpabat

Carmina possumus
Donare, & pretium dicere muneris;

Quae cum de se sentiret, erat cur vereretur ne a Sectano, cujus satyrae tum omnium sermone celebrabantur, exagitaretur. Itaque

Pontifex Maximus creatus est Innocentius XII. venerat. Hunc Roma discedentem cum sequi recusasset, quod spes ei aliqua ostendebatur fore ut in Academia Patavina doctoris munus obtineret, non multo post ab ipso Pontifice inter familiares suos, quos ab ostio dixeris, adscribitur, & S. Angeli in Piscina Canonicus creatur. Quod haec commendatione maxime impetravit Joannis Francisci Albanii Cardinalis, adversantibus licet Jesuitis, qui durius acceperant, quam homines innocentes solent, quae de iis quibusdam in satyris scripserat (1) coepit majori quoque spe sustentari quando ipse ad Catholicae Ecclesiae gubernaculum accessit. Nemo enim illo erat propensior ad benignitatem in calamitosos litterisque deditos exercendam. Certe hoc non mediocre fuit amoris Pontificis in Menzinium testimonium, quod eum adjutorem dederit Michaeli Brugueresio in Romano Archigymnasio eloquentiae magistro.

(1) Sat. I. & IX. Vel antea concitasse in se iram Jesuitarum putatur Menzinius, cum imitatus carmen illud sacrum, cujus initium *Dies irae dies illa*, quaedam injuriosa illis hominibus in vulgus sparsisset.

Munere ipſo, quod Laetus, Calderinius, Parraſius, Amaſeus, Antonianus, aliique homines doctrina ſummi ſuſtinuerant, admonebatur Menzinius ad eorum gloriam aemulandam; & in eo laudem non mediocrem colligere ſe poſſe putavit, ſi ad Latinas litteras totum ſe converteret. Vulgavit itaque orationes *de morum philoſophiae, humanarumque litterarum ſtudiis*, *& de Leonis X. P. M. laudibus*; ſed quamvis haec ceteraque ejus Latina ſcripta non vulgari tincta ſint elegantia, non compleviſſe tamen illa arbitror aures ſapientum judicum, qui non tam puro ſermone, quam colore quodam & ſucco optimorum ſcriptorum ſe aſſuefecerant. Ubi vero praecepta tradit *de poeſis innocentia & de litteratorum hominum invidia* agens, pervulgata praecepta decantare mihi videtur, quapropter minime iis aſſentior, qui Menzinio alias tribuendas eſſe laudes cenſent praeter illas, quae a poetica derivantur. Ne primoribus quidem labris guſtaverat ſeveriores diſciplinas, & turpiter lapſus eſt quoties a geometria trahere voluit ſimilitudines (1)

(1) *V. Sat. IV, v. 45. & lib. IV. Poet. v. 138.*

Nihil dico de illa philosophia, quae rerum divinarum humanarumque naturam caussasque se tradere profitetur, quod hanc vix primo a limine salutaverat. Quod teneret ac persequeretur partem illam, quae ad vivendi rationem pertinet, non adeo admiratione diguum puto, ut in hoc laudando multus esse velim. Laudaverim libentius interpretationem, quam Italicis versibus fecit Threnorum Jeremiae Prophetae, quae adeo accepta fuit Clementi XI. ut typis impressam distribui jusserit Cardinalibus, illis majoris hebdomadae solemnibus diebus. Ajebat enim existimator ille doctus & intelligens nihil fieri potuisse perfectius ad commovendos animos, & ad lamenta atque lacrimas exciendas. Haec perfecta a se fuisse gaudebat Menzinius eo tempore, quo valetudine non bona utebatur, cujus caussa cum in Tusculanum venisset, ad sublevanda valetudinis incommoda *Academiam Tusculanam* scribendam suscepit. Imitatus est Sannazarium, qui juvenis *Arcadiam* ediderat, dans sermonem pastoribus, qui saepe se ad recitanda carmina lacessunt. Multa igitur in hoc pa-

floritio opere sparsit carmina Menzinius, sed eorum pleraque jam lucem adspexerant; & quos tribuit sermones aut Euganio, quod ipse ab Arcadum Academia obtinuerat nomen, aut Aristeo, aut Licidae, aut Nearco, aut denique, ut de ceteris sileam, Eumolpo, habent quidem non parum elegantiae & sententiarum, sed aegre iis aures secundo dederis. Satis mihi videbor de Menzinii scriptis dixisse, si illud unum addidero, vehementer ipsum concupivisse ex eo presertim tempore, quo cooptatus est in Florentinam Academiam Furfureorum, penes quam arbitrium esse videtur & jus & norma recte scribendi, ut sua carmina a conditoribus Etrusci lexici nominatim citarentur. Sed sapientissimi Academici

Grandia quos magni formidant carmina Tassi,
Carmina divino proxima Virgilio,

quamvis laudem elegantissimi scriptoris facile Menzinio tribuerent, non hunc tamen sic ditasse patrium sermonem judicarunt, ut ejus voluntati mos esset gerendus. Adscitae po-

ftea ab Academicis fuerunt ejus fatyrae, quod in iis multa fint verba dicendique modi, qui poftquam vetuftate pene interierant, auctore Menzinio, iterum nati florere ac vigere videbantur. Nemo vero ignorat fatyrarum fcriptorem non dominantia folum verba ufurpare debere, fed etiam interdum inufitata, aut parce detorta. Demum cum anno MDCCXXXI. quarto editum fuiffet Etrufcum lexicon, omnia Menzinii carmina eam auctoritatem obtinuerunt, quae effet aureae aetatis fcriptorum. Quis vero non accufabit arrogantiam hominis, qui malum minitari vifus eft fuis civibus, nifi ab iis, quod concupierat, obtinuiffet? *Noli aculeos orationis meae*, fcribebat hac de re ad amicum, *qui reconditi funt*, *excuffos arbitrari*. Porro magnus animus in homine nec perfecto nec fapiente ferventior plerumque eft, & facit φιλαυτία non amantem fuorum, ferocem etiam, arrogantem atque infeftum (1). *Moriar fi praeter fe* (affirmabat ei ali-

(1) Haec ad amicum fcripfit. *In quanto agli Accademici io credo che avranno tanto lume da conofcere che un poeta della loro patria, quando è buono, deb-*

quando Crescimbenius vel ad leniendum animum vel ad solandum dolorem ejusdem) *quemquam reliquum habeo, in quo possim imaginem perfecti poetae agnoscere. Nullum est poesis genus quod a te non sic tentatum fuerit, ut qui tua scripta intueatur, tanquam exemplar optimi non possit intueri*. Quo praeconio laetus nihil non concedebat Menzinius postulationibus Crescimbenii, cujus omnes curae dignitatem, gloriam & famam Arcadum coetus,

ha andare inanzi a quegli stranieri prosatori, che e' citano, tanto quanto un nobil poeta è di lunga mano anteriore ad ogni prosatico nelle eloquenti sue forme e nella invenzione. Che se eglino han lasciato di citare quei due di Lombardia (Maggi e Lemene*) io al certo non son loro, e se questa giustizia non me la fa il secolo presente,* se spirto al ver presago il cuor m' accende, *me la farà l' avvenire*. Ep. dat. Romae prid. Kal. April. 1691. Paullo post haec quoque scripsit. *Io ho detto e dico che non mi curo nè punto nè poco nè di esser citato nel vocabolario, nè di esser nel numero degli Academici. Onde non occorre faticarvisi. Io ho detto che non facendo codestoro l' onor che dovrebbero ai buoni Scrittori della lor patria, mi pajono gentiluomini assai assai villani: nè io ho bisogno del lor presidio per mantenimento e del mio nome e della mia fama. E quando io volessi risentirmi, ho l' unghie tanto lunghe da metter loro paura più che se vedessero l' ipogriffo &c.*

tus, cui praeerat, ſpectare videbantur. Sed homini, quem tantopere gloria titillaverat, coepit haec ſordere, cum ab hydrope, qui ſiccus dicitur, ad mortem ſe rapi videret. Non communia hoc praeſertim tempore dedit conſtantiae & pietatis ſigna, neque tum quoque ſuas ſilere Muſas ſivit, harum voces non injucundas fore ſperans Deo, quem ſibi placabilem & aequum exoptabat (1). Obiit Romae VII. Id. Sept. an. MDCCIV., ſepultuſque fuit ad S. Angeli in Piſcina cum hac inſcriptione:

BENEDICTUS MENZINIUS
FLORENTINUS
HUJUS ECCLESIAE CANONICUS
POETA ET ORATOR
OB. SEPT. ID. SEPTEMB.
AN. REP. SAL. MDCCIV.

Nudus nummis & agris libros ſuos Philippo Leerſio, ſcripta vero ſua Franciſco Tegliae

(1) Vid. Vol. IV. ejus carminum p. 35. quo in loco extat ode, quam morbo oppreſſus condidit, vel potius fudit. Hujus eſt initium;
Mio Gesù, mio Signor, vedi il meſchino,

testamento legavit. Utrumque enim maximis amicitiae vinculis conjunctum semper habuerat. Visus est Leersius aliquid addidisse famae Menzinii suis carminibus, & illo praesertim epigrammate, cujus initium;

Quando la giovanetta d' Oriente:

Nihil vero non egit Teglia ut omnia Menzinii scripta, & vel ea quibus facile caruissemus, simul collecta typis imprimerentur, doluitque se invenire non potuisse neque Latinam satyram, quam Menzinius condiderat ad diluendam opinionem eorum, qui ex officina sua Sectani satyras prodiisse dictitabant, neque pastoritias Eclogas, quarum autographon Redio concesserat, neque alia hujusmodi pauca, quorum jacturam dolere quoque debent ceteri omnes poesis amatores. Quae vero praefatus est Teglia pietatem magis suam in mortuum, quam rectum judicium ostendunt, cum effusus fuerit in omni eo, quod suffragari posse Menzinii laudi existimavit. Nos quidem parciores erimus, & cum homines doctos in illud con-

sensisse elogium dixerimus, in principibus Italicis poetis numerandum Menzinium, neminemque fortasse extitisse, qui varia adeo poesis genera, atque ille, tractare potuerit, satis illius favisse laudi arbitrabimur.

OPERA EDITA.

Quatuor in Tomos distributa

Tom. I. *Poesie liriche, lib. XII.*

Tom. II. *Poesie varie, cioè l' Etopedia, ovvero Istituzione Morale, lib. IV.: il Paradiso terrestre lib. III.: Arte poetica lib. V.: Elegie XVII.: Trenodie di Geremia Profeta IX.* Extremo in libro extant quae Laurentius Bellinius cecinit ad celebrandas laudes Menzini.

Tom. III. *Prose volgari, cioè Lezione Accademica recitata nell' Arcadia di Roma: Lezione pastorale agli Arcadi: Discorso Accademico della Bellezza recitato nell' Accademia di Cristina Regina di Svezia: Prego alla Croce: Discorso nel quale si prova che le lettere devono esser congiunte alle morali discipline: Declamazioni II. contro de' giuocatori: il Misantropo: l' Accademia Tusculana: della costruzione irregolare della lingua Toscana: e le lettere ad Uomini illustri.*

Tom. IV. Latine scripta tum versibus tum soluta oratione: *Oratio de morum philosophia literarum*

studiis adjungenda : Oratio ad S. R. E. Cardinales pro eligendo Pontifice Conclave ingressuros : Oratio cum libros Aristotelis de arte Rhetorica esset explicaturus : Oratio cum duos juvenes jurisconsultorum laurea Romae insigniret : Oratio in funere Leonis X. : Calumnia vindicata pro se ipso : Opuscula de poesis innocentia, de litteratorum hominum invidia, & de inani gloriae studio : Latinae epistolae : Latina carmina. Claudunt volumen quae Joseph Paoluccius scripsit de vita Menzinii, & quae Josephus Blanchinius exaravit in disputatione & dialogo, cum orta controversia fuisset, an Menzinio Alexander Guidius in lyrica poesi praeferendus esset. Multis enim argumentis se probare posse putat penes illum principatum esse.

Satire.

VINCENTIUS A FILICAJA.

Vincentius a Filicaja Florentinus. Huic homini vix ſimilem invenies tum bonitate morum, quos neque deſidia, neque luxuria unquam vitiarunt, tum praeſtantia in poeſi, cui perparum officit mala, quae tum vigebat undique, ſcribendi conſuetudo. Natus eſt enim an. MDCXLII. III. Kal. Decembris, quae tempora mitioribus litteris tenebricoſiſſima & prope fatalia ſcimus fuiſſe; tantus erat error, & offuſa caligo illorum animis, qui aliquod cum Muſis commercium habere cupiebant. Bimulus matrem Catharinam Spiniam amiſit, feminam, quae de nobilitate cum nobiliſſimis Florentinorum familiis, inter quas Filicaja numeratur, poterat ſane contendere. Puer a Jeſuitis didicit quae diſci tum poterant. Apud eos ſe dilutius potaſſe dicebat; expleviſſe vero quaſi diuturnam ſitim, cum ad Academiam Piſanam veniſſet, quo in loco & Latinis litteris & philoſophiae & rerum divinarum doctrinae & juriſprudentiae, quae diſcipli-

na, ut pote quaeſtuoſa, ei praeſertim a patre fuerat deſtinata, operam dedit. Raro tum domo prodibat, niſi ſtudiorum & religionis cauſſa, quam impenſiſſime tota vita coluit, & mirari, vel potius dolere eos videbatur, qui hominem in ſolitudine, quaſi haec omnem voluptatum fructum auferat, beatum eſſe poſſe negabant. Erant illi oblectamenta & ſolatia majorum ſtudiorum poeticae exercitationes, per quas brevi ad hominum famam pervenit; & quoniam arte valebat in legendis verbis beneſonantibus, etiam eos delectabat, qui turgidum & inflatum dicendi genus ſequebantur. Nunquam ille plus ſolatii a Muſis accepit, quam dum nobiliſſimae & caſtiſſimae puellae, quae prope ejus domum habitabat, amore ſane improbo captus eſt. Canebat ſaepe amatoria, quo uno levari ſibi videbatur: poſtea cum e vivis illa jam nupta erepta fuiſſet, cum gemitu & lamentatione fundebat carmina, quae Orcum commovere potuiſſent. Animi plaga, quam nec diuturnitate vaneſcere, nec ullis amnibus elui poſſe putabat, tandem, ut fit, evanuit, tantaque vis fuit poe-

nitendi, ut flammis tradiderit, quae condiderat, amatoria, seque sacramento obligaverit non canendi Musis nisi sacra & heroica. Quod & fecit. Imitari prophetas, quin immo prophetico spiritu totus accendi atque animari videbatur, cum de rebus divinis diceret. Servabat ad extremum usque carminis, magniloquentiam omnino singularem, ferebaturque huc illuc, tanquam plenus Deo, potuitque efficere, ut nihil majus meliusque ejus lyricis carminibus conditum fuisse existimatores docti & intelligentes judicaverint. Porro quid nobilius & grandius excogitari potest iis odis, quas confecit, cum Vindobona dira Turcarum obsidione liberata est? Videberis tibi, cum eas legeris, in aciem dimicationemque venisse, & cum potenti Deo, sine cujus numine nulla sunt arma hominumque consilia, audenter loqui, & id quod cupis, exigere magis quam petere aut contendere. Decuit quoque separatim consecrari Musis nomina & gesta eorum, quorum virtus in bello enituit, nec miraberis magis aut Joannem Poloniae Regem, aut Carolum V. Lotharingiae Du-

cem Barbarorum agmina vaſto diruentes impetu ſine clade victores, aut Leopoldum, qui copias & ſuos praebens Divos, & vota ad caelum aſſidue fundens; belli ſecundos reddidit exitus, quam artem poetae, qui potentior vel ipſis ſtrenuiſſimis ducibus videtur, dum fervet, & *immenſus ruit*, ut ajebat poeta ille, *ore profundo* novis ſuorum heroum tempora vincturus coronis. Sunt qui putant eſſe in his carminibus pauca quaedam, in quibus nimis ingenium emicat; & ſane in omni re lyrica indignamur non modo ſi quid ſit humile aut inlepidum, ſed etiam ſi quid ſit nimium attenuatum, quod omnia inſtinctu, inflatuque divino fuſa apparere debeant. Verum ego minime paucis offendar maculis, praeſertim cum aliquid dandum ſit ipſi, in quo poeta vivebat, ſaeculo. Iſte *vates magnorum maximus Regum* cecinit quoque laudes Chriſtinae Svecorum Reginae, cui nihil magis laetabile in orbitate Regni videri ſolebat, quam celebrari a magni nominis poetis. Praeter ceteras enim φίλαυτη & erat & habebatur. Sed quem non titillaſſet ode illa Filicajae, cujus initium; *Alta*

Reina, i cui gran fatti egregj, in qua tanta eſt copia ornatiſſimorum verborum ac ſententiarum, tam belle multae & variae res inter ſe junctae, adeoque ab initio uſque ad imum ſervata vis, magniloquentia, omneque id quod ad ſublime pertinet, ut nunquam melius & ornatius virtutem celebratam fuiſſe facile affirmes? Nec verebatur Filicaja ne ſua praedicatio non grata potius quam blanda videretur, poſtquam magnis coepit Reginae obſtringi beneficiis. Litteras ab ea frequenter accipiebat amoris pleniſſimas, & hoc praeſertim illa ſe gloriari dicebat, quod quae optima erant deguſtaret, atque ſciret Filicajae meritas tribuere laudes, cum ei primas in lyrica poeſi deferret (1). Hunc quoque, quamvis abſentem, privatae ſuae Academiae adſcriptum voluit; ſaepe ad ſe invitavit; auctumque filiis (nam anno MDCLXXII. Annam Capponiam uxorem du-

(1) *Io mi pregerò che ſi dica un dì: Criſtina benchè ſtraniera leſſe e guſtò le opere del gran Filicaja.* Vid. ejuſdem Reginae epiſtolas quaſdam, quas Thomas Bonaventurius retulit in commentarium Italicum de vita Filicajae. Legenda etiam Latina ode ejuſdem Filicajae, cujus initium: *Regum maxima grandioreque regno &c.*

xerat) hos in liberorum suorum loco se habituram sancte pollicita est. Atque illa, quae postea gessit ad fidem suam solvendam, omnibus occulta esse voluit, quae quidem & alia hujusmodi, & domesticarum sollicitudinum aculeos omnes & scrupulos innuit Filicaja iis in nobilissimis carminibus, quae *sacrificia* inscripsit; nec fateri ipse dubitabat, quoties liberos ipsos, quoties conjugem, quoties domum videret, toties se beneficia Reginae videre. Ipse vero animo recogitans haec aliaque bona, & magnam, qua fruebatur, famam sibi a poesi dimanare, in hac excolenda sibi magis magisque elaborandum esse putavit, ita tamen, ut quid quid conderet, id totum esse a Deo, quo praesertim ex fonte (1), minime vero ex obscuriore aliqua scientia, neque ex mythologiae fabulis promenda atque sumenda nobilissimorum carminum argumenta esse dicebat. Hosce religiosi animi sensus praeser-

(1) *Non io l' Ascreo,*
Che già la sete giovanil m' accese,
Torbido fonte beo,
Ma Clio la croce, e mio Parnaso è il monte,
Quel monte in cui la grand' Ostia cadeo.

tim exposuit in ode illa, cujus initium : *Padre del Ciel che il gemino Emisfero* : in qua licet eluceat magna copia nobilissimarum sententiarum cum elatione atque altitudine orationis, non meditata tamen, sed coacta dicere Poeta videtur. Deploravit autem eos, qui genus invehunt injustae servitutis, cum poesim famulari cogunt amatoriis ineptiis; & cum ipsam poesim lamentantem induxisset pristinas calamitates suas, atque impia detestantem saecula, gratulari aetati suae videtur, quod factum Christinae Svecorum Reginae opera fuerit, ut Italicae fidicines lyrae toti essent aut in divinis hymnis aut in Heroum laudibus canendis. Atque hujus carminis eo libentius mentionem feci (1) quod in eo insit vera sublimitas, magnificentia & nitor, & quod ex eo maxime intelligi possit novisse Filicajam artem distribuendi ornamenta, moderandique sibi ipsi in maxima copia imaginum, memor sententiae Apellis, qui pictores eos, ut est apud Tullium, aberrare

(1) Incipit illud :

Nel più alto silenzio, allorchè amico
Sonno col dolce ventilar dell' ale.

dicebat, qui non sentiret quid esset satis. Dicenti vero de poesis fortuna, vicissitudinibusque opportuna occasio videri poterat, ut est in more positum poetis, suas quoque laudes praedicandi; sed cave putes hominem fuisse modestiorem Filicaja, qui ita solebat ad scribendum accedere, ut aliquid tentaret magis, quam perficeret. Quanquam minime ei opus erat mentem concalefacere, imitarique eos, qui primas hastas ita leniter jactare solent, ut & venustati serviant, & reliquis viribus consulant. Continuo videbatur se universum profundere; & cum plane ipsum satisfecisse argumento, & inopem & exhaustam jam factam fuisse poetae pharetram existimasses, novis iisque validioribus ipsa pollebat armis, non extrinsecus quaesitis, sed ex ipsis rerum visceribus depromptis. Quare minime est mirandum si a sapientissimis judicibus lyricae poesis principatus ei datus fuerit (1). Neque minus feliciter

(1) Ex multis unam Redii epistolam exscribere libebit. *E' già qualche tempo che nell' interno più segreto del mio cuore ho sempre meditato di dare una tacita sentenza intorno al primato de' poeti lirici Toscani del*

ipse expertus est quid posset in minoribus carminibus, & quaedam hujus generis reliquit, quae memoriter ab omnibus Musarum cultoribus recitari solent. Nemo vero ignorat quantae difficultatis sit aliquid in hoc genere condere, quod perfectum expletumque sit omnibus suis partibus, quod iis satisfaciendum sit, qui cum gaudeant perfecto completoque verborum ambitu, vim eti-

nostro corrente secolo: ma non son mai venuto all' opera, ancorchè potentissimi ed incontrastabili motivi avessi di farlo a favore di un Cav. mio riveritissimo padrone ed amico. Veramente non l' ho mai fatto, perchè uno scrupolo superstizioso di amore m' ingombrava tal volta l' animo con certo apparente dubbio di giudice amoroso ed appassionato, e per conseguenza abile a commettere qualche involontaria ingiustizia. Ma jeri dopo aver letta più volte la Canzone di V. S. Illustrissima per la beata Umiliana de' Cerchi, svanitami ogni superstizione di scrupolo, non solamente pronunziai la sentenza nel segreto del cuore, ma la palesai altamente in presenza di numeroso popolo, e volli che ne fosse presa una giuridica testimonianza da molti valent' uomini, tra' quali numererò solamente il Sig. Conte Lorenzo Magalotti, ed il Sig. Priore Luigi Rucellai, che per fortuna si trovarono presenti nel solito tribunale della mia casa. La sentenza è data e data con giustizia, nè m' importa se qualche spirito di contraddizione vorrà sgridarmi con dire:

am gravitatemque sententiarum desiderant; & qui ex poeta exigunt, ut brevi quatuordecim hendecasyllaborum circuitu multa comprehendat, quae nulla ex parte claudicent, & quae non solum apte, sed etiam perspicue & eleganter juncta sint, perinde ac si sponte fluerent, & quae demum non voluptate solum, sed etiam admiratione quadam audientium animos perfundant. Quapropter multorum poetarum voluminibus antepofue-

Or tu chi se' che vuoi sedere a scranna,
Per giudicar da lungi mille miglia
Con la veduta corta d' una spanna?

perchè non ne farò conto, e se vorrà sapere i motivi, gli darò molto volentieri. Mi rallegro dunque con V. S. della bella canzone, e supplico la sua modestia a non isdegnarsi meco, se invece della critica impostami io gli mando una giustissima favorevole sentenza. Haec Redius epistola data VIII. Kal. Sext. MDCLXXXVI. Vel antea Redius cum legisset quae Filicaja cecinerat de Leopoldo Caesare, deque aliis heroibus, qui Viennam a Turcarum obsidione liberarunt, haec scripserat: *che nell' artifizio, nella nobiltà e nell' altezza giudiziosissima delle sue canzoni V. S. Illustrissima è superiore*

τοῖς, οἳ νῦν γεγάασι, καὶ οἳ μετ' ὄπισθεν ἔσονται.

rim illa Filicajae epigrammata, quae veluti laetissimos flores cineri consecrat amitae carissimae Camillae Filicajae (1); aut illa, quibus lamentatur sortem Italiae, quod in ea acerbissima & continua bella versarentur, ipsamque a desidia & languore ad industriam virtutemque avocat (2); aut ea, quibus miras divinae Providentiae artes celebrat (3) & ex aliorum calamitatibus nos iram Dei timere docet (4); aut illa demum (infinitum enim esset singula commemorare) quibus omnes ad virtutis amorem, ac praeclara mortuorum exempla imitanda, seque ipsum ad retinendam perseverantiam in bonis atque constantiam in adversis excitabat. Raro enim prospero fortunae flatu usus est. Siqui-

(1) Est quaedam veluti catena novem epigrammatum, quae sic juncta poema propriae cujusdam naturae efficiunt. Visus est Bellinius, cum laudes caneret Benedicti Menzinii, hunc morem induxisse: nam qui ante eum floruere poetae ad summum bina, & quidem raro, jungebant epigrammata.

(2) *Italia, Italia, o tu cui feo la sorte &c.*
Dov' è Italia il tuo braccio? A che ti servi &c.

(3) *Qual madre i figli con pietoso affetto &c.*

(4) *Qui pur foste, o Città, nè in voi più resta &c.*

dem gravi & periculoso morbo semel iterumque affectus est, filium magnae spei, qui Magno Duci erat ab ephoebis, amisit; premebatur angustiis rei familiaris, & jure dolebat spes omnes illas, quas in liberalitate Christinae Svecorum Reginae (obierat enim illa an. MDCLXXXIX.) posuerat, omnino evanuisse. Actum a Paullo Falconerio, quo neminem cariorem habebat, de addicendo Filicaja Rospigliosorum familiae. Sed cum conditiones non convenissent, neque libenter ipse educationis taedium laboremque susciperet, excogitavit tandem Cosmus III. quemadmodum calamitatem ejusdem non modo levaret, sed etiam honestaret. Delatam itaque Volaterrarum Praeturam Vincentius sic accepit, ut de aliorum utilitatibus & commodis unice sibi esset excogitandum. Quare non rugis superciliosque quemquam terrebat, sed clementia, mansuetudine, facilitate humanitateque omnino singulari omnes ad se amandum cogebat, ut nihil tam populare, quam ejus nomen, nihil tam omnibus carum, quam ejus auctoritas videretur. Non injucundum fore lectoribus puto, si hoc loco exscri-

exscripsero, quae Filicaja ipse de sua Volaterrana Praetura ad Franciscum Montanium scripsit, ex quibus etiam intelligi poterit hominem religiosissimum, si auctus honoribus, aut re familiari fuit, aut si aliud quidpiam nactus est boni, aut malum depulit, tum Deo gratias se agere, tum nihil suae laudi assumptum arbitrari.

Me Praetore, quater gelidi rediere Decembres,
Quaterque arista floruit.
Quid, Montane, actum? dices; magna, aedepol, egi
Magna, hercle, nec pauca admodum,
Quaeque operae pretium sit dicere. Redditus urbi est
Diu negatus Histrio;
Bisque novem clausae, populo indignante, per annos
Jam comicae patent fores:
Sublati anfractus passim, salebraeque viarum.
Hinc saxo & hinc laterculo;
Defensae leges: odia intercisa: diremptae
Lites perantiquae & graves:
Indictum sceleri bellum: meretricia labes
Abstersa: difficillimis
Nec non temporibus servata annona. Quid ultra?
Non orphano, non virgini,

Praesidium viduae non defuit, & mihi toto
Nox una quadriennio
Extra urbem haud sane transacta; data inde Latinae
Sunt subcisiva tempora
Etruscaeque lyrae non nunquam. Nec plura forsan
Egisse me non abnuo.
Egi autem? Sim stulte audax, nisi cetera dicam;
Egi haec, Deo sed auspice
Atque auctore Deo. Frustra vigilo ipse, vigil ni
Urbem Deus custodiat.

Dum studio, amore, animo nulli deesse satagebat Filicaja, requiem curarum animique oblectationem in Latina praesertim poesi conquirebat. Erant vero nonnulli qui perdere operam ipsum dictitarent, cum ejusdem Latina carmina cum Etruscis compararent; Facilis quidem & expeditus erat ad illa condenda; veterum scriptorum erat litterate peritus, adeoque callebat Latii linguam, ut vel res difficillimas, cujusmodi sunt quae ad *mugarinum*, tum florum rarissimum, de quo rogatu Laurentii Magalotii plura scripsit carmina, ad passerum venationem (1), ad ala-

(1) De hoc carmine ita Regnierius Gallorum elegan-

baſtrorum ſculpturas, ad ſalis, ceterarumque hujuſmodi artium, quibus Volaterrae florent, fabricam pertinent, ſatis feliciter exponere poſſet. Nihilo tamen minus color quidam urbanitatis & ſuccus, qualem in omnibus ferme ſaeculi XVI. poetis admiramur, & in noſtrae etiam aetatis nonnullis, inter quos honoris cauſſa nomino Zanottum & Vulpium, Latinis Filicajae carminibus deeſſe mihi videtur, ut propterea non admodum doleam pleraque eorum, quae condidit, quaeque ſingulari ejus haeredum humanitate diu

V 2

tiſſimus ad Magalotium ſcripſit.

Oh che nuova, oh che bella, oh che galante coſa il componimento del Sig. Sen. da Filicaja sopra la caccia de' paſſeri! E dove mai ha trovato egli il modo d'accomodargli così bene al guſto di chiunque abbia un po' di guſto, cui mens ſapiat & palatum? *Certo, ch' egli è un gran maeſtro di dire e di condire*, arbiter dicendi & caenandi. *Oh perchè egli non dà alle ſtampe le ſue compoſizioni latine, così gravi e ſode dove biſogna, così galanti e delicate, ove la materia lo ricerchi, e così belle e ingegnoſe da per tutto? Diale fuori, quando non foſſe per altro che per dar' a divedere*

Che l' antico Latino
Negl' Italici cuor non è ancor morto.

in manibus habere mihi contigit, adhuc in tenebris latere. Non est tamen celandum, ut est locupletissimus testis Magalotius ipse, in Britannia plurimum celebratum fuisse Filicajae nomen ob illius Latina carmina, quae studiose colligebat Henricus Newtonus Britannorum ad Cosmum III. Legatus, ut civibus suis eorum exemplaria mitteret. Hujusmodi vero munera eo gratiora accidebant, quod saepius Filicaja ad nobilissimos Britannorum celebrandos Latinas Musas invitavit, & quae de Sommersio scripsit (1) non por-

(1) *Perché impariate a stimar l' Inghilterra, sappiate che per due sole ode comparsevi di vostro, il concetto dell' Autore vi è divenuto sì grande, che Mylord Sommer scrive all' Inviato che non c' é cosa che ci non desse per potere averle tutte. Gli ho detto che tutte sono di molte, ma che se gliene potrà mandare anche qualcheduna di più di quelle che si sono date a lui. Il buono Inviato s' è messo a durar la fatica, che vedrete nell' aggianto foglio di sua mano. Mandatemi quelle che vi par d' aggiugnere, che si copieranno con tutte quest' altre. Il nostro Gori aveva già due volte fatto il possibile per farmi scadere la vostra ode Paolina con mettermela in cielo Empireo, e una fra l' altre jermattina sulla porta di S. Felicita. Con tuttociò bisogna che io vi dica, che nel leggerla mi sono più volte avuto a scandalizzare del Gori, che non me ne avesse*

terant non esse acceptissima populo, propriorum meritorum laudatori superbo. Miror autem Filicajam eo tempore, quo hujusmodi scriptionibus operam dabat, vel putidius, vel invitius (nolo enim dicere de tam suavi homine fastidiosius) ad Etruscas Musas accessisse. Quod nonnulli tribuebant eorum, quae antea concinnaverat, carminum praestantiae, quasi hanc senescens aequare se posse desperaret: affirmabant alii persuasum esse poetae majorem se posse ex Latinis carminibus laudem colligere, quasi eorum nitore atque splendore omnium ocu-

detto più assai, e che nel dirmene non avesse accompagnato le parole con scagliamenti di vita, con buttare in terra il cappello, e talvolta con bestemmiare. Oh che gran cosa, oh che gran cosa, oh che grandissima cosa! Grande per l' invenzione, grande pe' pensieri, mirabile per l' unità, spaventosa per l' espressioni.

La prima volta che l' ho letta, pensavo per accreditarmivi di notarvene qualcheduna. Ma poter del mondo bisognava copiarla tutta. Ma che cosa mai, per l' amor di Dio, è quella di considerare le figure di Cimabue, e poi quelle di Tiziano e del Rubens con quella po' d' applicazione. Siete un vero Diavolo sempre, ma in Latino, il Lippi darebbe il suo voto a Plutone, che dovesse farvi Diavolo a due code.

los perstringeret; ipse vero ajebat Italicas Musas (1), quae sibi in virili aetate propitiae fuerant, pene aversari hominem senescentem, & multis valetudinis incommodis affectum.

Viscerum e stagno mihi dira surgit
Aura, caelo praecipitat dies cum
Functa, majoresque cadunt ab altis
Montibus umbrae.

(1) Postremum fortasse Italorum carminum, quae condidit Filicaja, hoc loco referre libebit, & quod sit, meo judicio, elegantissimum, quodque pietatem viri religiosissimi redoleat, quodque sit ineditum.

Già già la riva afferro, e la tenace
De' miei saldi desiri ancora io getto,
Nè più mi turba il tempestoso aspetto
D'un mar ch' ha guerre vere e finta pace.
Nè di vane speranze aura fallace
Più mi lusinga, e nel cangiato petto
Altra speme si desta, ed altro affetto
Che ubbidiente alla ragion soggiace.
Onde fuor di periglio, a quel crudele
Mar mi rivolgo, ov' io rimasi assorto,
E'n cui tanti versai pianti e querele,
E dico a' miei pensier, chi quà v' ha scorto?
Calate omai le combattute vele,
E quì sciogliete i voti, è questo il porto.

Aegritudo hinc & dolor & gravedo,
Inquies nec non rigida, ille se se
Dum levat flatus, regionem & omnem
Pectoris implet.
Vibro non acres ego tum jambos;
Immo habet plectrum paries, habentque
Triste Musae justitium & canendi
Nulla facultas.
Jamque me denus cruciat November;
Et medelis & medica arte tota
Jam fere absumpta mihi spes misello
Haud super ulla est.

Hactenus de Filicajae carminibus. Si cui vero aut perquam breviter, aut impolite ejus laudes perstrinxisse videbor, illum delegabo ad Eustachii Manfredii carmen (1); quo sic celebravit summi poetae merita, ut magni & persapientis hominis judicium non mediocriter eruditi assentationem illud existimare debeamus. Haud autem puto commemoranda, quae soluta oratione scripsit Filicaja, quod quae mediocria sunt vix locum habere

(1) Hujus initium: *Verdi, molli, e fresch' erbe &c.*

debeant in laudatione hominis, qui Musas adeo amicas expertus est, ut per eum maxime Itali non multum aut nihil omnino Graecis in lyrica poesi concedant. Nec minus illa laudanda sunt in Filicaja, quae a virtute proficiscuntur. Quanta in eo comitas, quanta jucunditas, quam mollis animus ad deponendam omnem offensionem, quam fortis in adversis fortunae casibus ferendis! Quam idoneus ad conjungendas amicitias! Quanta caritas non modo liberorum, conjugis, ceterorumque sibi sanguine conjunctorum, sed etiam universorum hominum! Saepe miseros sic levavit, ut eorum calamitatis non solum adjutor, verum etiam socius videretur. Nihil dicebat, nihil faciebat, nihil cogitabat denique nisi considerate, cumque omnia ejus consilia resque omnes, quas gerebat, a Deo proficiscerentur, eodemque referrentur, imaginem antiquitatis in eo dixisses intueri. Quas vero curas, quas vigilias, quae consilia, quod justitiae studium ad rerum publicarum administrationem afferebat! Sunt qui narrant in rebus politicis eum non satis fuisse pru-

dentem, nec satis peracutum ad mala praevidenda, hominesque noscendos. Quod si reliquero incertum, illud omni asseveratione affirmabo neminem illo fuisse integriorem atque castiorem, neminemque cupidiorem suis officiis atque reipublicae satisfaciendi. Quare minime est mirandum, si Volaterrani maximis precibus a Cosmo III. postularunt de retinendo homine, quem juxta ac parentem diligebant atque venerabantur. Prorogata illi quidem fuit Praetura, sed hanc anno MDCC. cum Pisana commutavit. Biennio Pisis fuit, ex qua urbe Florentiam rediit auctus munere sane amplissimo, quod ad continendos in officio ipsos urbium atque oppidorum praefectos institutum esse videtur; quam rem praeter voluntatem atque opinionem sibi accidisse dicebat. Cum satis otii in patria nactus esset, de perpoliendis edendisque suis Italicis carminibus (qua in re non tam suo, quam prudentissimorum hominum judicio uti solebat) cogitationem suscepit, & eorum quidem impressionem inchoaverat, cum pleuritide correptus diem obiit supremum. Vel mortuus vivere videba-

tur; tantus illum honos, memoria, desiderium prosecutus est amicorum. Denique haec in familiari Filicajae gentis sacello, quod est in S. Petri Aede, Scipioni Vincentii filio inscribi placuit, ut idem monumentum & paternae virtutis & suae pietatis posteri haberent.

D. O. M.

VIncentio a Filicaja Senatori Florentino Senatoris Bracci filio, qui non vulgarem generis claritatem vicit ingenii laude & elegantia carminum cum Latinorum tum Etruscorum, quae totam rempublicam literariam gloria honestavit. Christinae Svecorum Reginae amicitia clarus. Joannis Sarmatarum Regis & Leopoldi Caesaris Augusti admiratione & litteris celebratus. Ingenii laudem Volaterrana Pisanaque Praetura praeclare gesta, aliisque publicis Senatoriisque muneribus egregie obitis, innocentia vitae, prudentia, modestia, religione, continentia, humanitate superavit. Scipio Filius Eques Divi Stephani Parenti optimo, qui omnibus ingens desiderium sui reliquit, lugens & meorore afflictus posuit.

ANGELUS FABRONIUS

ANTONIO NICOLINIO

S. P. D.

SI *forte tibi videor diu multumque tenuisse suspensam expectationem, quam tibi dedi scribendae vitae Josephi Averanii praeceptoris tui, satis justa excusatio erit, quod ita distentus fuerim in perficiendis edendisque aliorum illustrium virorum vitis jampridem susceptis, ut huic scriptioni minime tempus habuerim; quodque mihi Romae commoranti multa deessent adjumenta ad illius hominis mores, factaque penitus cognoscenda. Non mediocri profecto dolore afficiebar, cum videretur jure a me exigi, ut opus contexerem usui praesertim illorum, qui parabant Urbanam editionem non solum* Interpretationum juris, *sed aliarum quoque rerum, quas Latine scripsit Averanius; verum usque mihi temperavi dum Florentiam venirem, ut dignum aliquid & tanto viro & expectatione hominum efficerem. Quod me consecutum fuisse non ausim dicere.*

Id certe omni studio, omnique diligentia curavi, cujus rei plurimos testes habeo, teque praesertim, ad cujus opem saepe confugi. Unde enim facilius res Averanii cognosci possunt quam ex te, qui ejus disciplinae alumnus fuisti, qui totum illud tempus, quo Pisis studiorum caussa commoratus es, ejus jucundissimae convictionis fructum percepisti, qui omnia pene cum ipso habuisti communia, qui vivum omni officiorum genere coluisti, qui morienti adfuisti, mortuum vero & laudatione & sepulcri monumento decorasti? Non semel a te audivi, tam gravi vulnere in ejus interitu perculsum te fuisse, ut ferme jacueris exanimatus; nunc vero recordatione praeteritae consuetudinis sic frui, ut beate vixisse tibi videaris, quia cum Averanio vixeris. Neque id immerito. Non mediocrem enim partem ex ejus laudibus exhausisti, atque in te transfudisti, quod ut assequerere non magnopere quidem illi viro elaborandum fuit: neminem enim habebat clariorem quem tibi proponeret, quam te ipsum; te imitari, tecum ipse certare oportere dicebat, neque licere, tanta expectatione vel a teneris annis excitata, tantisque a natura in animo insitis quasi virtutum igniculis & seminibus, non tui similem

esse. Sed in multis maximisque laudibus tuis est praesertim quod praedicem miram illam bonitatem facilitatemque, qua cunctis hominibus prodesse, cunctis ingenii tui, doctrinae, consilii facem praeferre cupis. Quot in Etruria nominare possumus sapientiae laude florentes viros, qui vel opibus, vel gratiae, quibus plurimum polles, vel monitis tuis quidquid habent, & quicumque sint, se debere libentissime confitentur? Quot adolescentes, in quibus est indoles ad sapientiam concipiendam, voces tuae quotidie ad Academiam Pisanam impellunt hortanturque, tui aliorumque propositis exemplis, de retinenda Juris prudentiae dignitate? Verendum sane esset, nisi te, aliosque paucos tui similes haberemus, ne in illud tenebricosissimum tempus, quo nondum inventis artibus, nullam scientiae lucem homines adspexerant, sensim relaberemur. Quid dico sensim? Immo praecipites revolveremur, si invaleret opinio inscitissimorum hominum, qui non solum omni apparatu ornatuque denudant nobiles disciplinas, sed etiam funditus evertunt penitusque dissolvunt, revulsis vinculis, quibus illae continentur, & sine quibus artes esse non possunt. Id enim agunt insulsi nebulones, id moliuntur, ut persuadeant incautis ado-

tescentibus in quacumque ferme facultate ac praesertim Juris prudentia, illam partem, quam theoreticen appellare solemus, quod in ea sita sit principiorum cognitio, inutilem prorsus esse, atque idcirco in eam tantummodo, quae cum in agendo consistat, practice dicitur, omni conatu ac totis viribus incumbendum. Atque hi quidem cum leges harumque fontes ignorent, ac propterea res controversas ad sua principia nequeant revocare; nequeant quid cuique legi sit consentaneum, quid consequens acri judicio perpendere; nequeant demum dissidentium doctorum opiniones legum trutina pensare, & ad normam veritatis dirigere, modo incerti vagantur & errant, modo cunctantur, haesitant, dubitant, quam viam insistant, & quo pedem figant ignorantes. Jampridem disputabatur an Juris consultus, qui divinarum humanarumque rerum notitiam profitetur, maximis disciplinis instructus esse deberet, & omnibus prope doctrinis eruditus, ut tam gravem personam posset pro dignitate sustinere; nunc eo socordiae & impudentiae devenimus, ut vulgo jactare & pro certo audeant homines affirmare, ne ipsis quidem perspectis legibus, neque veteri jure delibato, posse quem Juris consulti augustissimum no-

men sibi arrogare, & magnarum obire judicia rerum, & gravissimas dirimere controversias. Profecto si praeclari Juris prudentiae antistites, qui totam aetatem in legibus interpretandis, inter se conciliandis, & ad forensem usum accommodandis totam aetatem vitamque contrivere, a morte ad vitam revocarentur, quo vultu, qua voce, qua gravitate circumforaneos istos rabulas increparent? Ideone nos purissimos vobis Juris prudentiae fontes reclusimus, ut vos illos perversarum opinionum faece contaminaretis? Ideo veteres juris conditores nostris commentariis illustravimus, ut vos, illis explosis, semidoctos quosdam legulejos in forum inveheretis? Ideo nostris interpretationibus leges in clarissima luce collocavimus, ut vos ipsis inconditas quasdam & putidas obscurissimorum hominum nugas anteferretis? Nos, expositis legibus, juris prudentiam fundavimus, vos, iisdem neglectis, funditus evertistis; nos legum imperio cuncta subjecimus, vos leges ipsas in vestram sententiam prave detortas temeritati vestrae subdidistis; nos justitiam legum praescriptione circumscripsimus, vos commentitia aequitate a legibus aliena penitus sustulistis. Videbor profecto tibi optime caussam agere Juris prudentiae, quod

te sim imitatus; qui saepe soles non solum sensus, sed etiam verba in nobilissimae omnium facultatis dignitate defendenda ab Averanio mutuari, cujus vitam sic accipies, ut amicitiae nostrae monumentum, sic leges, ut in ea imaginem tui quodammodo expressam intuearis. Cura ut valeas, tibique persuade me in omni re erga te functurum officio benevolentissimi atque amicissimi; quem me tibi & fuisse semper existimes velim, & futurum esse confidas.

Florentiae Non. Sept. MDCCLXVII.

JOSEPHUS AVERANIUS

JOsephus Averanius filius Joannis Francifci Averanii, & Margaritae Sacchettiniae Florentiae natus eft XIII. Kal. April. an. a Chrifto nato MDCLXII. honefta quidem familia, cui contigit, ut tanquam in unam arborem plura genera, fic in illam multorum effet infita atque illuminata fapientia. Nam eodem, quo diximus, patre erant geniti Benedictus & Nicolaus Averanii, quorum alter magnopere floruit eloquentia, omnique cum Graeca, tum Latina eruditione, alter Juris prudentia & mathematicis difciplinis adeo excelluit, ut inter primos numeraretur. Fratrum vero gloriae fic refpondit Jofephus, qui erat natu minimus, ut utrumque fama, doctrinaque fuperaverit. Patre ufus eft diligente, integro & cafto, in primifque ftudiofo litterarum, a quo mature & faluberrimis praeceptis, quae ad recte pieque vivendum pertinent, & grammatica eruditus fuit. Idem a prima aetate fpem attulit fummi ingenii, & non vulga-

ris virtutis; grandiorque factus, cum ad Vincentium Glaream hominem S. J., qui Florentiae publice rhetoricam docebat, ductus fuisset, clarius explenduit, quam generosi condiscipuli eum assequi se posse sperarent. Adjumenta quoque habuit ad litteras Graecas percipiendas ab Antonio Maria Salvinio; & brevi eo pervenit, ut sive Italice, sive Latine, sive Graece scriberet, ejus oratio colorata ac roborata appareret continua veterum scriptorum lectione. Nec solum illa aetate in oratoria se exercuit, sed etiam in poetica, maximeque Latina, ad quam eum natura formaverat. Cum jam, quantum satis esse videbatur, in hac mitiorum litterarum aquula feliciter navigasset Josephus, cursum ad graviores disciplinas direxit, ac primo ad Peripateticam philosophiam penetravit, monstrante viam Joanne Francisco Vannio S. J. Ne vero apud eam diutius moraretur fecit libertatis ac veritatis amor, cui nihil tam esse infensum atque inimicum vidit, quam omnia ponere in unius hominis auctoritate. Retinuit tamen quasdam sententias Aristotelis, quas vero similiores esse pu-

tavit; semperque probavit, in Juris prudentia praesertim, usum Aristoteliae disputandi rationis, dolens hanc corruptam fuisse Scholasticorum captionibus ineptissimisque argutiis. Aristoteli longe superiorem ponebat ejus magistrum Platonem, quem unum totius Graeciae doctissimum, & quasi quemdam Deum philosophorum fuisse dicebat. Itaque ejus libros assidue pervolutabat, neque iis contentus, quaecumque extant veterum philosophorum scripta penitus voluit cognoscere. Memoriter etiam tenebat Epictetum & Arianum, cum plurimum tribueret Stoicis in ea parte philosophiae, quae versatur in virtute & moribus. Post autem, auctore Vincentio Vivianio, adhibitoque doctore Josepho de Papa, ad mathematicas disciplinas & recentiorem philosophiam venit; quibus in studiis, quanquam esset in alia distractus, tantos processus paucis annis effecit, ut tota vita in illa incubuisse videretur. Sed ita sunt maxima ingenia; quamcumque se in partem dederint, in ea ita excellunt, ut si nihil unquam aliud egerint. Sic cum Pisas se contulisset ad Juris prudentiam perdiscendam,

tam longe in hac facultate progreſſus eſt, ut ipſi doctores Franciſcus Maria Ceſſinius, Petrus Paullus Borromaeus, & Antonius Rillius eum in hoc maxime admirarentur, ponerentque principem ſtudioſorum. Habebat is quidem ad adipiſcendam juſti injuſtique ſcientiam plurima inſtrumenta, antiquitatis notitiam, philoſophiae ac praeſertim moralis cognitionem, perfectam eruditionem Graecarum & Latinarum litterarum, & judicium acre ac certum ad unamquamque rem examinandam, momentiſque ſuis ponderandam. Quam vero eſſet vigilans & induſtrius, nullum afferre majus teſtimonium poſſum, quam quod primo anno, quo Piſis fuit, ſubſe civis horis Archimedem & commentaria Eutocii Aſcalonitae in eumdem ſcriptorem e Graeco in Latinum converterit. Dignum opus hoc ſtudiis eorum, qui litteris delectantur, exiſtimavit, quod Commendinius, qui in interpretando Archimede elaboraverat, rem non abſolviſſet, quodque Rivaltus, qui eamdem confecerat, multa peccaſſet, & Eutocium minime attigiſſet. Porro, ut eſt graviſſimum Antonii Mariae Salvinii judicium, nihil fieri

perfectius poteſt interpretatione Averanii; qui etiam multa addidit atque attulit de ſuo ad explanandos illuſtrandoſque libros, qui ſunt *de ſphaera & cylindro*, *de ſpiralibus*, *de ſphaeroidibus & conoidibus & de quadratura parabolae*. Illa quidem declarant praeſtantem Auctoris ſcientiam in mathematicis facultatibus; nec minorem oſtendunt, quae ipſe non poſt multo ſcripſit de *momentis corporum gravium in planis inclinatis*, ut Galilaeum defenderet ab oppugnationibus Joannis Franciſci Vannii S. J., quem habuiſſe praeceptorem ſupra retulimus. Scriptum profecto edidiſſet Joſephus pro ſuo ſingulari ſtudio in illum Philoſophum, niſi Aegidius Franciſcus Gottigneſius doctus vir ex eadem Societate eum in hac defenſione antevertiſſet. Exaravit etiam neſcio quaedam de Apollonio Pergaeo, credo, ut ſuis luminibus obſcura multa illius mathematici illuminaret. Nimis vero longus eſſem, ſi ſingula enarrare vellem, quae in tractanda phyſica & fecit & ſcripſit. Nullum enim ferme diem abire ſinebat, quin aliquid temporis concederet conſiderationi contemplationique naturae, in

quo illius animus, praesertim si aliquid occurreret, quod antea non bene cognitum, ac vero simile videretur, suavissima complebatur voluptate. Observata & notata a se communicabat cum summis viris Laurentio Bellinio & Josepho de Papa, quorum doctrinae splendor omnibus quidem lucebat, sed praesertim Josepho, quem in oculis ferebant. Idem saepe etiam a terra in caelum ascendebat, ut cursus conversionesque stellarum, reliquaque caelestia nosceret: neque illud satis mirari queo, ipsum, nullo duce, per se assequi potuisse Ptolemaeum inter sidera spatiantem & abditissima naturae arcana permeantem. Nemo enim ignorat quanta in obscuritate rerum & verborum illius Almagestus versetur. Haec aliaque studia minime retardabant mirificos progressus, quos Josephus in Juris prudentia faciebat, neque ejus voluntatem ab illa facultate vel minimum alienabant, quin immo magis magisque accendebant, cum ei esset persuasum, Juris consultum, qui divinarum humanarumque rerum notitiam profitetur, maximis disciplinis instructum, & omnibus prope doctrinis eru-

ditum esse debere. Et sane qui reputat gravissimum testimonium, quod Benedictus frater Josepho impertivit, dum illum anno MDCLXXXIV. laurea insigniret, facile intelligit ipsum in aetatis flore ad eam laudem pervenisse, ut ferme dici potuerit ἐγκυκλοπεδικὸς. Insignia doctrinae multi etiam sine doctrina assequuntur; sed tanta praeconia ab homine intelligente, & in quo ingenuus animi candor eminebat, assequi sola sapientia poterat. In hoc litterarum cursu comitem se praebuit Josepho Nicolaus frater, de cujus hominis ingenio atque industria multa mihi videbor praedicasse, si hoc unum dicam, nunquam haesisse in fratris vestigiis persequendis. Postquam in patriam rediit Josephus, oblata est ei conditio per Vincentium Vivianium (huic enim mandata res erat) tradendi mathematicas disciplinas in Bononiensi Archigymnasio. Non dubitabat quidem is, quin cumulatissime Josephus expleturus esset mirificam expectationem, quam in recipiendo mandato commoverat. Verum ab ipso minime impetrare potuit, ut conditionem, honorificentissimam licet; acciperet. Haec

recuſatio pergrata fuit Coſmo III. Mediceo; qui retinendum in Etruria putabat adoleſcentem, de cujus praeſtanti doctrina multa audierat a Laurentio Magalottio, Franciſco Redio, aliiſque doctis viris, quemque omnes ajebant in aetatis flore non modo uſum, ſed habitum etiam virtutis conſecutum fuiſſe. Itaque eodem ferme tempore munus ei detulit publice tradendi in Piſana Academia Inſtitutiones Juris civilis. Extant litterae ejuſdem Redii ad Donatum Roſſettum datae Piſis prid. Kal. Febr. an. MDCLXXXV. *ab Incar.* quibus ei nuntiat Joſephum in ineudo novo munere eam habuiſſe orationem, in qua excellens & plane admirabilis triumphavit eloquentia. Dolendum ſane neque hanc, neque alias, quas in illo Sapientiae domicilio habuit orationes, ſi unam excipias *de Juriſprudentia, Medicina, Theologia per ſua principia addiſcendis*, ad nos perveniſſe. Dubito an ponam in orationum numero, quas in tradendis laureis laudationes fecit, quarumque vidi ego ſeptuaginta novem apud humaniſſimum ampliſſimumque virum Gabrielem Riccardium. Illud ſine ulla dubi-

tatione statuo ac judico fuisse in Averanio vim illam divinam, virtutemque ornate, copiose, varieque dicendi; talemque ejus exstitisse orationem, qualis, ut de L. Crasso dixit Tullius, in bono aedificio firmus paries, & satis splendens. Quidquid vero docebat, mirum, quam sine ullis salebris, sine ulla asperitate influeret in aures animosque discentium, eisque se non adscita, fucisque ac pigmentis quaesita, sed naturali pulchritudine ac suavitate commendaret. Neque solum legum cognitione pectus auditorum suorum Josephus implebat, sed per omnem antiquitatem, omnemque philosophiam gradiens, ipsos ad fontes ducebat, unde manarunt amplissima juris civilis flumina, per quae toto orbe sparsa atque diffusa multos summo homines ingenio, sed praesertim Cujacium, Merillium, Gothofredos, Brummerum, Bynkershoekium, & Noodtium strenue prospereque navigasse dicebat. Horum in numerum poterat & se ipsum referre, nisi sua sibi obstitisset modestia. Retulit certe Heineccius, cujus judicium nemo ignorat quanti faciendum sit, dum viros enumerat

e quorum ſcriptis adjumenta habuit ad ſuas Antiquitates Romanas conficiendas. Erant enim tum in manibus hominum libri duo *Interpretationum Juris*, cujus operis vulgandi haec Averanio data eſt occaſio. Cum Florentiae commoraretur Henricus Brenkmanus Batavus, ut ope Florentini codicis Pandectas verae lectioni reſtitueret, ſaepe ad Joſephum veniebat, ex cujus congreſsu doctiſſimiſque ſermonibus ſe capere fructum maximum dicebat. Accidit aliquando, ut legeret ſelecta quaedam capita ejuſdem operis, in quibus admiratus limatum judicium, reconditamque doctrinam atque eruditionem, ab Auctore impetravit, ut ſibi liceret ſpecimen aliquod mittere ad Cornelium Bynkershoekium & Gerardum Noodtium, alioſque juris conſultiſſimos viros cives ſuos. His illud probatiſſimum fuiſse hoc erit indicio, quod non ſolum ſuaſerunt, ſed etiam rogarunt, ut integrum opus in vulgus ederetur, maximo affirmantes iſtud uſui fore Juris prudentiae amatoribus. Facile annuit Joſephus, quod approbatio a tanta auctoritate proficiſcebatur. Itaque autographum Brenkmano

concessit; hic vero ad Noodtium misit, cujus nutu atque consilio Lugduni Batavorum a Petro Vanderio an. MDCCXVI. typis impressum est. Summus plausus, quo duo priores *Interpretationum* libri excepti a doctis viris fuerunt, stimulavit Josephum, ut iis tres alios adjungeret, in quibus componendis expoliendisque plurimos evigilavit annos. Cumque vita excessisset, priusquam eos typis committeret, hujus rei conficiendae, si placuisset, negotium dedit amico & discipulo carissimo Antonio Nicolinio. Omnia hic studiosissime diligentissimeque curavit. Nam iisdem Vanderianis typis an. MDCCXLVI. opus sic excusum est, ut nihil fieri potuerit elegantius; & ne quid ejus perfectioni deesset, illud ipsum Philippus Martinius aequalis & condiscipulus Nicolinii indice copiosissimo ac summariis locupletavit. De quo toto opere cum aliquando judicium exquisiissem Leopoldi Andreae Guadagnii, viri in principibus hujus saeculi Juris consultis profecto numerandi, hoc ab eo responsum tuli. *Praeclaro Interpretationum juris opere quantum Josephus Averanius praestantissimus Jurisconsultus Ro-*

manam Juris prudentiam illustraverit, ornaverit, auxerit, animo percipere is facile poterit, qui animadvertat, eum in propositis quaestionibus dissolvendis omnia accurate praestitisse, quae ad profligandos errores, ad Juris origines atque progressus investigandos, & in lucem proferendos, ad certam demum constabiliendam sententiam pertineant. Non tam quod alii Interpretes dixerint, quam quod Romani prudentes excogitaverint, summo ingenii acumine deligit, summoque judicio perpendit. Ubi saepe alii, si quid minus adsequi possunt, obelis configere, nodos non solvere, sed secare solent, hic noster optimis rationibus aperte declarat, haud temere a majoribus probatum id esse, quod habent vulgati codices. Quae supersunt in Justinianeis libris fragmenta non modo invicem, sed & cum classicis & assiduis tum Graecis, tum Latinis scriptoribus, quasi Cujacius alter, ita confert, ut aliis alii mutam praeferre facem voluisse videantur. Cognitione antiquitatis, ac victrici, ut mos est Geometrarum, ratiocinandi vi luculentissime id ostendit, quod post ingentes tot doctissimorum hominum in promovenda Juris prudentia labores caeca adhuc erat caligine circumfusum. Neque, ut cultiores non-

nulli Interpretes faciunt, sola ferme alicujus vocabuli, aut solemnioris ritus explicatione tota ejus disputatio circumscribitur, sed & ea, quae ad obscuram sive contrahentium, sive testatorum voluntatem interpretandam conducunt, ac forenses dirimunt disceptationes, fuse, docteque prosequitur. Jam vero quanta verborum proprietas, quanta sententiarum perspicuitas in singulis operis hujusce capitibus enitet! In quamlibet certe ejus partem oculos verteris, non tam elegantissimum scriptorem, quam eximii prorsus ingenii acerrimique judicii virum suspexeris. Haec Guadagnius, qui in iis exponendis nihil profecto amori in Averanium, cujus in disciplina fuit, concessit. Pleraque autem, quae sunt in his *Interpretationum* libris, explicavit Josephus auditoribus suis; tamque lautam supellectilem ad ea magis magisque illustranda conferebat, ut facile convinceret, neminem sine graviorum artium & doctrinarum instrumento ad Juris prudentiam posse accedere. Hinc saepe dicere solebat, illos turpiter errare, qui putant jus civile summatim percipi sine doctrina posse; nam cum haec facultas latissime pateat, eo firmiora doctrinarum fundamen-

ta, & altiores radices habere necesse esset: tanquam perniciem reipublicae fugiendam, insectandamque illam Juris prudentiam conflatam ex colluvione legulejorum, coenoque opinionum inter se dissidentium, & plerumque cum antiqui juris integritate, cum ratione, cum ipsa veritate pugnantium; qui hanc sequuntur omnia sordido quaestu, non scientia, doctrina & dignitate metiri. Haec aliaque monita crebro inculcata studiosis erant industriae quidam ac laboris stimuli ad veram concipiendam sapientiam, elucebantque veluti signa itineris, quod ab iisdem erat conficiendum. Quo in itinere ut facilius progrederentur, omnibus patere voluit domum suam, tanquam officinam omnium magnarum facultatum; neque recusavit etiam habere domesticos convictores nonnullos adolescentes, in quibus praeclara esset ingenii virtutisque indoles. Possem plurimos illustres honoribus & fama nominatim referre, qui ex ejus schola prodierunt. Sed vereor, ne aut quemquam aliis praeferre videar, aut si quos praeteream incautus, offendam. Itaque satis mihi videbor dixisse, cum nominavero

Joannem Gastonem Mediceum, quem ejus pater Cosmus III. Magnus Etruriae Dux consilio Henrici Norisii an. MDCLXXXVIII. Averanio tradidit erudiendum in disciplina juris. Exercuit Averanius Principem adolescentem diligentissime non solum in Juris prudentia, ejusque ministra & famula Graeca, Romanaque eruditione, sed etiam in contemplatione naturae. Cumque annis MDCXCIV. & sequenti, sociis & adjutoribus Cypriano Targionio aliisque doctis viris, plurima in Mediceis aedibus habuisset experimenta de vi radiorum solis in vitris collectorum, videbatur renovasse nobilissimam illam Academiam, cui nomen erat *del Cimento*, adversantibus licet iis, qui cognitionem veritatis innocentiae labem aliquam aut ruinam fore putabant. Profecto Josephus nemini eorum, qui in eadem Academia excelluerunt, concedebat acumine diligentiaque; quod judicium fecerunt quoque docti & intelligentes viri, qui de iisdem experimentis retulerunt. His perspectum habemus, vi radiorum solis gemmas, ceterosque vel durissimos lapides, si unum excipias adamantem, qui

ſenſim abſumitur & evaneſcit; amiantum, talcum, multoque magis ligna, herbas, poma, caſeum, hiſque ſimilia breviſſimo tempore liquefieri, & in cryſtallum converti; liquida vero corpora, ſales, plumbum, hydrargyrum abire in fumum; res ab aqua, vel in aqua genitas in calcem redigi; aurum, argentum, atque aes minime mutari, ſed priſtinam conſervare naturam; vitriolum cypri, aliaque metallica corpora verum, pulcherrimumque in metallum verti, ſic vero verſa haud amplius immutari. Haec eadem experimenta accuratiſſime eleganterque Etruſco ſermone deſcripſit Joſephus, qui nos quoque illud ſcire voluit, lunae radios nunquam vim tantam habere, ut calefaciant. Quod quia nullo modo ſine ſumma cura ac diligentia deprehendi per experimenta poteſt, hinc factum puto, ut multi, quamvis inſignes Philoſophi, in contrariam iverint ſententiam. Idem Piſis cum eſſet, ſumma felicitate renovavit ante oculos diſcipulorum ſuorum, quae Hawksbaeus habuerat experimenta de luce, & electricitate corporum; & dum tractaret Boyleanam machinam, vidit,

dit, & in medium attulit nova & incognita quaedam de pondere & elaſticitate aeris. Multa quoque inveſtigavit de odorum proprietate; & in iis componendis, quoad vixit, valde delectatus eſt. Sed praeſertim in id incubuit, ut tempus conſtitueret, quo ſonus propagatur, utque cognoſceret, num ejus velocitas adverſis ventis retardetur, ſecundis augeatur. Haec aliaque experimenta de ſono fecit Averanius rogatu Laurentii Magalotii, qui eadem conceſſit poſtulationi Regiae Societatis Londinenſis. Haec vero volens Averanii operam remunerari, illum honorifico decreto ſuum in collegium cooptavit. Nec minus excellebat Averanius in fabricandis teleſcopiis aliiſque mathematicis inſtrumentis; omninoque videbatur ad phyſicas & mathematicas facultates natus, per quas, non ſecus ac per Juris prudentiam, potuiſset ſempiternae gloriae commendari, ſi famae cupidior fuiſset. Illam laudem unice videbatur quaerere, ut aliorum utilitati ſerviret, quod quidem ſe conſecuturum putavit, ſi Piſis Academiam inſtitueret, in qua induſtrii adoleſcentes in omni re phyſica exer-

cerentur. Huic Academiae *Oppressorum* nomen dedit, legesque, quibus illa teneretur, Latine descripsit, verbis & sono subrustico imitatus antiquitatem. Nec minori Juris studiosorum commodo multos praefuit annos illi Academiae, quae dicta est *Umbrosorum*, quaeque ad excolendam Juris prudentiam fuerat condita. Continue enim adolescentes in thesibus modo ad philosophorum morem tenuiter differendi, modo ad copiam rhetorum in utramque partem exercebat; interdum etiam illos jubebat afferre orationes, in quibus aliisque rebus conficiendis, si quis ope sua indiguisset, hanc nemini deesse patiebatur. Extant theses quaedam de jure belli & pacis, quae laudem non mediocrem pepererunt tum Averanio qui eas scripsit, tum Germano cuidam adolescenti, qui easdem publice propugnavit. Profecto nunquam conquiescebat, neque defatigabatur Josephus, antequam cumulatissime satisfecisset discipulis suis. Non paucos quoque liberalitate sua devinxerat, quibus rebus fiebat, ut quotiescumque in publicum prodiret, multi eum subsequerentur, & nemo ei par in civitate po-

neretur. Triennium ipſe in explicandis Inſtitutionibus laboravit, poſt quod tempus, an. ſcilicet MDCLXXXVIII. ad interpretandos Pandectarum titulos vocatus eſt; duxitque initium ab eo, qui eſt de fidejuſſoribus & mandatoribus, in quo libentiſſime verſatus eſt propter ejuſdem amplitudinem atque utilitatem. Accidit aliquando, ut Piſas adveniret Fridericus Regius Saxoniae Princeps. Is motus praeclara fama, quae de Averanio erat, voluit eum e ſuperiori loco docentem audire. Rem gratam fore juveni Principi putavit Joſephus, ſi argumentum e publico Jure depromptum tractaſset; fuditque pene ex tempore diſsertationem illam *de Pignorationibus*, quae eſt in manibus, & ex qua facile intelligi poteſt, quanta in eo eſset doctrinae copia (non tamen eſt celandum ipſum non aeque perfecte Juris publici, ut civilis, leges & inſtituta cognoviſse) & quam plenus eſset, uber atque elegans ad Latine ſcribendum. Inter haec Joſephus Benedictum fratrem amiſit, quem caſum pro mutua conjunctione, benevolentia, quotidianaque conſuetudine vehementer doluit. Quaeſivit ipſe

levamentum doloris in canendis mortui laudibus flebili ac molli carmine, illiusque vita Latine describenda, quae quidem praestitit suo more elegantissime: & hoc quoque se debere fratri dulcissimo putavit, ut ejus scripta Praefatione vindicaret ab illis, qui ea incondita, inordinata, multa quidem eruditione referta, sed non ornata, & sanguine ferme carentia dicebant. Fuit profecto Benedictus vir litteratus, idemque Latina eloquentia adeo excellens, ut nonnulli, & in his Janus Vincentius Gravina, non dubitaverint illum praeferre M. Antonio Mureto; Sed nescio, quomodo is, quem inter aequos sapientesque judices constat eloquentia praestitisse, non raro parum pressus & nimis redundans videatur; a quo vitio plurimum abfuit Josephus, qui suam copiam ita temperavit, ut in ejus orationibus neque supersit quidquam, neque desit. Si autem apparatu eruditionis instruere debebat aliquid scriptionis, non imitabatur illorum exemplum, quibus unice est propositum, ut multa proferant, non delectum, non modum, non ordinem spectantes, sed acri, quo pollebat,

judicio ex thesauris suis tantum expromebat optime convenientia, eaque non vulgaria, sed recondita; omnia vero distincte, & ordinate disponebat illustrabatque mira orationis elegantia. Fecit hoc in iis Italicis dissertationibus, quas dixit in nobilissima illa Florentina Academia Etrusci sermonis moderatrice atque custode, quarumque tria extant volumina ab Antonio Francisco Gorio annos aliquot post mortem Auctoris edita. Primum abundat doctrina veterum philosophorum, ac praesertim Platonicorum de Deo, ejusque natura. Plurima quoque habet ex intima Christiana theologia, & ex SS. Patribus, praecipue Graecis deprompta. Sunt & in eodem volumine, quae de acerbissimis cruciatibus, indignissimoque Servatoris nostri supplicio Josephus disseruerat, & Urbini an. MDCCXXXVIII. mendose quidem typis impressa fuerant. Porro haec hominem in lectione SS. Patrum celebriorumque Theologorum exercitatissimum ostendunt, quorum sententias de generibus poenarum, quas Christus subiit, ad leges consuetudinesque veterum Romanorum eruditissime perpendit.

Hac enim via, quod verisimilius esset, in magna opinionum varietate statui posse putavit. Non incommode quaedam persequitur de coronis veterum: deinceps pluribus explicat, qua ratione in morte Christi deficere sol universae quidem terrae, exstinguique visus est; & pauca quaedam docet de Hebraeorum, Romanorumque magistratuum potestate, judiciorumque forma, ad levandam aliqua ex parte Pilati culpam in acerbissima injustissimaque Christi damnatione. Claudunt demum volumen disputationes duae de mundi fine, quibus Averanius suadere nititur, illum tum fore, quando cuncta astra ad idem, unde semel profecta sunt, redierint, quod temporis spatium annus magnus appellari solet, in quo, vix dicere audent astronomi, quam multa saecula teneantur. Secundum volumen plurima habet physica, quae mirabiliter explicant igneam solis naturam & summam lucis subtilitatem velocitatemque. Explicant etiam quae de corporum gravitate, hujusque legibus docuerunt philosophi, praesertim recentiores, rationemque reddunt, quare vis gravitatis minuatur, si corpus per

aquam descendat. Vidit hoc primus omnium Leibnitius: multa vero prompsit ex se Averanius ad illud ipsum confirmandum. Quod autem putaverit Leibnitius, illa observatione explicari facile posse caussam ascensus & descensus hydrargyri in barometro, hoc neutiquam probat Averanius. Sunt etiam in eodem volumine (non commemoranda hic esse duco experimenta habita a Josepho cum ignario speculo & quaedam alia de sono, quia illa supra retulimus) erudita multa. Talia sunt, quae comprobant haud incognita fuisse veteribus non solum ignaria specula, sed etiam ea, quae formas aut augent aut minuunt; nec non illa, quae originem & progressionem naviculariae apud veteres persequuntur; & quae demum ostendunt nunquam fuisse in Liguria Apuam urbem, quamvis a Tito Livio Ligures Apuani nominentur. Postremo ad ornamentum voluminis accedunt binae funebres orationes, quibus Josephus laudes celebravit Philippi Corsinii & Laurentii Magalotii; & quae idem praefatus est de conjungendis praeclaris artibus & disciplinis cum Juris prudentia, dum in

lucem an. MDCCIV, Florentiae emiſit lyrica quaedam Anſaldi Anſaldii, viri utriuſque juris conſultiſſimi. Tertium volumen magna ex parte conficiunt erudita & curioſa multa de conviviis veterum. Haud pauci quidem e recentioribus praeſertim tractarant iſtud argumentum, quos omnes cum diligenter pervolutaſset Joſephus, undique floſculos in rem ſuam carpſit ac delibavit. Sed majora ſunt, quae ipſe per ſe inveſtigavit, quaeque retruſa antea atque abdita in media antiquitate protulit in lucem, ut videatur voluiſse omnes ſuperare doctrina, eruditione, ſubtilitate atque elegantia. Epularia ſequuntur pauca quaedam phyſica, metaphyſica & juridica. Oſtendunt priora, qui fieri potuerit, ut multi ſine cibo diu vitam ſuſtentaverint; commendant altera dulcem & altam non jam corporis, ſed mentis quietem ad explicandum illum Homericum verſum:

Υπνε αναξ πάντωντε Θεων, παντωντ' 'ανθρωπων;

verſantur poſtrema in ea quaeſtione, utrum ſignificatio Italici verbi *mobili* eo trahi poſſit, ut annonam comprehendat. Tribus his voluminibus quartum adjunctum eſt, in quo

sunt Latinae dissertationes duae, & oratio *de Juris prudentia*, *Medicina*, *Theologia per sua principia addiscendis*, de qua supra commemoravimus. Agit prior dissertatio *de Lampadum ludo*, eaque probatur illum non fuisse in usu apud Romanos, fuisse vero apud Graecos pervulgatum, qui Panathenaeis, Vulcanalibus, & Prometheis ipsum celebrare solebant in Ceramico. Probatur etiam eos qui hoc ludo certabant minime lampadem in orbem circumtulisse, sed a primo ad secundum, a secundo ad tertium, atque ita deinceps ad postremum usque eam traduxisse. *Ludos in genere* prosequitur secunda dissertatio, ostenditque a Lydis ludos ad fallendam famem in magna annonae caritate inventos fuisse, ab iisque nomen accepisse; non tamen omnia ludorum genera nos ipsis debere, certe non ludum calculorum, seu quod idem est, latrunculorum, cujus inventorem fuisse putat Palamedem Graecorum sapientissimum. De hoc autem ludo calculorum; de variis illo ludendi modis tum apud Graecos, tum apud Romanos; de ejus differentia cum ludis tesserarum & talorum; de vocibus ad omnia

haec ludorum genera pertinentibus, in quibus interpretandis doctissimi etiam viri saepenumero errarunt; & ut alia praeteream, de ludo quodam Ægyptiorum a Theute invento, in quo motus astrorum repraesentabatur, tam scite ac litterate differit, ut facile existimari possit, illum fuisse antiquitatis peritissimum. Ejus vero bonitatem declarant quae extrema dissertationis parte posuit ad penitus removendos homines ab aleae ludo, in quo sola dominatur fortuna, cujusmodi erant ludi talorum & tesserarum: si cupiunt animum relaxare, posteaquam gravibus seriisque rebus satisfecerunt, ludant latrunculis, in quo omnia sunt artis & ingenii; vel saltem, quodam retento modo, iis utantur lusionibus, in quibus cum fortuna certat ingenium, & sortis iniquitas solertia artis corrigitur, qualis erat ludus tesserarum cum calculis, cui Plato vitam humanam comparabat, & de quo Terentius in Adelphis act. IV. s. VII.

Ita vita hominum, quasi cum ludas tesseris.
Si illud, quod maxume opus est jactu, non cadit.

Illud, quod cecidit forte, id arte ut corrigas.

Cum his posthumis Latinis monumentis Averanii optandum esset, ut ederentur quoque ejus laudationes, quas in tradendis doctrinae insignibus fecit (lucent enim in iis maxima eloquentiae & praeceptorum ornamenta) nec non libellus Latinorum carminum, quem Petrus Burmannus captus eorum nitore atque splendore olim edere meditatus est. Nam studia poetica, ut initio narravimus, in adolescentia Josephus fovit; & ex quo tempore juvenilis alacritas deferbuit, quamquam nunquam accesserit ad poeticas scriptiones, temperare tamen sibi non potuit, quin excellentiores poetas quotidie fere in manus sumeret, eorumque lectione, quasi condimento amoenitatis, graviorum studiorum asperitatem molliret. Mirum! quam multa ipse memoriter, praesertim ex Plauto, Catullo, Virgilio, Horatio, & Juvenali recitaret, videbaturque nihil esse in iis non solum, sed etiam in aliis antiquitatis scriptoribus, quod illi esset incognitum. Satis de scriptis Averanii dictum erit, si hoc unum

addam, non pauca ejuſdem judicialia & forenſia extare. Nullo non enim tempore conſulentibus de jure reſpondit; & interdum etiam ad cauſſarum defenſionem advocatus venit, cum quidquam non cuperet magis quam exemplo ſuo oſtendere, omnibus vivendum eſſe, fugiendamque oſcitantem & dormitantem ſapientiam. Romae apud XIIviros litibus judicandis adfuit Antonio Mariae Duci Salviato, quocum vinculis beneficiorum & magni amoris erat conjunctus. Atque in ea defenſione illud animadverſum eſt, hominem, qui quidquid deferebat, multa commentatione & meditatione elaborandum eſſe putabat, ut mereri poſſet elogium, quod Hierocles philoſophus Socrati tribuiſſe fertur, illius ſermones teſſeris eſſe ſimiles, cum ſtarent ſemper erecti quacumque caderent, iniquo tuliſſe animo morem, qui eſt in eo tribunali, ſcripto reſpondendi adverſariorum argumentis paucarum horarum ſpatio. Romae dum fuit, in admirationem benevolentiamque ſui multos adduxit, ac praeſertim Anſaldum Anſaldium & Ferdinandum de Valentibus: hic vero non uno in loco

suorum forensium operum praeclara testimonia dedit Averanii doctrinae. Iidem quoque ipsi XIIviri litibus judicandis, quod raro homini viventi contigit, non semel in suis *Decisionibus* Josephi nomen auctoritatemque laudarunt. Quam vero longe lateque ejus fama vagaretur, declarant quae de eodem scripserunt Schultingius, Barbeiracius, Heineccius, Van-de-Water, Brenckmanus, Clericus, Menckenius, Noodtius, & Bynckershoekius; qui duo postremi ipsum quoque per litteras consuluerunt de controversia inter eos orta, quonam cessaverit tempore paternum jus occidendi exponendique liberos. Noodtius enim primos istud crudele jus delesse Valentinianum, Valentem, & Gratianum existimabat; citius legibus illud ipsum vetitum fuisse contendebat Bynckershoekius, cujus sententiam confirmavit Josephus, usus praesertim testimonio Tertulliani *lib.* I. *cap* XV. *ad Nationes*, qui locus rem conficere videtur. Haec quoque non mediocris laus fuit ejus praestantis doctrinae, quod Victorius Amedeus Sardiniae Rex magnis praemiis ipsum invitavit ad docendam Juris prudentiam

in Taurinensi Lyceo. Quae omnia respiciens Cosmus III. Mediceus, voluit aliquando eum in Florentinum Collegium Vvirum litibus judicandis cooptare, quod gloriosissimum erat Josepho non solum propter muneris amplitudinem, sed etiam quia tum, veteri instituto, minime ad illud admittebantur, nisi qui essent alienae civitatis. Verum is noluit Pisanam Academiam deserere, a qua nulla unquam res potuit ipsum divellere, nisi corporis infirmitas. Nam qui gracilis semper fuerat, & in graves mortiferosque non semel morbos inciderat, cum ad LXII. aetatis annum pervenisset, coepit assiduis doloribus (humores enim, qui corpus interfluunt, acor corruperat) assiduaque febricula vexari. Postquam vero cum spe valetudinis recuperandae spem quoque amisit Pisas redeundi ad suum munus, hoc se abdicare cogitavit, cum vir castissimus assignatum muneri stipendium sine praesentia atque opera accipere se non posse putasset. Non tulit hoc Joannes Gasto Mediceus, qui eo tempore ad Etruriae clavum sedebat, ac bono illum animo esse jussit, & illud curare unice, ut

diu vitam produceret. Ceſſit Joſephus Principis voluntati: ut vero ex animo omnem ſibi ſcrupulum evelleret, totum illud tempus, quo ſibi dabatur aliqua incommodorum levatio, abſolvendis *Interpretationum Juris* libris conſumebat. Sic enim, quod voce non poterat, ut Juris prudentiae ſtudioſos erudiret, hoc idem monumentis litterarum aſsequi curabat. Conſumpſit in his malis XIV. annos ea fortitudine, ut ne vel minimum a patientiſſimi hominis ſtatu diſceſserit. Dixiſses ſcopulum, quem non jam umbra quaedam ſapientiae, ſed ſumma ſanctitas atque religio adverſus omnes humanae vitae fluctus immotum fecerant. Cumque ad ceteras miſerias poſtremo, quo vixit, anno acceſſiſset apoplexis, nunquam vim tantam habuit proximae mortis aſpectus, ut non plus haberet Chriſtianus homo, fretus conſcientia optimae mentis futurorumque bonorum ſpe, quod gauderet, quam quod aut angeretur aut perturbaretur. Et quotidie paſcens animum ſacrorum librorum lectione, & ſaepe inſtruens ſe caeleſti Viatico, omnibus demum, quae ad religionem pertinent, ſancte peractis, vi-

tae curſum confecit mane IX. Kal. Septembris an. MDCCXXXVIII. Funus ei ſatis honorificum factum eſt in S. Marci, ibidemque, ſicuti juſserat, ſepultus eſt; ut is locus, quem religionis ergo vivus frequentaverat, & in quem ſingulari fuerat ſtudio, mortuum reconderet ac cuſtodiret. Neque multo poſt in periſtylio, quod Templo adhaeret, prope ſepulcrum majorum meorum, Antonius Nicolinius praeceptori benevolentiſſimo marmoreum monumentum faciendum locavit, in quo haec inſcripſit:

JOSEPHO AVERANIO
CIVI FLORENTINO BENEDICTI ET
NICOLAI FRATRI
IN PISANA ACADEMIA LIII. ANNOS
LEGUM INTERPRETI
JURIS CONSULTORUM SUI
TEMPORIS MAXIMO
PHILOSOPHIA GEOMETRIA ASTRONOMIA
GRÆCIS LATINIS LITTERIS
POESI ELOQUENTIA
ROMANAE HISTORIAE COGNITIONE
CLARISSIMO
RELIGIONE MORIBUS SPECTATISSIMO
PRAECEPTORI OPTIMO
QUI VIXIT ANN. LXXV. MENS. V. D. IV.

QUI

OBIIT IX. KAL. SEPT. ANNO A
CHRISTO NATO
MDCCXXXVIII.
ANTONIUS NICOLINIUS
EX MARCHIONIBUS PONTIS SACCI
ET CASTRI CAMULIANI
H. M. D. S. P. F. C.

Teſtamentum fecit, in quo ſcripſit haeredes aegrotos valetudinarii Religioſorum, quos vocant Hoſpitalitatis. Legavit etiam partem bonorum ad dotandas pauperes honeſtaſque puellas. Poſtremo volens commodo utilitatique ſtudioſorum ſervire, bibliothecam ſuam Academiae Piſanae reliquit. Haec quoque declarant Averanii pietatem in Deum, quam ſic coluit tota vita, ut imaginem antiquitatis in eo dixiſſes intueri. Intentus erat animus ad omnia religionis munia obeunda; ſumma cuſtodia ſenſuum; ſtatis quotidie temporibus divinis precibus vacabat; nihil majoris momenti aggrediebatur, niſi conſulto & propitiato Deo, neque unquam in ſuggeſtum aſcendebat, quin prius templum aliquod ingrederetur ad divinam opem implorandam. Illum natura formaverat ad iracun-

diam propensum, sed hanc sic compressit, ut esset in eo, quasi cos fortitudinis, quemadmodum illam veteres Academici dixerunt, non peccandi occasio. Ex quo factum est, ut multorum sine offensione ad summam senectutem retinuerit benevolentiam, neminemque, etsi lacessitus, laeserit. Si quando vero cogebat eum veritas, quam nulli disciplinae addictus unice semper amavit, aliorum opiniones convellere, nunquam eos nominabat, videbatque sedulo, ut confutatio, quod & in monitionibus observavit, omni acerbitate careret. Vix tamen ferebat, ut a discipulis suis sibi contradiceretur; nec defuit aliquando eorum unus ingenio, libertate dicendi, aliisque multis nominibus insignis, qui audacter in ipsum jaceret Cujacianum illud: *Si verum amamus, sumus invicem magistri, & discipuli.* De reliquo impense eos diligebat Josephus, & ab iis quoque dilectus est; cujus rei non mediocre argumentum est aeneum numisma, quod eidem dedicarunt. Ex una parte illud repraesentat effigiem Averanii, ex altera Parrhasium montem, templum & simulacrum Deae Themidis cum

hac inſcriptione: THEMIS PARNASSIA; quae inſculpta ſunt ad indicandas praeſtantes, multiplicesque artes atque doctrinas, quas Joſephus cum perfecta Juris cognitione copulabat. Id ipſum ſuſpiciens Laurentius Bellinius, in nobiliſſimo illo ſuo *de Buccheris* poemate dubitare ſe dixit (danda quaedam eſt licentia Poetae) an plures in Averanio eſſent animae. Quam laudem multiplicis eruditionis magnifice quoque extulit Nicolinius, cum Joſephum laudandum ſuſcepiſſet apud Academicos Etruſcae linguae cuſtodes conſervatoreſque, ut omnia, quae amantiſſimi erant diſcipuli, officia & vivo & mortuo praeſtaret. Nimis vero longus eſſem, ſi ſingulos recenſere vellem, qui ſumma de Averanio praedicarunt. Nihil enim ei invidia detraxit, ſemperque aequiſſimis uſus eſt hominum judiciis. Itaque minime eſt mirandum, ſi ſic Piſis fuerit, ut delata ei omnium conſenſu Academiae Dictatura videretur. Nec minoris erat ejus auctoritas apud cives ſuos. Multorum controverſias tanquam honorarius arbiter judicavit, multis conſilio praeſto fuit; quod cum faciebat non quae-

ſtu & lucro, ſed hominum caritate ſe duci palam oſtendebat. Cum vero ſolitus fuiſſet iis temporibus, quibus Florentiae, propter vacationem a publico docendi munere, commorabatur, frequentare Academiam patriae linguae moderatricem, ita in ea praeſtabat, ut omnia illius nutu geri viderentur. Quod tum maxime apparuit, quando ejus hortatu immenſum opus ſuſceptum eſt conficiendi Etruſci Lexici. Una enim vox Averanii, unum conſilium incredibilem rei magnitudinem, ac difficultatem vicit. Quod vero in tanta exiſtimatione tantaque fama modeſtiam ſervaverit, neque unquam elati inflatique animi ſignum dederit, hoc magnum & mirabile debet judicari. Optime novit, & in ſe oſtendit difficillimam illam ſocietatem gravitatis cum humanitate, quae res plurimum valuit ad conciliandam ei apud homines auctoritatem & gratiam. Cultor, ſiquis unquam alius, caſtitatis & virginitatis, amicis adhortantibus ſe ad ducendam uxorem reſpondebat, nihil eſſe libero lectulo jucundius. Et qui voluptatem virtuti inimicam ſemper odit ac fugit, tam parce, continenter, ſobrieque

vixit, ut illam vocem Socratis ad nundinas Athenis celebrari solitas egressi usurpare potuerit: *heu quot non egeo!* At quantum commodo, voluptatique detrahebat, tantum liberalitati assignabat. Nam domum suam magno aere alieno liberavit: saepe Philippo Baldinuccio, qui ei erat a confessionibus, non mediocrem pecuniae summam dedit distribuendam egentibus, qui Paroeciam S. Marci incolebant: saepe quoque puellas, quae propter paupertatem conditionem reperire non poterant, dote attributa, collocavit. Et ne differendo videretur negare, semper habebat secum, quod statim daret opis ejus indigenti. Nulli vero amicorum fides ejus, nulli opera, nulli res familiaris defuit. Sic se gerendo minime mirum esse debet, si ejus vita omnibus fuit carissima, & mors peracerba.

DE LIBERTATE CIVITATIS FLORENTIAE ejusque Dominii. Pisis 1721. in 4. Propositum est Auctori probare adversus Principes Foederatos, *tum ante Principatum Rempublicam Florentinam omnino liberam, & immunem fuisse: tum constituto Principatu ad hanc diem Principes eadem immunitate potitos, nulli fuisse obnoxios, & Carolum V., mutata forma Reipublicae, nec legitime potuisse, nec voluisse pristinam libertatem invertere*.

ESPERIENZE fatte collo specchio ustorio di Firenze sopra le gemme, e le pietre dure. Harum rerum specimen prodiit primum in Parte V. Tom. VI. *della Galleria di Minerva*: mox eadem experimenta prodiere in Tom. VIII. art. IX. *del Giornale de' Letterati d' Italia*.

DISPUTATIO de jure belli & pacis. Floren. 1703.

PREFAZIONE alle Poesie Toscane di Monsignor Anfaldo Anfaldi impresse in Firenze nell' an. 1704.

VITA BENEDICTI AVERANII, & *Praefatio ejus operibus*. Extant in primo volumine eorumdem operum, quae edita sunt Florentiae tribus voluminibus in folio an. 1717. *Elegia* in mortem ejusdem Benedicti extat in tertio volumine.

DISSERTATIO de Rapresfaliis habita Pisis an. 1713. Edidit hanc primus Lazzarus Benedictus Miglioruccius an. 1732. Tom. IV. suarum *Institutionum Juris Canonici pag.* 75.

INTERPRETATIONUM JURIS LIBRI DUO. Lugduni Batavorum apud Petrum Vander Aa, 1716. *in* 8.

----LIBRI TRES POSTERIORES, PARS I. ET II. Lugduni Batavorum apud Petrum Vander *Aa*, 1746. *in* 8.

ORATIO de Juris prudentia, Medicina Theologia per sua principia addiscendis, Pisis habita an. 1723. *in solemni*

instauratione studiorum a V. Clariss. Josepho Averanio Pisano Antecessore, nunc primum edita sub auspiciis Illustrissimi & amplissimi viri Bonaventurae Nerii Badiae magno Etruriae Duci a consiliis. Veronae, in 8. Edidit hanc orationem Drauerus Cibanctus, sub quo ficto nomine occultari voluit Bernardus Tanuccius, qui Averanii disciplinae alumnus fuit.

LEZIONI sopra la Passione di Nostro Signor G. C. Urbino. 1738.

DISSERTATIO de Calculorum seu Latrunculorum ludo. Venetiis 1742. *in Tom. VII. della Miscellanea di varj opuscoli.*

LEZIONI TOSCANE dell' Avvocato Giuseppe Averani Accademico della Crusca Tom. I. in Firenze nella Stamperia di Gaetano Albizzini 1744. *in* 4.

—Tom. II. presso il medesimo 1746.

—Tom. III. presso il medesimo 1761.

MONUMENTA LATINA POSTHUMA JOSEPHI AVERANII FLORENTINI in Pisano Athenaeo Antecessoris nunc primum edita. Florentiae 1768 ex typographia Albizziniana.

CONSULTATIONES & responsa juridica varia seorsim edita.

OPERA INEDITA.

DEFENSIO propositionis, quam Galilaeus posuit initio Dialogi II. de lancis aequilibrio, cui diversa corpora, diversisque modis sint appensa.

TRACTATUS de Sphaera.

ARCHIMEDES cum Eutocii commentariis Latine redditus, & notis & observationibus illustratus a Josepho Averanio.

LATINA CARMINA.

LAUDATIONES LXXIX. habitae in tradendis laurei,

INDEX VITARUM

QUAE IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR

INDEX

RERUM NOTATU DIGNIORUM QUAE IN VII. VOLUMINE CONTINENTUR.

A

B

C

ERRATA CORRIGE

pag.	lin.	Errata	Corrige
20.	18.	Quidquid hoc loco	Quaecumque hoc loco exponuntur
92.	21.	evelli potuerint.	evelli minime potuerint.
95.	11.	curaveritque,	curavissetque,
98.	11.	certe	sane
102.	2.	gerit	gereret
117.	6.	cucurbitorum	cucurbitinorum
126.	12.	ipsum	se
131.	12.	pronuntiat.	ille pronuntiat.
210.	6.	Moppium	Mozzium
215.	2.	epicedia	epicedica
231.	6.	suscepit exornare.	exornandam suscepit.
236.	3.	susceperat	agressus fuerat

